MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ

Sumerli Ludingirra

Geçmişe Dönük Bilimkurgu

KAYNAK YAYINLARI

Birinci Basım: Mayıs 1996
Kapak: Oturan çift.
Nippur şehri kalıntıları arasında bulunan bir heykelcik.
(Oriental Institute, ABD.)
Üstte, Muazzez İlmiye Çığ'ın çiviyazısı tarzında yazdığı, "Lu.Dingir.Ra".

KAYNAK YAYINLARI: 183

KAYNAK YAYINLARI

MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ

Sumerli Ludingirra

Geçmişe Dönük Bilimkurgu

İÇİNDEKİLER

Ölümsüz Atam'a, anne ve babama...

BU ÖYKÜLERİN BULUNUP BİR ARAYA GETİRİLME ÖYKÜSÜ

Dünya Sumerologlan sonunda derin bir soluk aldılar. Tam olmasa bile, artık istediklerini elde etmiş saydılar kendilerini. Kolay değildi yüz yıldan beri bir iz peşinde koşmak. Bu izi sürmek hem çok zor, zor olduğu kadar ilginç, hem de pek uzun süreli idi. Bunu başlatan; 10-15 cm. büyüklüğünde, her iki yüzü sütunlara ayrılmış, aralan "çiviyazısı" denilen kargacık burgacık yazı ile doldurulmuş, bazı yerleri kırık ve bozuk bir kil parçası idi. Neydi bunun özelliği? Niçin bu kadar önemsemişti onu bilim adamları?

Bu kil parçası, bundan yüz yıl önce, Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki Mezopotamya (iki nehir arası) denilen toprakların güneyinde bir yerde bulunmuştu. Bugün "tablet" dediğimiz bu parçanın bulunduğu tarihten bir hayli önce, Mezopotamya'nın kuzeyinde kazılar yapılmaya başlanmış; eski sarayların, tapınakların kalıntıları, heykeller, yazılı kabartmalar meydana çıkarılmıştı. Bu arada İÖ 7. yüzyıllarda yaşamış olan ünlü Asur kralı Asurbanipal'in sarayı ve içinde binlerce çiviyazılı tableti ile kitaplığı da bulundu. Bu tabletlerin ve daha önceki çeşidi buluntuların yardımıyla araştırmaya doymayan bilim adamları yazılan okuyabilmiş, Akadca adını verdikleri dili çözmüşlerdi. Bu ilk bulunan tablet de aynı yazı ile yazılmıştı; ancak dili bambaşkaydı.

Daha önce bulunan belgelerden, Mezopotamya'nın güneyinde bir Sumer ülkesi olduğu öğrenilmişti. Öyle ise bu tablet, o ülkede yaşayan Sumerlilere aitti ve onların dilinde yazılmış olmalıydı. Bunu okumaya çalışanlar, önceki bilgilere dayanarak bazı ipuçları buldular. Onlara göre, bu tablette bir Sumerlinin anıları yazılmış gibiydi. Bu, doğru olabilir miydi? Binlerce yıl önce, insanlar anılarını yazabilir miydi?

Bunun açıklanması çok uzun yıllar sürdü. Çünkü bu parça bulunduktan sonra, onun ele geçtiği yerlerdeki şehir kalıntılarına ilgi başlamıştı. Ancak, oraları bir yandan korkunç sıcaklıktaki çöllerle, diğer yandan her tür hastalığı getirecek bataklıklarla kaplıydı. Bir de yerlilerin saldırısına uğrama korkusu vardı. Bu koşullar içinde kazı yapmayı düşünmek bile büyük bir cesaretti. Bütün bunlara rağmen, meraklı bir İngiliz arkeologu, korkunç bataklıkları sandalla geçerek büyük bir şehir kalıntısına ulaştı. Ama yerliler, "gâvur" diyerek ona yaklaşmadılar. Bu yüzden kazıyı yaptırmak için gerekli işçiyi bulamadı. O arada adamcağız ağır bir bataklık hummasına tutulunca, kendisini ülkesine zor attı. Ondan tam 30 yıl sonra, aynı yerde kazı yapmak üzere, her zorluğu göze alan bir Amerikalı grup geldi. Bu kez de kabileler ve aileler arasında bir savaş çıktı. Bir hırsızlık yüzünden çıkan çatışma, Amerikalılarla yerliler arasında savaşa dönüştü. Yerliler, Amerikalıların nesi var nesi yoksa hepsini yakıp yıktılar, alıp götürdüler. Bu durumda onlar da ülkelerine geri dönmek zorunda kaldı.

Fakat zorluklardan yılmayı önleyen araştırma aşkı, onları canlan pahasına da olsa, geri getirdi. Arkeologlar ve dilcilerden oluşan bu grup birçok güçlüğe göğüs gererek kazıyı sürdürdü. Bugünkü adı Niffer, eski adı Nippur olan bu yerde, tapınaklar ve birçok yapı kalıntısıyla birlikte on binlerce çiviyazılı tablet buldular. Bunların büyük bir kısmı, bir mahalle halinde yan yana yapılmış evlerde bulunmuştu. Görünüşe göre bütün bu evlerin kitaplıkları vardı. Bu yüzden buraya "Bilginler Mahallesi" adını verdi kazarlar. Daha sonra aynı yerde ve diğer birçok şehir kalıntısında yapılan kazılarda bulunan tapınak ve saraylardan yine pek çok tablet ve parça ele geçirildi. Bunların çoğu, ilk bulunan tabletin dilinde, Sumerce yazılı idi. Bulunan belgeler dünyanın çeşitli ülkelerindeki müzelere dağıldı. Bu arada, Sumer dilinin çözülmesi üzerine yoğun çalışmalar yapılıyordu. Çalışmaların ışığında, ilk bulunan parçanın üzerindeki yazılar anlaşılmaya başladı. Tabletin bazı yerleri kırık olmasına rağmen bir bayram töreni ile ilgili görünüyordu. İyi korunmuş son satırında açık olarak;

> "Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
> Tablet 20"

altyazısı okundu. Bunun bir Sumerlinin yaşamöyküsü olduğu artık kesindi. Fakat "Tablet 20" yazıldığına göre, baş kısmının yazılı olduğu en

az 19 tablet daha olmalıydı. Acaba son kısmı da var mıydı? Varsa, daha kaç tableti kapsıyordu? Bunlar nerede olabilirdi? Toprak altında mı? Yoksa müzelere mi dağılmıştı? Bu dağılan yüz binlerce tablet arasında nasıl bulunacaktı diğer kısımları? Neler yazılı idi onlarda? Bundan 4 000 yıl önce, bir Sumerli neler görmüş, neler geçirmişti yaşamında? İşte Sumerologlan gün geçtikçe heyecan ve meraka düşüren şey, bu soruların yanıtını bulmaktı. Fakat okunacak belge çok, Sumerologlar ise pek azdı. Buna karşın onlar, bir elin parmakları kadar da olsalar, geçen yüzyıla kadar hiç bilinmeyen bir tarihi ve kültürü aydınlatmak, aynı zamanda kendilerine ilk ilgiyi çektiren bu öykünün diğer kısımlarını bulup çıkarmak amacıyla, dünya müzelerine dağılmış belgeleri okumaya ve onları yayımlamaya çalışıyorlardı. Şiirler, destanlar, efsaneler, sözleşmeler, mahkeme tutanakları, ilaç reçeteleri, sözlükler gibi, akla gelebilecek her konu yazılmıştı bunlara. Fakat asıl peşinden koştukları, izini sürdükleri öyküyü bulmaya çalışıyorlardı. Bu, öyle zor bir işti ki...

Çeşitli müzelere dağılmış tabletler arasında bu konuya ait olabilecekleri saptamak, bir çuval saman içinde bir iğne aramaktan daha zordu. İş bununla da kalmıyordu. Bulunanları kopya halinde yayımlayarak diğer Sumerologların çalışmalarına sunmak, hepsini bir araya getirip, çevirisini yaparak koskoca bir yaşamöyküsünü ortaya çıkarmak için büyük bir sabır, iyi bir dilbilgisi, bıkmadan çalışma, candan bir özveri gerekliydi. İşte bu yüzyılın Sumerologları bunları yaptılar. Birçoğu bu yolda yaşamlarını yitirdi. Fakat sonunda büyük bir başarıya ulaştılar. Adım adım birinci tabletten yirmi üçüncü tablete kadar bulundu. Bunlardan ikisi oldukça bütündü, fakat diğerleri en az 50-60 parça birleştirilerek meydana çıkarılmıştı. Bu parçaların bir kısmı Amerika, Avrupa, bir kısmı da İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunuyordu. Bu yüzden birleştirmeler, tamamlamalar kâğıt üzerinde yapılabiliyordu. Bir tablette 100 satırdan 1 000 satıra kadar yazı vardı. Acaba bu öykünün tümü 23 tablet üzerine mi yazılmıştı? Daha başkaları var mıydı? Sumerologlar, bulduklarıyla yetinip gerisini aramaktan vazgeçtiler. Belki de onlar, toprak altında kalmış; genç arkeologları, yeni kazıları bekliyorlardı.

İlginç olanı, aynı konuya ait birçok parçanın çeşitli eski şehir kalıntılannda bulunmuş olmasıydı. Bu da öykünün, daha kendi çağında bir edebi eser olarak kabul edilmiş ve kopyalarının yapılıp, diğer şehirlerdeki okul ve kitaplıklara gönderilmiş olduğunu gösteriyordu.

Daha ilginç olanı, öykü yazarının annesi için yazdığı şiirin hikâyesidir. Şiirin yazılışından 500 yıl sonra, Sumerlilerin tümüyle ortadan kalkmış olduğu bir zamanda, Anadolu'da, yaşayan Hititler, Suriye'de bulunan Ugaritler, bu şiiri edebi bir yapıt olarak ülkelerine getirtip kendi dillerine çevirisini yapmışlar ve kütüphanelerinde korumuşlardır. Oralarda yapılan kazılarda bunların bulunması, çiviyazısı uzmanları için büyük bir sürpriz oldu. Daha o çağlarda, iyi yazılan eserlerin değeri bilinmiş, yüzlerce yıl saklanmış ve bir ülkeden diğer ülkeye getirtilerek çevirisi yapılıp kitaplıklarda korunmuştu. İnanılacak gibi değildi; fakat, bunun, büyük bir uygarlığın elle tutulur bir kanıtı olduğuna da kuşku yoktu.

Bu öykünün başka şehirlerde bulunan kopyaları, aslının kırık ve bozuk olan yerlerini tamamlamakta çok yararlı olmuş ve konunun tümüyle ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bundan binlerce yıl önce var olup da, daha sonra adı sanı unutulan, fakat uygarlıklarının izleri zamanımıza kadar ulaşan bir kavimdi Sumerliler. Eğer onlar, bugün "çiviyazısı" diye adlandırdığımız yazıyı icat edip çürümeyen kil tabletler üzerine yazmamış olsalardı, kendilerinin ve Yakındoğu milletlerinin üç bin yıllık tarihi ve yaşamı hakkında hiçbir bilgimiz olmayacaktı. Bu yaşamın öyküsünü yazan Sumerlinin de, şiirlerinin ve yazılarının kendisinden çok sonra bile uzak ülkelerde okunmasından, zamanının ünlü bir yazarı ve şairi olduğu anlaşılıyor.

Adı "Tanrının adamı" anlamına gelen Ludingirra, bu öyküyü yaşlılığında yazmaya başlamış. Anlattığına göre, o zamanlar artık Sumer kralları değil, yabancılar yönetiyormuş ülkeyi. Bu yüzden yeni idarecilerin, Sumerceden çok başka olan dilleri konuşulmaya başlamış vatanlarında. Dilleri, uygarlıkları, özellikle kendi soydaşları tarafından unutulacak diye üzülüyormuş yazar. Bunun için kendi yaşamını yazarak, bildiklerini, görüp geçirdiklerini daha sonraki kuşaklara aktarmak istemiş. Bunda da çok başarılı olmuş doğrusu.

Bu öykülerde, o, küçücük bir çocuk iken gittiği Yeni Yıl bayramını, öğrenci ve öğretmen olarak okulda geçirdiği günleri, yaşadığı olayları, ilk aşkını, annesine olan sevgisini, babası ve karısının ölümlerini, onlar için duyduğu acıları; yaşadığı şehrin, mahallenin, içinde ömür sürdüğü evinin özelliklerini; arkadaşının seks sorununu nasıl çözümlediğini, ulu-

sunun öykülerini, krallarına ve Tanrılarına ilişkin hikâyeleri, dinlediği iki davalı bir mahkemeyi, fakir bir adamın belediye başkanından aldığı öcü, tapınağa seks için nasıl gittiğini, savaş anılarını yalın bir dille yazmış. Ayrıca, bu öykülere kendi şiirlerini, başka şairlerin şiirlerini eklemeyi ihmal etmemiş. Onları okurken binlerce yıl önceyi değil de, bugünü yaşıyormuş gibi oluyor insan.

Kendinden 4 000 yıl sonra, yazdıklarının, ne denli zorluklarla bir araya getirilip bugünkü dillere çevrileceğini bilseydi, kim bilir ne denli mutlu olurdu bu Ludingirra isimli yazar!

Onun yerine, yazdıklarını okuyabilmemiz için yıllarca uğraşan Sumerologların çalışmalarına karşılık aldıkları en büyük ödülleri oldu bu mutluluk.*

17 Nisan 1996
Muazzez İlmiye Çığ
Sumerolog

*** Geçen yüzyıldan beri Sumer dilini çözmeye, belgeleri bugünkü dillere çevirmeye çalışan çeşitli milletlerden bazı bilim adamlarının adlarını veriyorum: Ernst de Sarzec, de Leon Heuzey, Francois Theora-Dangin, Henry de Genouillac, H.V. Hilprecht, Arno Peobel, A.H. Says, Friedrich Delitzch, C.J. Gadd, Anton Deimel, Benno Landsberger, Stephen Langdon, Adam Falkenstein, Edward Chiera, Thorkild Jocobsen. Bunların son kuşağı S.N. Kramer, 1930 yılından öldüğü 1990 yılına kadar 60 yıl yalnız Sumer edebiyatı üzerinde çalıştı. O, Amerika'daki, Avrupa'daki müzelerde bulunan Sumer edebiyatına ait tabletleri buldu ve yayınladı. Fakat onun en önemli çalışma yeri, Sumer edebiyatına ait tabletlerin üçte birinin bulunduğu İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin "Çiviyazılı Belgeler Arşivi" oldu. Hatice Kızılyay ve Muazzez İlmiye Çığ ile birlikte çalışarak hemen hemen bütün metinlerin yayımlanmasını ve yeni konuların meydana çıkmasını sağladı.**

BU ÖYKÜLERİ NEDEN YAZIYORUM?

Ben bir Sumerli öğretmen, şair ve yazarım. Yaşım yetmiş beşi bulduğundan öğretmenliği bıraktım çoktan; fakat şairlik ve yazarlığım ölünceye kadar sürecek herhalde.

Bu yaşamöykümü daha çok gelecek kuşaklar için yazmaya başladım. Bizim ulusumuz, dilimiz, geleneklerimiz, sosyal yaşantımız, sanatımız unutuluyor artık.

Bu güzel ve uygar ülkemize her taraftan göz diktiler. Göklere uzanan basamaklı kulelerimizin, görkemli tapınaklarımızın, an gibi işleyen çarşılarımızın, her tarafa ulaşan kervanlarımızın, dümdüz uzanan yollarımızın, bol ürün veren tarlalarımızın, nehirlerimizde ve açtığımız kanallarda salına salına yüzen teknelerimizin, dolup taşan iskelelerimizin, her tür bilgiyi veren okullarımızın ünü uzak ülkelere kadar yayıldığından; ilkel olan bu ülkelerin halkı kıskandı bizi. Fırsat buldukça üzerimize saldırdılar. Kentlerimizi yakıp yıktılar. Biz yaptık, onlar yıktılar; biz yaptık, onlar yaktılar. Halkımız, hatta krallarımız tutsak oldu. Ailelerimiz dağıldı. Tarlalarımız, bahçelerimiz bakımsızlıktan kurudu; hayvanlarımız açlıktan öldü ve böylece kökü binlerce yıl önceye dayanan ulusumuz yoruldu, dayanamayacak hale geldi ve içimize yavaş yavaş sızıp bizi yiyen yabancıların kucağına bırakıverdi kendini. Onlar yönetiyor bizi şimdi. Topraklarımıza ilkel geldiler; sayemizde uygar olmaya başladılar. Ne yazıdan, ne tarımdan, ne sanattan, ne dinden, ne okuldan, ne attan, ne arabadan, ne aydan, ne yıldan haberleri vardı. Hepsini bizden öğrendiler. Sonra da "biz yaptık, biz bulduk" diye övünmeye başladılar. Hep korkuyorum, bir gün gelecek, adımız da uygarlığımız da unutulacak. Biz ne yaptık, ne başardıysak hepsini onlar üstlenecekler.

Bu durum beni yıllardan beri üzüyordu. Ben küçük bir adamım, bunu önlemek elimden gelmez diye yakınıyordum. Bir gün birdenbire

aklıma geldi. Ben bir yazar olduğuma göre; ulusumuzun bulduklarını, başardıklarını, geçmişimizi, geleneklerimizi, ne kadar uygar olduğumuzu, gerek Sumerliliklerini unutmaya başlayan gençlerimize, gerek daha sonra gelecek kuşaklara neden yazılarımla bildirmeyeyim dedim ve yaşamöykümü yazmaya karar verdim. Böylece her tarafa, herkese, her çağa ulaşacağımı umut ediyorum.

Çocukluğumdan bugüne tüm yaşantımı anımsamanın, ulusumuzun binlerce yıllık geçmişini çıkarıp hepsini bir araya toplamanın pek kolay olmayacağını tahmin edersiniz herhalde. Fakat ben bu yaşa kadar birçok olaya tanık oldum. Arşiv ve kitaplıklarda araştırma yaptım. Büyüklerimden, çevremden bilgiler topladım. Şimdi, bu biriken bilgilerin ışığı altında, yaşamıma ait hatırlayabildiğim anılarımla birlikte ulusumuzun başından geçen acı tatlı olayları, gelenek ve göreneklerimizi, inançlarımızı, Tanrılarımızı size tanıtmaya çalışacağım. Şiirlerimizden, destanlarımızdan, masallarımızdan örnekler vereceğim. Bunları, sizi sıkmadan okutabilirsem ne mutlu bana!

Bizim uygarlığımız belki binlerce yıl sonra yaşayan insanlara da geçecek. Bizim attığımız temeller üzerine yenilerini koyacaklardır. Ah! Onlar da bizi hatırlayıp bıraktığımız kültür mirasları için teşekkür edebilseler!..

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 1 -.

YAŞADIĞIM ŞEHİR NİPPUR

Ben tam bir Nippurluyum. Şimdi bana "başta Sumerliyim" dedin, şimdi de "Nippurluyum" diyorsun; ne demek bu diye soruyorsunuz herhalde. Sumer benim ülkem, Nippur da doğup büyüdüğüm şehir. Hatta, babamın dedesi bile burada doğmuş ve yaşamış. Arkadan dedem ve babam da onu izlemiş. Sizin anlayacağınız, ben dördüncü kuşağım burada yaşayan.

Bu ülkeye atalarım binlerce yıl önce göç etmişler. Nereden, neden göç ettiklerini, o zaman yazı bilmediklerinden yazamamışlar. Fakat atadan ataya söylene söylene kulağımıza gelen bazı öyküler var. Yazımız icat edilip bir hayli geliştikten sonra, meraklı saray yazıcıları ve arşivcileri, şu veya bu konuyu yazarken biraz değinmişler bunlara. Kuzeydoğu yönündeki dağlık bir ülkeden gelmişler. Fakat bir kısmının da doğuda "Dilmun" denilen bir yerden deniz yoluyla geldikleri söyleniyor. Göçlerinin nedeni de, sıcak ve yağmurlu olan ülkelerinde, her nedense büyük bir kuraklığın başlamasıymış. Ne tahıl üretebilmiş, ne hayvan besleyebilmişler. Bakmışlar ki, açlık ve yoksulluktan ulusumuz yok olacak, gruplar halinde ülkelerini bırakıp çeşitli yönlere doğru göç etmeye başlamışlar. Benim atalarımın grubu da güneye doğru inmiş. Fakat bu yolculuk hiç de öyle kolay olmamış. Geldikleri yer çok uzakmış; yolda aşılması pek zor dağlar varmış. Hayvanları, çoluk çocukları, çadırları ile yıllar sürmüş bu göçleri. Yollarda bazen yiyecek, bazen su bulamamışlar; çeşitli hastalıklara tutulmuşlar. Ölenler, kalanlar olmuş. Nihayet güç bela bugünkü topraklarımıza ulaşmışlar. Bir de ne görsünler; iki büyük ırmak şırıl şırıl akıp duruyor, etrafları alabildiğine dümdüz bir ova. Fakat her taraf bataklık, sazlar ve kamışlarla kaplı. Bazı yerleri ise kupkuru; bu kuruluktan çatlak çatlak olmuş toprak.

Atalarım hemen kollarını sıvamış, çoluk çocuk, kadın erkek demeden bütün güçleriyle çalışmaya koyulmuşlar. İki ırmak arasına kazmalarla su yolları, kanallar açarak bataklıkları kurutmuşlar. Kuruyan bataklığın toprağı da öyle verimli olmuş ki, ne ektiyseler tutmuş ve büyümüş. Buranın havası çok sıcak olduğundan, kanalların açılması öyle hesaplanmış ki, hem toprağı kurutmaya, hem de sulamaya yarayacak. Kısa zamanda her yer tarlalar, bağlar ve bahçelerle kaplanmış. Bu arada evleri, tapınaklarıyla kentler kurulmaya başlamış.

Bizim inancımıza göre, Tanrılarımız, bu kentleri; yollan ve çeşitli kurumlarıyla yapıp hazırlamışlar. Sonra biz insanları yaratıp "buyurun kentlerinize!" demişler. Söz aramızda, ben buna hiç inanmıyorum doğrusu. Fakat Tanrı tarafından seçilmiş bir ulus olduğumuzdan kuşkum yok. Hatta atalarımızdan gelen bir söze göre, biz Sumerliler "yeryüzünün tuzu" imişiz. Niçin "tadı" demediler de "tuzu" dediler, pek çözemedim.

Benim şehrim Nippur'u, bütün Tanrılarımızın babası ve kralı olan yüce Enlil kurmuş. Biz "Karabaşlılar"ın bir kısmını buraya yerleştirmiş. Geri kalanlar da öteki Tanrılarımızın kentlerine dağılmış. Her kentimiz bir Tanrı'nın denetimi ve koruması altındadır. "Biz Karabaşlılar" deyince şaşırdınız herhalde; haklısınız kuşkusuz. Biraz garip bir ad, bir ulus için. Neden kendimize bu adı vermişiz diye yaptığım araştırmalar ve söylentilerden çıkardığım sonuca göre, atalarımın buralara göç etmeden önceki oturdukları yerlere komşu topraklarda sarı saçlı mavi gözlü insanlar yaşıyormuş. Herhalde onlardan kendilerini ayırmak için bu adı koymuşlar. Sarı saçlı, mavi gözlü insan nasıl olur, bir türlü gözümde canlandıramıyorum; pek hoş olacağını da düşünemiyorum. Benim ülkemde böyle birini hiç görmedim. Biz kara saçlı, kara gözlüyüz, fakat sakın derimizin de kapkara olduğunu sanmayın. Biraz buğday rengine benzer tenimiz.

Nippur'a değişik birçok insan doldu. Hepsi de "Nippurluyum" diye övünmek için geliyor. Çünkü Nippurlu olmak, burada yaşamak büyük bir gurur kaynağı ülkemizde. O, Sumer'in başta gelen kenti; fakat onu sakın başkent olarak düşünmeyin. Hiçbir zaman başkent olmadı Nippur; hiçbir kral yaşamadı burada. Ancak krallar taç giymek için gelirler Nippur'a. Böylece, başta yüce Tanrımız Enlil ve saygın eşi Ninlil olmak üzere, diğer büyük Tanrılarımız tarafından Ekur Tapınağı'nda kutsanır ve Tan-

rısal hediyelerini alır krallar. Bu hediyelerin neler olduğunu, sizi merakta bırakmadan yazayım: Tanrısal bildiriler olan *me'lerin* toplandığı bir taht; uzun sürecek bir taç; halkı denetleyecek bir asa; şan ve şerefli bir ad; mutlu bir yaşam; ülkemize taşkın nehirler, verimli topraklar ve dölyatakları; Enlil babamızın değerli tapınağı Ekur için uzak yakın ülkelerden getirilecek bol haraç. Ne önemli hediyeler değil mi? Ne yazık ki, birçok kralımız bu hediyeleri gereğince kullanmasını bilememiş; bu yüzden de gücünü çabuk yitirmiş. Sonuçta ne olduysa, milletimize olmuş.

Krallar Nippur'a yalnız taç giymek için değil, kentimizde yapılan bayramlar ve şölenlere katılmak üzere de gelirler ve bizlere büyük şeref ve kıvanç, Tanrılarımıza bol kurban getirirler.

Babamız yüce Enlil, Nippur'dan bütün ülkeyi gözler; diğer Tanrılarımıza yapacakları işler için emirler verir buradan. Tanrılarımız bir konu üzerinde karar alacakları zaman, Enlil babamızın başkanlığında Nippur'da toplanırlar. Enlil babamızdır; yeryüzünü, gökyüzünü meydana getiren. Çok çok eskiden, her yer, her taraf dipsiz bucaksız, Tanrıça Nammu adıyla bir denizmiş. Günlerden bir gün Tanrıça bu denizden koskoca bir dağ doğuruvermiş. Bunu gören yüce Enlil hemen onun arasına girerek dağı ikiye ayırmış. Onun üst kısmı gökyüzü, alt kısmı da yeryüzü olmuş. Gökyüzünü, adı "gök" anlamına gelen Tanrı *An* almış. Yeryüzü de "yer" anlamına gelen Tanrıça *Ki* ile Enlil babamızın olmuş. *Ki* yeryüzünün toprağı, taşı; yüce *Enlil* de soluğu nefesi, havasıdır. Zaten adı da- "havanın beyi" anlamına geliyor ya! Hava olmazsa soluk alabilir, yaşayabilir miyiz? Onsuz hiç ama hiçbir canlı yaşayamaz. Bize göre yüce Enlil'siz ne kentler kurulur, ne yerleşmeler olurdu. Ne ahırlar, ne ağıllar yapılırdı; ne kral olur, ne rahip doğardı. Denizin balıkları kamışlığa yumurflayamaz, kuşlar yuva yapamaz, bulutlar suyunu bırakamazdı. Nehirlerin kabaran sulan taşmaz; bitkiler, ağaçlar büyüyemez; tarlalar tahıl ile dolmazdı.

Enlil babamızın büyüklüğünü, bizim için ne kadar değerli olduğunu, bilmem yeterince anlatabildim mi?

Tanrıların kralı Enlil'in çevresinde diğer Tanrılarımızın toplandığı gibi, Sumer'in bilginleri de onun yakınında bulunmak istemişler ve böylece çok eskiden beri Nippur'a yerleşmeye başlamışlar. Gelenler,

hem bir arada olmak, hem de bilgin olmayanların içine karışmamak için kentin doğusunda ayrı bir mahalle oluşturmuşlar. Bu mahalle gittikçe büyümüş, şimdi ayrı bir kent gibi burası. Ben de bu mahallede oturuyorum. Evim dedemden kalma. Bizim aile, babamın dedesinden beri hep okur yazarmış. Zaten, yüce Enlil'imizin buyruğuna göre, her çocuk babasının yolundan gitmeli, onun mesleğini almalı imiş.

Bilginlerin Nippur'da toplanmasıyla Nippur, bütün Sumer'de her türlü öğrenimin yapıldığı bir kent haline gelmiş. En iyi, en derin öğrenim yapmak isteyenler buraya koşuyor. Okullar için kitaplar burada yazılıp, kopyaları diğer kentlere gönderiliyor. Böylece her kentte temel eğitimin aynı düzeyde yapılması sağlanıyor.

İşte bizim Nippur'umuz, birinci olarak yüce Tanrımız Enlil'in yeri, ikinci olarak da bir bilim ve eğitim odağı olması nedeniyle Sumer'in kutsal kenti ve gözbebeği. Bu yüzden herkes buraya koşuyor, burada yaşamak istiyor.

Yalnız, buraya gelenler şunu bilirler ki, Nippur'umuz övünenleri; yüzüne başka, arkasından başka konuşanları; baskı, hainlik, küstahlık, kıskançlık yapanları; sözünden dönenleri; anlaşmayı bozanları; verilen kararlara karşı gelenleri asla barındırmaz.

İnsanlar buraya doluşup çoğaldıkça yeni evler yapılıyor, tapınaklara yeni tapınaklar ekleniyor ve kentimiz gittikçe görkemleşiyor.

Bu kalabalıktan en çok yararlananlar; onlar için yiyecek, giyecek, kullanılacak eşya üretip satan sanatçılar, tüccarlar oldu. Üretim ve tüketim o kadar çoğaldı ki, diğer kentlerden, hatta komşu ülkelerden yığınla alıcı ve satıcı, teknelerle, arabalarla, eşek kervanlarıyla Nippur'a doluyor. Bu arada birçok açıkgöz de, bulundukları yerlerin değişik mallarını satmak üzere buraya taşıyor.

Böylece Nippur; yüce Tanrıları, bilginleri, tüccarları, sanatçıları, büyük tapınakları, güzel evleri, düzgün yolları, akarsuları, iskeleleri, park ve bahçeleriyle çağlar boyu en görkemli bir yer olmuş ve haklı olarak "Yaşam Kenti" unvanını almıştır.

Nedense bu kentte hiçbir kimse, kral olup bütün kentleri kendime bağımlı yapayım diye düşünmemiş. Burada yaşayanların kimisi dinle, kimisi bilimle, kimisi sanat ve ticaretle uğraşmış ama asla politikaya girmemiş. Ona karşın başka şehirlerde kral olanların ilk işleri, kendilerini

yüce Enlil'in kral olarak seçtiğini ve krallıklarının Tanrı buyruğu olduğunu kanıtlamak amacı ile Nippur'a el koymak oluyor. Bu yüzden kentimiz bir kraldan diğer krala geçiyor. Bu, bir bakıma kentimiz için yararlı olmaktadır. Çünkü her yeni kral, yüce Enlil'imize ve onun kentine ne derece önem verdiğini kanıtlamak için ya yeni tapınaklar, binalar yaptırmakta veya eskimiş, yıkılmış olanları onartmaktadır.

Nippur'umuzu, krala bağlı bir başkan (ensi) idare eder. O, şehrimize ait bütün işlerden sorumludur. O, yüce Tanrımızın kentini yönettiği için, diğer bütün şehirlerin başkanlarından büyük saygı görür. Hepsi birçok hediye ve kurbanla onun ayağına gelir. Fakat o, kendisini küçültmemek için hiçbirine gitmez.

Bir gün, "şehrimizin neresinde ne olduğunu gösteren bir haritası yapılabilse ne iyi olurdu" düşüncesi aklıma geldi. Hemen bu düşüncemi tarlaların, arsaların haritasını çizmekte uzman olan arkadaşlara söyledim. Hepsi son derece ilgilendi. Oldukça uzun çalışmalar sonucu onu ölçümlü olarak bir tablete çizdiler. Böylece şehir planı yapma işinde de öncülüğü Nippur çekti.[1]

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 2

1 İlginç olan, bu haritanın kazılarda bulunması. Kitabın sonuna, haritanın tablete çizilmiş aslı ile elle yapılmış kopyasının fotoğrafları konuldu. Haritada çiviyazısıyla ne oldukları belirtilen yerler, kopyada numaralanarak açıklandı. Böylece kitapta adı geçen yerlerin nerede olduğu bulunabilecek.

YENİ YIL BAYRAMINA İLK GİDİŞİM

Çocukluğuma ait ilk anımsadığım olay, korkunç bir kalabalık ile Tapınağa doğru koştuğumuz. Herkes büyük bir sevinç içinde Tanrıçamız ile Tanrımız evlenecek diye birbirini kutluyordu. Bunun ne demek olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Yürüdükçe çeşitli çalgı, şarkı sesleri kulağımıza gelmeye başladı. Neler göreceğimi merakla bekliyordum. Nihayet büyük bir alana geldik. Karşıda, göğe kavuşacakmış gibi yükselen "zigguratı" (basamaklı kule) ile yeni yapılmış gibi pırıl pırıl parlayan Ekur[1] Tapınağı göründü. Alan öyle kalabalıktı ki, sanki bütün dünyanın insanları buraya toplanmıştı. Bir taraftan halk, alabildiğine geniş olan tapınağın merdivenlerinden çıkıp çok büyük, üstü kemerli bir kapıdan içeri giriyordu. Ben küçük olduğum için, bir ara annemin elinden kurtularak, kalabalığı yara yara yürürken, birdenbire kendimi tapınağın avlusunda buluverdim. Kalabalık düzenli bir şekilde avlunun etrafına dağılıyordu. Ben herkesin önüne geçtim. Kuşkusuz benim gibi daha başka çocuklar da vardı önde. Avlunun bir tarafında çalgıcılar oturmuş, ellerindeki harpları, lirleri, flütleri, davul, dümbelek ve tefleri çalıyor; kadın ve erkeklerden oluşan bir grup da şarkılar söylüyordu. O kadar güzel şarkılardı ki, bunlar; çocuk olduğum halde pek hoşlanmıştım onlardan. Bir ara rengârenk giysilerle birtakım kimseler çıktı ortaya ve müziğe ayaklarını uydurarak başladılar oynamaya. Hep genç kızlar, genç erkeklerdi oynayanlar. Yanımdakiler konuşuyorlardı, "Bunlar tapınağın rahibe ve rahipleri" diyerek. Onlar oyun oynayıp giderken, birdenbire garip giysiler içinde; bazıları maske takmış, bazıları yüzlerini gözlerini boyamış birileri giriverdi alana. Hoplayıp zıplayarak, takla atarak, birbirlerinin üzerine binerek türlü maskaralıklar yapmaya başladılar. Herkes gülmekten katılı-

1 Nippur haritası, No. 2.

yordu. Benim de onlar öyle hoşuma gitmişti ki, kahkahalarımı olabildiğince salıverdim. Ne kadar eğleniyordum bilemezsiniz. Derken avlunun ortasına tahtadan bir yataklık getirildi. Onun üzerine bembeyaz çarşaflarıyla bir yatak kondu. Yatağın etrafına serpilen tütsülerden içi bayıltan kokular geliyordu. Ben, ne olacak diye merakla bekliyordum. Yanımdaki büyüklerin konuşmasını dikkatle dinlemeye başladım: "Bu sene Yeni Yıl bayramımız güzel geçeceğe benziyor; baksanıza hava ne kadar güzel. Güneş Tanrımız Utu da bizim sevincimize katılmış, alabildiğine ışıldıyor. Tanrımız Dumuzi yeraltından çıkıp sevgili Tanrıçamız İnanna ile bir evlensin; tarlalarımıza, ahır ve ağıllarımıza nasıl bir bolluk gelecek! Bütün ürünlerimiz çoğalacak, hayvanlarımız yavrulayacak, tavuk ve balıklarımız bol bol yumurtlayacak" diyorlardı.

Tanrımız yeraltından nasıl çıkacak, gözümüzün önünde toprağa mı yarıp çıkacak diye beklerken, tapınağın iç merdivenlerinden çok güzel giysiler içinde bir kadın ve erkek inmeye başladılar. Yine yanımdakiler, "Kralımız ile rahibemiz geliyor" diye büyük bir heyecana kapıldılar. Herkes onları görmek için birbirini itiyordu. Biri, "Bu yıl Tanrıçamız yerine geçen rahibe çok güzel değil mi?" diye sordu yanındakine. Öteki, "Tanrımız yerine evlenecek Kralımız çirkin mi? Onun yüzünün tatlılığına, kalbi açan güzel ağzına, konuşmanın süsü olan dudaklarına, fidan gibi boyuna baksana!" diyordu.

Kralın başında pırıl pırıl parlayan altından bir taç vardı. Giymiş olduğu omzundan tutturulmuş uzun bir elbise onu daha görkemli yapıyordu. Kralımızı ayağındaki sandallara kadar incelemiştim.

Onlar avluya inince çiçeklerle süslenmiş bir taht üzerine yan yana oturdular. Birden herkes taş gibi hareketsiz ve sessiz oluverdi. Derken bir rahibenin harp eşliğinde tatlı bir sesle söylediği, insanın içini titreten bir şarkı avluyu sardı. Onun arkasından bir rahip başladı şarkıya. Karşılıklı söyledikleri bu şarkılarla birbirlerine olan sevgilerini dile getiriyor gibi idiler.

Ben olup bitenleri, konuşulanları anlayacak yaşta değildim ki; beni yalnız gördüklerim ilgilendiriyordu. Şarkılar bitince kralımız ile rahibe yatağa girmesinler mi? Meğer orada Tanrımız ve Tanrıçamız yerine evleniyorlarmış.

Biraz sonra halk yavaş yavaş dağılmaya başladı. O kalabalıkta annemi zor bulabildim. Bu şenlik üç gün üç gece sürdü. Sokaklar, bahçeler çalgı sesleri ve şarkılarla inledi. Evlerde güzel yemekler pişirildi; bereket ve bolluk gelsin diye daha çok yumurta ve yumurtalı yemekler yapıldı. Herkes neşe içindeydi, mutluluktan adeta uçuyordu.

O törende o kadar eğlenmiştim ki, ondan sonra her yıl hiç kaçırmadım onları.

Biraz büyüyünce Yeni Yıl bayramının öyküsünü merak etmeye, araştırıp soruşturmaya başladım. Okulda konuyu daha ayrıntılı öğrendim. Onu şiir halinde yazılmış olarak defalarca bıkmadan okudum diyebilirim. Bu arada şunu söylemeden geçemeyeceğim; biz ozan ruhlu bir milletiz herhalde ki, her konuyu şiir şeklinde yazmaktan çok hoşlanıyoruz.

Yaptığım araştırmaya göre bu bayramın başlangıcı, biz Sumerlilere dayanıyormuş. Öyküsü şöyle:

Sevgili Tanrıçamız İnanna *dilbad*[2] yıldızından gelmiş veya onunla bir ilişkisi varmış. Biz o yıldızı çok çok sıcak olarak biliyoruz. O kadar sıcak yıldızın sıcaklığını atalarım nasıl bilmiş, anlayamıyorum. Hakikaten sıcak mı? Onu da bilmem olanaksız. İnancımıza göre, yıldızın sıcaklığı Tanrıçamıza büyük bir ateşlilik ve cinsel güç veriyormuş. Bu yüzden ona "Aşk Tanrıçası" adı verilmiş. Sevgiyi, sevmeyi öğreten o bize. Aynı zamanda nefretimiz, hırsımız, saldırganlığımız da ondan geliyormuş. Her savaşta krallarımızın önünde koşan, onlara zaferi sağlatan hep o. Tanrıçamız İnanna hem çok güzel, hem de alabildiğine çekici imiş. Ona aşık olan pek çokmuş. Fakat bunların içinde en ateşlisi Çoban Tanrımız Dumuzi olmuş. Bizim çok çok eskiden Dumuzi adında bir kralımız varmış. Krallarımız kendilerine "Çoban" derler. Çobanlar hayvanları güttükleri gibi, biz de insanları güdüyoruz, diye düşünüyorlardı belki. Kral Dumuzi ulusumuz tarafından çok sevilen biri. Acaba halkımız onu çok sevdiğinden mi ona Tanrı gözüyle baktı veya hakikaten Dumuzi bir Tanrı mıydı, bilemiyoruz. Tanrıçaya âşık olanlardan biri de Çiftçi Tanrısı Enkimdu. İkisi de Tanrıçaya kendilerini beğendirme yarışına girmişler. Biri ürünlerinden süt getirirken, diğeri bira getiriyor. Biri koyun verirken, öteki giysi getiriyor. Biri peynir verirken, diğeri fasulye yağdırıyor. Tanrıçanın gönlü

2 Venüs yıldızı.

daha çok Enkimdu'da. Fakat Dumuzi ne yapıyor yapıyor, araya Tanrıçanın erkek kardeşi Güneş Tanrımız Utu'yu da koyarak, güzel Tanrıçamızın gönlünü kazanıp evleniyorlar.

Tanrıçamız günlerden bir gün yeraltı kraliçesi olan kız kardeşi Ereşkigal'i görmek için yeraltına gitmeye kalkar. Galiba asıl amacı yeraltı kraliçeliğini de ele geçirmekti. O, yeraltına gidenin bir daha çıkamayacağını biliyor, ama kendisi bir Tanrıça, kardeşi de oranın kraliçesi olduğuna göre çıkabileceğini umut ediyor. Fakat yine de veziri Tanrıça Ninşubur'a, "Eğer üç gün içinde yeraltından çıkmazsam, Tanrılarımızın toplantısına git ve beni kurtarmaları için rica et!" diyor.

Tanrıça en güzel elbiselerini giyiyor, ne kadar takısı varsa takıp takıştırıyor, başına Şugurra tacını koyuyor, boyanıyor, sürünüyor, sürtünüyor ve yeraltına yollanıyor. Yeraltının birinci kapısından tam içeri dalacağı sırada, kapıcı ortaya çıkıyor ve "Nereye böyle?" diyor. Tanrıçamız "Görmüyor musun? Ben Aşk Tanrıçası İnanna'yım. Sizin kraliçeniz olan kardeşimi görmeye geldim" yanıtını veriyor. Kapıcı, "Kim olursanız olun, yeraltına gelenin buranın kurallarına uyması gerek, çıkarın üzerinizdekilerden birini!" diyerek ilk giysisini alıyor. Yeraltının yedi kapısından geçerken üzerindekilerden biri çıkarılıyor. Son kapıyı geçtikten sonra Tanrıçamız çırılçıplak kalıyor. O haliyle kardeşinin yanına götürülüyor. Kardeşi onu görünce büyük bir kızgınlıkla, "Niçin geldin buraya? Bilmiyor musun buraya gelen bir daha çıkamaz" diye acı bir bakışla bakar bakmaz Tanrıçamız, çiviye asılı ceset gibi kaskatı oluveriyor.

Aradan üç gün üç gece geçiyor; veziri bekleyedursun, ne gelen var ne giden! O hemen Tanrılar Meclisine koşar, Tanrılara birer birer yalvarır; hiçbiri aldırış etmez. Hatta babamız Enlil, onun büyükbabası olduğu halde "Gitmese idi, ne işi vardı orada?" der, yardım etmeye hiç yanaşmaz. İyi ki, bizim Bilgelik Tanrımız Enki var. O hemen Kurgarra ve Kalaturra adlı iki cini yaratır, ellerine yaşam suyunu, yaşam yiyeceğini vererek yeraltına gönderir. Onlar Tanrıçanın üzerine ellerindekini serper serpmez, Tanrıça dirilir ve hemen yeraltından çıkmak için davranır. "Dur hele, buradan öyle kolay çıkılmaz, yerine birini bırakman gerek" der oradakiler. Hemen kimi bırakacak Tanrıça! "Ancak yeryüzüne gidince birini gönderebilirim" der. Tanrıça, yanında korkunç görünüşlü yeraltı cinleriyle

yeryüzüne çıkar ve yerine gönderecek birini aramak için kent kent dolaşmaya başlar. Her gittiği kentte Tanrıları, Tanrıçalarının yok oluşuna üzülmüş, çuval giysiler içinde bulur ve hiçbirini vermeye kıyamaz.

En sonunda kocası Dumuzi'nin oturduğu Kullab kentine gelir. Bir de ne görsün, kocası en güzel ve görkemli elbiselerini giymiş, başına tacını koymuş, tahtına kurulmuş oturuyor; umurunda değil karısının yok oluşu! Tanrıçamız, onu böyle görünce o kadar kızar ve sinirlenir ki, hırsından "Alın bunu, benim yerime yeraltına götürün" der. Onlar da Dumuzi'yi yaka paça sürükleyerek yeraltına götürürler. Dumuzi kayınbiraderi Güneş Tanrımız Utu'ya kendisini yeraltından kurtarması için yakarır. O da onun el ve ayaklarını yılana çevirerek kaçmasını sağlar; fakat cinler peşini bırakmaz, nereye kaçtıysa bulup götürürler. Hatta kız kardeşi rüya yorumlayıcı Tanrıça Geştinanna'nın evine saklandığında bile bulacaklarmış, ama kendisini güç bela kırlara atarak bir süre kurtulmuş. Cinler kız kardeşinin evine gelerek Dumuzi'nin nerede olduğunu söylemesi için ona bir sürü eziyet etmişler. Öyle ki, göğü aşağı indirerek, yeri yukarı kaldırarak ikisinin arasına sıkıştırmışlar onu, kucağına zift dökmüşler, elbiselerini parçalamışlar, fakat ona kardeşinin nerede olduğunu söyletememişler.

O arada kırlarda saklanan Tanrı Dumuzi bir yerde uyuyakalmış. Orada onu dehşete düşüren bir rüya ile gözlerini açmış ve büyük bir heyecanla kız kardeşine koşmuş. "Canım kardeşim, ben kırda uyurken bir rüya gördüm, onu bana yorumlamanı istiyorum. Ben onun ne anlama geldiğini çözemedim" demiş ve rüyasını anlatmaya başlamış: "Çok sık sazların arasında sıkışıp kalmışım. Bir tarafımda benim için boynu bükülmüş gibi duran bir kamış görünüyordu. Diğer tarafımda bir arada büyümüş iki kamıştan biri kökünden çıkarılıp alınmıştı. Onların etrafında sanki üzerime yıkılacakmış gibi büyüyen sık bir ağaçlık vardı. Kutsal yayığım yerinden alınmıştı; rafa asılı çanağım yere düşmüştü. Bir kartal bir kuzuyu pençeleriyle yakalamıştı" diye anlatmış.

Tanrıça büyük bir üzüntüyle, "Zavallı kardeşim, rüyan hiç de iyi değil, keşke bana anlatmasaydın!" demiş ve onu yorumlamaya başlamış: "Etrafını çevirmiş sık sazlar, sana saldıracak can alıcılardır. Senin için başını eğmiş kamış, seni doğuran annenin senin için boynunu bükeceğine; çift büyüyen kamıştan birinin alınması, ikimizden birinin ayrılaca-

ğına; üzerine yıkılacakmış gibi büyümüş ağaçlar, etrafını kuşatacak cinlere; kutsal yayığının yerinden alınması, bir kötü elin seni yakalayacağına; asılı kabın düşmesi, seni doğuran annenin o sevgili kucağından düşeceğine; kartalın kuzuyu pençeleriyle kapması, büyük Galla cinlerinin seni bir gün ellerine geçireceğine işarettir" demiş. Hakikaten onlar, Tanrımız Dumuzi'yi yakalayarak yeraltı dünyasına götürmüşler.

Buna çok üzülen kız kardeşi Tanrıçamız Geştinanna, Tanrılar Meclisine başvurarak "Ne olur kardeşimin yerine beni gönderin yeraltına" diye yakarmış. Fakat Tanrıçamız İnanna, kocasının yaptığı saygısızlığın ve acımasızlığın cezasız kalmasına gönlü razı olmadığından hemen ona karşı çıkmış. Onun üzerine Geştinanna, "Öyle ise yılın yarısını ben yeraltında geçireyim, diğer yarısını da kardeşim geçirsin" demiş. Çok kızgın olmasına karşın kocasının bütün bir yıl boyunca yeraltında kalmasını istemeyen Tanrıçamız bu öneriyi uygun görüp Tanrılar Meclisine kabul ettirmiş. O olaydan sonra Tanrımız Dumuzi, kış aylarını yeraltında geçirdikten sonra, yaz başlangıcında yeryüzüne çıkıp sevgili karısı ile birleşiyor. Biz, bu birleşmenin yeryüzüne bolluk ve bereket getireceğine. inanıyoruz. Bunun için Tanrımız yerine kralımız, Tanrıçamız yerine bir başrahibe yılda bir kere beraber olurlar. Onların beraber oldukları bu günlerde, şarkıcılar, ozanlar heyecan verici ateşli aşk şarkıları söyler ve çalarlar. Bunlar, Tanrıçamız ye Tanrımız yerine kralımız ve rahibemizin söyledikleri veya söyleyecekleri sevgi ve tutku dolu sözlerden oluşmaktadır. Size bunlardan bir küçük örnek vermeden geçemeyeceğim. İlk yazacağım Tanrıçamızın veya rahibemizin söylediği bir şarkı:

Güvey, kalbimin sevgilisi,
Senin neşen hoştur bal tatlısı.
Aslan, kalbimin sevgilisi,
Senin neşen hoştur bal tatlısı.

Beni büyüledin sen, karşında titreyerek durayım,
Güvey, senin tarafından yatak odasına götürüleyim.
Beni büyüledin sen, karşında titreyerek durayım,
Aslan, senin tarafından yatak odasına götürüleyim.

(

Güvey seni okşayayım,
Benim değerli tatlım, bal ile ovayım.
Yatak odasında bal dolu,
Senin güzelliğinle zevklenelim,
Aslan seni okşayayım.

Bu da Tanrının veya kralın ağzından söylenen şarkıdan:

Tanrım, şarap sunucusunun içkisi tatlı,
İçkisi gibi kadınlık organı tatlı, içkisi tatlıdır.
Dudakları gibi kadınlık organı tatlı, içkisi tatlıdır.
Ey benim kutsal mücevherim!
Ey benim şahane İnannam!

Bu Yeni Yıl törenimize de yabancılar hemen sahip çıktılar. Bizim değil onlarınmış gibi, Tanrıçamızın adını İştar, Tanrımızın adını da Tammuz şeklinde değiştirerek, buna sarıldılar. Başka ülkelerde yaşayan kendi soydaşlarına da öğrettiler. Böylece sınırlarımızı aşarak her tarafa yayılmaya başladı bu tören. Bilinmez belki bundan yüzlerce yıl sonraya kadar etkileri sürer de kimse, kimden ve nereden kaynaklandığını bilemez ve anlayamaz. Ne yazık, ne acı değil mi?

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 3

İLK AŞKIM

Bana gülmezseniz başımdan geçen bir olayı anlatayım size. Ben parkta bir kıza âşık olmuştum, hem de sırılsıklam âşık! Bizim şehrin güneydoğusunda şehir duvarlarına yakın çok büyük, içini ulu ağaçların gölgelendirdiği bir parkımız var. Adı Şaurugişsar,[1] anlamı "kentin ortasındaki bahçe"dir.

Delikanlılık çağına yaklaştığım ve kendimi kanıtlamaya çalışüğım bir yaşta idim. Okul olmadığı zamanlar arkadaşlarla oraya gider, ağaçların gölgesinde serinlerken şundan bundan konuşurduk. Konuşmalarımızın baş konusu da kızlardı kuşkusuz. Herkes nasıl kızlardan hoşlandığını veya hoşlanabileceğini söyler, sevgilisi olanlar birlikteki maceralarını anlatırdı. Bazı arkadaşlar da bir şeyleri olmadığı halde övünmek için, varmış gibi öyküler uydururlardı. Bir kısmını bilerek, bir kısmını doğru zannederek dinlerdik anlatılanları. Aramızda adını hiç unutmadığım Urbau, pek atak bir arkadaştı. Yanımızdan geçen kızlara, şu veya bu şekilde sarkıntılık etmeden duramazdı. Kızlar da bazen onu alaya alarak, bazen kızgın bir bakış fırlatarak, bazen de cilveler yaparak uzaklaşırlardı yanımızdan.

Ben henüz kızlarla pek ilgilenmiyordum. Fakat bir gün parka bir grup kız geldi. Biraz ilerimizde birbirlerine bir şeyler anlatıp kahkahalarla gülüşüyorlardı. Bir an aralarından biri gözüme çarptı. Yüzü bana doğru dönüktü. Öyle tatlı, öyle sevimli bir yüzü vardı ki, gözlerinin içi sanki bana gülüyormuş gibi geldi. Siyah saçlarını bukleler halinde omuzlarına, alnına salıvermişti. Alt kısmı uzun, üst kısmı omuzlarından birini açıkta bırakan bir elbise giymişti. Boyu oldukça uzun, beli incecik görünüyordu. Birden, "Niçin bu kızı bu kadar inceliyorum?" diye kendi kendime sordum ve "Acaba aşk böyle mi başlıyor" diyordum. O gün bu düşüncelerle geçti.

1 Haritada, No. 5.

İkinci kez parka gittiğimde, birdenbire gözlerimin onu aradığım fark ettim. Aramam beyhude idi, gelmedi o gün. Ondan sonra parkta onu sık sık görmeye başlamıştım. Ya ben onu görmek için parka gitmeyi sıklaştırmıştım veya hakikaten o sık geliyordu. Her gün değişik bir giysi vardı üzerinde. O güzel saçlarına bazen renkli bir bant takar, bazen onları tepesine toplardı. Aradan bunca yıl geçtiği halde, bugünmüş gibi anımsıyorum hepsini. Bu rastlaşmalarda yavaş yavaş göz göze gelmeye başladık. Daha sonra gülümsedik birbirimize. Bu arada arkadaşların durumu fark etmelerinden çekmiyordum, çünkü beni hemen alaya alacaklarını biliyordum. Yanındaki kızların ona seslenmelerinden adının Nindada olduğunu öğrendim. Öyle çekici, öyle tatlı bir hali vardı ki, içimden koşup ona sarılmak, bol bol öpmek geliyordu; fakat bende hiç ama hiç cesaret yoktu, yaklaşmaya bile. Onun yerine, eve gidince onun tatlılığı ve güzelliğini, benim özlem, sevgi ve isteklerimi dile getiren içli şiirler yazıyordum.

Bir gün her nasılsa, konuşmayı başarmıştım; başarmıştım ama iş işten geçmişti. Bana nişanlandığını, yakında evleneceğini söyleyivermesin mi; birden beynimden vurulmuşa döndüm. Ne diyeceğimi bilemedim, sanki dilim tutulmuştu. Büyük bir hayal kırnklığıyla yanından ayrıldım. Aslında ben evlenmeyi hiç aklıma getirmemiştim. Hem daha yaşım küçük, hem de okulum vardı. Babam da okuldaki bütün bilgileri öğrenmeden ayrı İmama hiç izin vermezdi.

Eve büyük bir üzüntü içinde geldim ve hemen onun için yazdığım o güzel şiirlerimi kırıp kırıp toz haline getirdim ve tozlarını da savurdum bahçeye.

Hep üzülürüm, o ilk şiirlerimi öyle aptalca kırıp yok ettiğime. İnsanın aynı duygu içinde şiirler yazmasına olanak yok veya ben yapamadım. Üzüntüm o kadar çoktu ki, günlerce parka gidemedim.

Ah, şu gençlik! Bugün ne kadar yalın gelen o olaylar, zamanında ne heyecan veriyordu insana! O günlerin özlemini zaman zaman çekiyorum; fakat yine de tekrar o günlere dönmeyi, yaşadığım bunca acı tatlı yılları tekrar yaşamayı istemiyorum nedense!

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 4

SEVGİLİ BABAM

Babamın çarşıda bir dükkânı vardı. Kapısının üzerine asılmış bir kil levhada şöyle yazılı idi: "DUBSAR NANNA." Anlamı, "Yazıcı Nanna". Dükkânda yalnız yazı satardı o. Yazı satılır mı diye gülmeyin öyle! Ülkemizde yazı bilen az olduğundan, bir şey yazdırmak isteyenler babama gelirlerdi. Dükkânda çanak çömlek yaptığımız, fakat özel hazırlanmış yumuşak bir kil yığını bulunurdu. Babam yazacağı konuya göre eline bir parça kil alır, ona dikdörtgen şekli verir ve söylenenleri yazardı. Çoğunlukla mektup yazdıracaklarla sözleşme yaptıracaklar gelirdi ona. Bazı günler ben de dükkâna gider, babamın işi çoksa yardım eder veya oturur gelenleri izlerdim. Onları izlemeye bayılırdım. Çünkü çok gülünç olaylar geçerdi zaman zaman. Bazen karısına kızmış bir koca, bazen kocasına küskün bir kadın, bazen de ortağı parasını batırmış bir tüccar gelir; bütün kızgınlıklarını sanki babamdan çıkaracaklarmış gibi, konuyu anlatmaya başlardı. Zavallı babam onların anlattıklarını derleyip toparlayıp anlaşılacak gibi yazmak için bir yığın ter dökerdi. Bir keresinde hiç unutmuyorum; bir adam girdi dükkâna, yüzü allak bullak olmuş, belli ki, bir şeye çok kızmıştı. Babama, "Aman, Bay Nanna, karıma acele bir mektup yazdırmak istiyorum!" dedi. Aklımda kaldığına göre şöyle yazdırdı: "Karıya söyle, Mariştar diyor ki, benimle kavga ettiğin, beni dışarı attığın günden beri ne kadar yaygara yaptın! Niçin Hununi'ye düşmansın? Niçin gürültüye neden oldun? Seninle evli olduğum halde başka bir kadın arıyorum. Beni bu hadde kadar söylettin. Senin denginde bir kadın geliyor; sevin artık! Oh! Senin yakınmalarından, dırdırından kurtulacağım işte!" Zavallı adam! Hakikaten başka bir kadın getirdi mi eve, yoksa bunu karısına gözdağı vermek için mi yazdırmıştı? "Tanrılarımız böyle bir kadını bir erkek başına vermesin!" dedim o gün. Bir atasözümüze

göre "evde huzursuz bir kadın cinlerden fena" imiş. Yalan değil bu; hakikaten kadınlarımız içinde cinlerden fena olanlar yok değil. Bazı erkekler de onlardan aşağı kalmaz ya!

Babama yazdırılan mektupların çoğu iş mektubu. Arada bir böyle özel konulu olanlar çıkıyor. Sahi, şimdi aklıma geldi; biri de arkadaşına, yaşadığı kentte bulunan ünlü bir falcıya, kendi geleceği ve kızının geleceği hakkında fal baktırıp ona bildirmesini yazdırtmıştı. Bizde fala çok inanılır. Bu falların başında hayvan ciğerine bakıp onu yorumlamak gelir. Krallarımız savaşa çıkacakları zamanın uygun olup olmadığını ciğer falı ile saptarlar. Ayrıca suya ve yıldızlara bakılarak gelecek hakkında bilgi alınır. Tapınaklarımızda falcılık görevi yapan rahiplerimiz var.

Sevgililerine mektup yazdırmak isteyenler de olurdu arada. Hatta biri ben orada iken gelmişti. Hatırladığıma göre delikanlı sevgilisine biraz gücenmiş; ama hem onu kızdırmamak, hem de sitem etmek istiyordu. Babam onu öyle güzel yazmıştı ki, şaşırmıştım. Bizim için yalnız yazı öğrenmek yeterli değil, anlatılmak istenileni de düzgün ve anlaşılır şekilde yazmak gerek. Ben onun zorluğunu çok iyi bilirim. Okulda yazıyı oldukça öğrendiğim yıllarda, komşularımızdan Nindada ve Kubatum teyzeler, başka kentlere alışveriş için giden oğullanna mektup yazdırırlardı bana. Öyle güç gelirdi ki, onları yazmak. Kendileri de yazdırmak istediklerini doğru dürüst anlatamazlardı. Fakat böylece yazımı ve konuyu toplama yeteneğimi geliştireceğimi düşünerek katlanırdım bu güçlüğe. Bana yazdırmalarının nedeni, çok ucuza geldiği içindi. Bahçelerinden getirdikleri küçük bir sepet meyve beni mutlu ederdi, sanki bizim bahçemizde yokmuş gibi. Çocukluk işte!

Bir gün de bizim kentin parkında tanıdığım Dada adlı bir çocuk, annesine onun ağzından bir mektup yazmam için öyle yalvarmıştı ki; dayanamamış, hemen babamın dükkânına gidip yumuşak kili ve kamışı alarak parka gelmiştim. Çocuk, babamın yanında yazdırmak istemiyordu," ben de ne yazdıracak diye meraklanmıştım. Parkın tenha bir köşesine oturduk; o söyledi, ben yazdım. O mektubu ömrüm boyunca unutamadım. Meğer çocuğun annesi de Nippur'da oturuyormuş. Onun yüzüne karşı istediğini söylemeye çekindiği için, mektupla içini dökmeye karar vermiş: "Bizim evde yığınla yün ve iplik var, yine de bana yılda bir kez elbise yapıyorsun. Komşunun oğlu evlâtlık olduğu halde annesi ona hiç

durmadan yeni giysiler dikiyor. Sen de bana yap ve sevindir beni", diye yazdık. Daha sonra çocuğu görünce ilk işim, mektubun iyi sonuç verip vermediğini sormak oldu. O da bana üzerindekini göstererek, "İşte sonucu, güzel mi?" dedi. Hatırladığıma göre etekleri kat kat saçaklı, oldukça gösterişli bir giysi vardı üzerinde.

Yazıcılıktaki bir zorluk da hem Akadca hem Sumerce bilmek gerekmesidir. Akadca, zaman zaman bizi yönetenlerin dili. Onun için gittikçe yaygınlaşmaya başladı. Şimdi ülkemizde iki dil birden konuşuluyor. Akadlılar kendi aralarında Akadca; Sumerliler ise Sumerce yazışıyorlar. Babam Akadcayı, Sumerce kadar iyi biliyordu; fakat evde hiç Akadca konuşturmazdı; kendi dilimizi unutacağımızdan çok korkuyordu.

Babama sözleşme yazdırmaya gelenler de başka bir âlemdi. Bizim kanun ve geleneklerimize göre her sözleşme belirli kurallar içinde yazılmalıdır. Yazılı olmayan sözleşmeler için hiçbir hak ileri sürülemez ve mahkemeye de başvurulamaz. Bu yüzden ev, tarla, bahçe, köle, hayvan satmak, kiralamak, borç alıp vermek, mirasını ölmeden bölüştürmek, çocuğunu evlatlıktan çıkarmak veya evlatlık almak isteyenler, yanlarında tanıkları, boyunlarında mühürleriyle babama gelirlerdi. Evlenecekler de tanıklar önünde, evlenme koşullarını, boşanma olduğu zaman kimin ne alabileceğini belirleyen bir sözleşme yapmak zorundalar. Eğer yazılı bir sözleşmeleri yoksa, evli sayılmaz evlenenler. Kurallarımız kesindir. Kentimizde yalnız sözleşmeleri yapan kamusal bir kuruluş olarak *Burgul* var; fakat babama da başkanımız tarafından özel olarak izin verilmiş. O, çok sevilen, dürüst bir kimseydi.

Sözleşmelere önce konusu, sıra ile koşulları, tanıkların adları, yemini, günü, ayı, yılı yazılıp iki tarafın mühürleri basılır. En önemlisi de sözleşme yazıldıktan sonra yazılanın üzerine yeniden yumuşak kil kaplanması ve üzerine içindekilerin tekrar yazılmasıdır. Böylece sözleşmenin üstü kırılırsa, içi sağlam kalır, hem de yazılanlar değiştirilemez. Biliyor musunuz bütün bu kurallar biz Sumerlilerden çıkmış.

Yazmayı unutuyordum; babama gelenler, Tanrıya, istediklerini vermesi için yalvaran mektuplar da yazdırırlardı. Sonra onu istedikleri Tanrının tapınağına götürüp bırakırlar. Tapınakların arşivinde bu tür yazılarla dolu birçok mektup vardır.

Ludingina'nın Yaşamöyküsü
Tablet 5

ÖĞRENCİLİK YILLARIM

Okula ilk gittiğim günü ömrüm boyunca unutamadım, unutamayacağım da artık. Henüz altı yaşında idim. Babam elimden tutmuş, sokaklarda yürüyorduk. Ben küçücük aklımla büyük bir merak, sevinç ve heyecan içinde, "Neler olacak, nerede oturacağım, kimlerle beraber olacağım, beni dövecekler mi, sabahtan akşama kadar annemsiz nasıl duracağım orada?" diye düşünüyordum. Okulda benim gibi çocukların olduğunu duyuyordum. Acaba ben onları sevecek miyim, onlar beni sevecekler mi? diye bir yığın soru vardı kafamda. Bir taraftan da orada birçok bilgi edineceğimi düşünerek seviniyordum. Gece birkaç kez sıçrayarak uyanmış, en sonunda bir daha uyuyamamıştım. Bir ara yataktan kalkıp kardeşlerimi uyandırmamak için odadan gayet yavaş çıkarak avluya attım kendimi. Gökyüzünde gece ile gündüz birleşmiş gibi idi. Bir taraftan yıldızların hafif ışıltısı yanıp sönerken, diğer taraftan kızıla çalan bir aydınlık doğuda göze çarpıyordu. Bahçede oraya buraya koştum. Cıvıl cıvıl kuş seslerini dinledim. O gün kuş sesleri bile bir başka gelmişti bana. Kölelerimiz kalkmış; kimi ağılda koyunları, sığırları yemliyor, kimi de süt sağıyordu. Tavukların yem yiyişi öyle hoşuma gitmişti ki, kölenin elinden yemi alarak ben de önlerine attım.

O arada Güneş Tanrımız Utu yeraltından çıkmaya başladı. "Onun çıkışını izlemek ne güzelmiş" dedim içimden. Gökyüzü **kıpkızıl olmuştu, sonra güneş çıktı çıktı ve birdenbire yusyuvarlak oluverdi. Her taraf aydınlıktı artık. O zaman, "Ya Güneş Tanrımız olmasaydı biz ne yapardık?" dedim kendi kendime. Annemin bir an önce kalkmasını bekliyordum. Dayanamadım, odasına girip, "Anne kalk, okula geç kalacağım" dedim. Annem, "Oğlum ben çoktandır uyanığım, daha erken düşüncesi ile yatıyorum" diyerek fırladı yataktan. Arkasından babam da kalktı. Kölelerin hazırladığı sabah çorbasını içtikten sonra annem küçük, üzeri süslü bir tor-**

bayı elime tutuşturarak, "Öğlen yemen için iki yuvarlak çörek koydum içine" dedi. Babam da yazı için kamıştan inceli kalınlı kalemler hazırlamış bana. Hemen yola koyulduk. Sokaklarda koşarcasına yürüyordum. Bir büyük kapıya yaklaşınca babam, "İşte geldik okula" dedi. Burası tapınağın bir bölümü imiş. Bizde okullar tapınaklara bağlıdır.

Kapıdan girince büyük bir avlu, etrafında birçok oda gördüm. Hiç ses yoktu ortalıkta. Şaşırdım, "Acaba daha kimse gelmedi mi?" diye düşündüm. Meğer bütün çocuklar gelmiş, öğrenecekleri bilgilere göre odalara dağılmışlar bile. Onlar daha Güneş Tanrımız çıkarken geliyorlarmış. Ben okula ilk başlayacağım için babam biraz yavaştan almış, kalabalığı görüp birden ürkmeyeyim istemiş. Bizi karşılayan adam okulun başı imiş. Hâlâ hatırlıyorum, uzun boylu tıknazca biri idi. Onu görünce nedense içime bir korku geliverdi. Babam ona, "İşte size söylediğim oğlum Ludingirra, onu size veriyorum; buradan her bilgiyi öğrenmeden çıkarmazsınız; eti sizin kemiği benim" dedi.

Bunun ne demek olduğunu bilmediğim için öyle şaşırmıştım ki... Sonradan öğrendim; "İstediğiniz kadar dövebilirsiniz etlerini; ama, sakın kemiklerini kırmayınız!" demekmiş. Karşıda elinde uzun bir kamışla dolaşan biri daha göründü. "Acaba o elindeki kamışlar çocukları dövmek için mi?" diye kendi kendime sordum.

Başöğretmen elimden tuttu, başladık yürümeye. Eyvah, babamdan da ayrılıyordum! Kendimi öyle yalnız, öyle zavallı hissettim ki, sanki annemi babamı bir daha hiç görmeyecekmişim gibi geldi. Başöğretmen beni bir odaya sokarak, orada bulunan öğretmene, "İşte size yeni bir öğrenci. Babası onu, her bilgiyi öğrenmeden buradan çıkmamak üzere bize getirdi" diye beni bırakıp gitti. Çocuklar yere serilmiş hasırlar üzerine, önlerinde altları düz birer küçük sepet ile oturmuşlardı. Öğretmen benim elime de bir sepet verdi ve köşedeki kil yığınını göstererek, "Oradan bir parça al ve şuraya otur" dedi. Önde oturan çocukları sıkıştırarak bana bir yer açmıştı.

Ben hemen bir topak ıslak kili alarak dizlerimin üstünde yere çöktüm. Otururken bir taraftan da gözucuyla çocukları ve odayı gözlüyordum. Görünüşe göre odada en küçük bendim. Karşımızda yüksekçe bir oturma yeri, yanında duvara dayalı uzunlu kısalı, kalınlı inceli kamışlar vardı. "Orası öğretmenin yeri olmalı" dedim içimden; fakat o kamışlar

bizi dövmek için miydi? Birdenbire hepsi vücuduma çarpmış gibi titredim. Ben bunları aklımdan geçirirken öğretmen yanıma gelerek, "Bak kili böyle yapacaksın, kamışı da üzerine şöyle bastıracaksın!" diye gösterdi. Kili avucumun içine alarak elma gibi yuvarladım, ve iki taraftan bastırıverdim. Kenarları yuvarlak, mercimek şeklinde bir şey oldu. Öğretmen torbamdaki kamış kalemlerden birini seçerek kil üzerine bir kez bastırdı ve "Haydi bakalım bunun gibi yapmaya başla!" dedi. Ben büyük bir dikkatle kamışı onun gösterdiği gibi bastırmaya çalışıyordum. Her bastırılışta baş kısmı üçgen şeklinde bir çizgi oluyordu. Bir ara canım sıkıldı, başladım kili yoğurmaya. Önce yine elma gibi yusyuvarlak yaptım, sonra da onu biraz yassıltarak ayırdığım küçük bir parçayı üzerine yapıştırdım. Kopardığım küçük bir kil parçasını da ince uzun yapıp arkasına ekleyince ayakları olmayan bir hayvana benzemişti. Pek hoşlanmıştım bu işten, derken bizim öğretmen çıkageldi. Elimdekini görünce birdenbire yüzü öyle asılmıştı ki, hemen "Nerede yazın, neden yazmıyorsun?" diye gürledi. Korkudan ne yapacağımı şaşırmıştım. Boynumu büktüm, acele kili eski şekline soktum ve yeniden kamışla aynı çizgileri yapmaya başladım.

Güneş Tanrımız yerin altına giderken bizi de evlerimize yolladılar. Hepimiz, içinde henüz kurumamış, yazdığımız kil tablet olan elimizdeki sepetlerle evlerimize gittik. Ben büyük bir özlemle kendimi eve attım. Evdekilerin beni ne kadar merakla beklediğini, tuttukları soru yağmurundan anladım. Kimi "Okulda eğlendin mi", kimi "Çocuklarla arkadaşlık edebildin mi", kimi de "Öğretmeni sevdin mi?" diyorlardı. Aslında sokakta oynamak varken akşama kadar kapanmak pek hoşuma gitmemişti, ama hem birçok arkadaş edinmek, hem de bir şeyler öğrenmek fena değil, diye düşünüyordum.

İlk günden sonra o heyecanım ve acemiliğim yavaş yavaş geçmeye başladı. Bir taraftan arkadaşlar ediniyordum. 30 gün süren bir ay içinde üçü kutsal gün, üçü de dinlenme günü olmak üzere 6 gün evde kalıyorduk. Bu da benim okula özlemle gitmeme neden oluyordu. Yazıyı da daha bir hevesle yazmaya başlamıştım. O sıkıcı düz çizgilerden sonra çizgileri üst üste, yan yana yazmaya başladık. Daha sonra *"bu.ba.bi, tu.ta.ti, ab.ub.ib"* **gibi heceleri kapsayan kitabı verdiler elimize. Bu bizim alfabemizmiş. Bunları öğrendikten sonra erkek, kadın adlarından oluşan listeleri kopya etmeye başladık. Bunlar yazımızı kolay öğretebilmek için**

öğretmenlerimizin bulduğu bir yöntemmiş. Bu listelerden oluşan kitaplardan kısım kısım kopya ediyorduk. Bazen güç öğrenen çocukların tabletinin sol tarafına öğretmen güzel yazısı ile yazar, çocuk da onu kopya ederdi. Bu yöntem hep uygulanmakta. Biz çoğunlukla elimizdeki kil kuruyuncaya kadar yazar, kuruyunca bahçeye atardık. Bunları da sulayarak yeniden yumuşatıp bize tekrar verirlerdi. Bazen de yazdıklarımızı babamıza göstermek için eve götürürdük.

Ben verilen derslere büyük bir gayretle çalışıyordum. Aramızda çalışmayan, yazıyı çabuk öğrenemeyen, oturdukları yerde duramayan çocuklar vardı. Bu çocuklara öğretmen kızdığı zaman bulunduğu yerden, çocuğun uzaklığına uyacak kamışı alır, "küt!" diye rasgele bir yerine vururdu. Ödüm patlardı bana da vuracak diye. Onun için okulun bütün kurallarını dikkatle izlemeye çalışırdım. Oldukça katı kurallarımız vardı. Tabletini iyi yazamayan; üstü başı, eli yüzü kirli olan; izin almadan konuşan; toplantılarda rahat durmayan; Sumerce kpnuşmayanlar dayağı hak etmiş olanlardı. Bu kurallar hep devam ediyor kuşkusuz.

Okulu bitirmem uzun yıllar aldı. Çünkü ben verilen her bilgiyi öğrenme merakında idim. Yaşım ilerledikçe öğrenilecek pek çok bilgi olduğunu fark etmeye başladım. Ben de onların hepsini bilmek istiyordum. Bazı çocuklar yazıyı biraz öğrenince okulu bırakıyorlardı. Genel olarak yazı şekillerini, her şeklin Sumerce, Akadca yığınla okunuşunu, anlamını ezberlemek hiç kolay değildi. Bu arada kili uygun yumuşaklıkta tutmamız, satırları birbirine karıştırmamamız ve yazı şekillerini güzel yazmamız gerekiyordu.

Öğretmenler gibi yazabilmem hiç de kolay olmadı. Çünkü biz, yazıyı heykel yapmak, mühür kazmak, değerli taş ve madenleri işlemek gibi bir sanat olarak düşünüyoruz. Bilgeliğin koruyucusu Tanrımız yüce Enki, "Bütün sanatların içinde en zor olanı yazı sanatıdır" demiş. Atalarımıza göre de, "yazı; sanatın babası, konuşmanın ve bilginin annesi" imiş.

Zaman ilerledikçe yazmamız ve ezberlememiz gereken yığınla taş, ağaç, maden, bitki, hayvan, kent, ırmak, kanal, meslek adı yazılı kitaplar verdiler elimize. Bunları ezbere yazarken hepsinin ne adı olduğunu bildiren işaretleri kelimenin baş kısmına yazmamak büyük bir hata sayılırdı. Böylece yalnız adları değil, türlerini de bilmemiz gerekti.

Daha sonraları ev, tarla, bahçe, hayvan, köle alım satımı, kiralanması; evlenme, boşanma, evlatlık edinme, evlatlıktan çıkarma sözleşmelerinin örneklerini kapsayan kitaplar üzerinde çalıştık. Bana en büyük zevki veren; Tanrılarımız, kahramanlarımız hakkında yazılan hikâyeler, ilahiler ve şiirlerdi.

En zor gelen ise, özellikle ilk zamanlarda, matematik ve geometri idi nedense. Çarpım tablosunu ezberleyinceye kadar bir hayli sıkıntı çekmiştim. Çok büyük sayılarla çarpmalar, toplamalar, çıkarmalar, bölmeler yapıyorduk. Geometri, matematik problemlerini de çözmemiz gerekli idi. Evvela, bunlar bize ne lazım diye düşünüyordum. Fakat sonradan, "bunlar bilinmeden o büyük tapınaklar, her türlü yapı, kent duvarları, kanallar, tekneler nasıl yapılır, alışveriş ne hale gelirdi?" diye bunların öğrenilmesinin ne derece önemli olduğunu kavrayabildim.

Dil dersleri de önemlidir okulda, özellikle son yüzyıllarda, okuyanların iki dil öğrenmeleri zorunludur. Biz Sumerli yerli halk olarak Sumerce konuşuyoruz. Bizi idare edenlerin dili de Akadcadır, birbirine hiç benzemeyen diller. Onlar kendi dillerini bize öğretmek istiyorlardı, aslında biz de mecburuz Akadcayı öğrenmeye. Onların da Sumerce bilmeleri gereklidir. Çünkü hem bizim yazımızı, hem de dinimizi alıp Tanrılarımızın üstüne oturmuşlar. Yazıyı öğreten okullarımız, dinle, bilimle ilgili birçok kitabımız var. Üstelik halkın çoğunluğu da Sumerli. Bundan yüzlerce yıl önce Sargon adlı bir Akadlı çıkıp, her nasılsa Sumer Krallığı'nı ele alarak bütün ülkemizi, hatta birçok komşu ülkeyi idare etmeye başlamış. O zamandan beri Akadlılar ülkemize gelip yayılıyorlar. Amaçları topraklara tamamıyla konup Sumerlileri yok etmek. Bunu da başarıyorlar.

Dil öğrenmek için, isim, sıfat, fiil gibi gramer terimlerini, çeşitli cümle türlerini kapsayan kitaplarımız vardı elimizde. Ayrıca Sumerce kelimelerin, Akadca; Akadca kelimelerin Sumerce karşılıklarını gösteren sözlükler de yapılmıştı. Akadcayı öğrenmek pek zor gelmedi bana. Sumerceyi de benim kadar iyi bilen azdı aramızda. Buna neden, ailemize hiç Akadlı karışmamış olması, evimizde de yalnızca Sumerce konuşulması. Babam asla izin vermezdi Akadca konuşmaya, ama kendisi çok iyi bilirdi. Sumerceyi unutacağımızdan korkardı. Ben de öyle yapmaya çalışıyorum, ama ortam değişti. Gençlerimiz Akadlılarla arkadaşlık ediyor, onlarla evleniyorlar. Bunu önlemek olanaksız şimdi. Sumerliler kendi ülkelerinde gittikçe azınlık olmaya başladı. Ne korkunç bir durum ulusumuz için.

Bir gün başöğretmen, bazı arkadaşlarla beni odasına çağırdı. Bunun altında önemli bir haberin yattığını anlamıştım. Bize büyük bir sevgi ve içtenlikle bakarak, "Artık öğretilenlerin hepsini biliyorsunuz sayılır. Sonsuza dek bilginin durağı ve kaynağı olan bu okula gözleriniz kapalı geldiniz, şimdi gözleriniz açılmış, görüşleriniz çok genişlemiş olarak çıkacaksınız. Ne mutlu size" dedi. Anlaşıldığına göre okuldan ayrılma zamanı gelmişti. Buraya girerken duyduğum o tatlı heyecan ve sevinç daha derin olarak sarmıştı beni. Fakat tam ayrılabilmemiz için bir sınavdan geçmemiz gerekti, bu da öyle kolay değildi. Yıllardan beri öğrendiğimiz bütün bilgileri bize soracaklardı.

Çok geçmeden okul avlusunda toplanmış okul üyelerinden ve tanımadığımız, fakat bilgin olduğunu tahmin ettiğimiz kimselerden oluşan bir kurul önüne çıkardılar bizi. Çıkmadan önce başöğretmen gelerek, "Yeterli derecede güçlüsünüz. Sınav diye heyecanlanmayın, üzülmeyin, aksırıp öksürüp durmayın, etrafınıza bakmayın, sakın ha sınav için fena sözler söyleyip küfürleri savurmayın" diye önce öğüt, sonra da "yazı sanatını öğrenebilmek şansına ve mutluluğuna kavuştunuz, her zaman yanınızda bir koruyucu meleğiniz olacak, saraylardan aranacaksınız" şeklinde moral verdi bize. Daha sonra kurulun önüne çıktık. Sorulacak sorular büyük bir tablet üzerine yazılmıştı. Sonradan öğrendim ki, aynı soruların kopyalan diğer şehirlerdeki okullara da gönderilmiş ve yıllardan beri çocuklara aşağı yukarı aynı sorular soruluyormuş. Bugün de öyle.

Bana ilk sorulan soru "yazı sanatının ilk işareti nedir?" oldu. Ben de başı üçgen şeklinde bir çizgi olduğunu, tam 6 tür okunuşu bulunduğunu, aynı zamanda 60 sayısını gösterdiğini anlattım. Bu, bana çok kolay gelmişti. Ondan sonra aklımda kaldığına göre, Sumerce kelimelerin anlamını, Akadca karşılıklarını; mektup yazarken kullanılacak Sumerce veya Akadca terimleri; Sumerce fiillerden, zamirlerden bazılarını; kuyumculann, sığır çobanlarının, gemicilerin, mühür yapıcıların değişik dillerini; çeşitli şarkıları ve müzik aletlerini; matematik ve geometriden bazı işlem ve problemleri; Sumer güzel yazılarından bazı konuları sordular. Hepsini çok doğru olarak yanıtladığımı biliyordum. Son olarak bir mektup yazdırarak üzerine zarfını da yaptırdılar.

Fakat arkadaşlardan biri, birkaç soruyu bilemedi. Kendisini haklı çıkarmak için onların öğretilmediğini söylemez mi? Bir öğretmen birdenbire çok kızdı ve "Kendin niçin araştırıp öğrenmeden buraya geldin; koskoca delikanlı olmuşsun, geriye dönemezsin, yaşlı bir öküz gibisin yeniden öğretilemezsin, bozulmuş tahıl gibi zamanını kaçırmışsın, bu durumda bir bilge kişi ile konuşamazsın" diye çıkışmaz mı. Hiç unutmuyorum, çocuğun yüzü kıpkırmızı oldu ve öğretmenin üzerine isyanla atılacakmış gibi bir ifadeye büründü. Tam o sırada öğretmenin biri araya girdi ve daha yumuşak bir sesle başka sorular sorup doğru yanıtlan alınca durum değişti ve hepimiz rahatladık.

Sonunda bizleri tekrar topladılar oraya. Başöğretmen kalkıp, "Okulun bütün istediklerini başarı ile yerine getirdiniz, yazı ve öğrenimin koruyucusu ve kraliçesi olan saygın Tanrıçamız Nidaba'yı kıvandırdınız. Bundan sonra sizin bilginizin koruyucusu o olacak" dedi ve arkasından, "Size saldıranlardan, yüce Ay Tanrımız korusun sizi; Tanrılarımızın gözdesi, onların katında beğenilen kişi olasınız; adınız en iyi yerlerde söylensin! Destanlara geçsin! Sevgili Tanrıçamız Ningal tarafından beğenilmiş, yüce Enlil'imiz tarafından kutsanmış olasınız!" diye bir dua yaparak törene son verdi.

O anda mutluluktan uçarken, birden bir hüzün sardı beni. Yalnız öğrenmekten başka bir düşüncesi olmayan zevk, neşe dolu çocukluk ve delikanlılık günlerim sona ermişti artık. Birçok sorumluluğu üzerine almaya hazır bir adam olmuştum. İşte o günden sonra yaşamın insanlara getirdiği acı, tatlı olaylar içinde bugüne kadar kavruldum durdum. Onlar, sıkıntılı günlerimin bana neşe veren, beni yaşama bağlayan tatlı anıları oldu.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 6

ÖĞRETMENLİK YILLARIM

Okula öğretmen olarak ilk gittiğim gün, yıllar önce öğrenciliğe başladığım günkü heyecan vardı içimde. Çocukları, öğretmeyi çok seviyorum. Öyle olduğu halde, başarılı olup olmayacağım korkusu muydu beni heyecanlandıran; yoksa sevdiğim, istediğim bir mesleğe girmemin mutluluğu muydu? Galiba her ikisi de etkendi bunda. Bu kez babam götürmüyordu beni, fakat evden çıkarken başarımın ve öğretmen olmamın sevinci ve gururu okunuyordu yüzünde. Yazının ve öğrenimin koruyucusu olan saygın Tanrıçamız Nidaba'ya, yüce Enlil'imize, Tanrıçamız Ningal'e dualar yaparak beni kapıdan uğurladı.

Kolay değildi bir çocuğu okutmak. Yiyeceklerimiz ve giyeceklerimizin dışında bir de okul paramız vardı. Ülkemizde öğretmenlerin geçimi yalnız öğrencilerden sağlanır. O yüzden onlar zengin olamazlar. Ona karşın kendilerini okumaya, öğrenip öğretmeye adamış kimselerdir. Çocuklarını okutabilenler de yazıcılar, denetleyiciler, tapınak yöneticileri, kaptanlar, rahipler, yüksek vergi memurları, valiler, doktorlar gibi hali vakti yerinde, zengin kimselerdir.

Bu arada şunu da söylemeden geçemeyeceğim; ailelerinin durumu pek iyi olmayan, okumaya meraklı çocuklar da boş zamanlarında tarlada, bahçede çalışarak hem babalarına yardım ediyor, hem de okulun masraflarını karşılayabiliyorlar. Ona karşın babası her giderini karşılayıp, çalışması için tarlaya, bahçeye göndermediği halde çocuğun okuldan kaçtığı, tembellik yaptığı da oluyor.

Hiç unutmuyorum; böyle haylaz bir çocuğun babası bana gelip çocuğu için, "Çocuğuma hiç tarlada, bahçede çalışıp geçimimi sağla demediğim halde, derslerini, okulunu durmadan asıyor. Halbuki akrabalarımız içinde hem çalışıp ailesine yardım eden, hem de okulda çok başarılı olanlar var. Benim suçum, herhalde, çocuğumun her isteğini karşılayıp onu çalıştırmamam oldu, ne dersiniz?" diye dert yanmıştı.

Ben Sumer dilini ve güzel yazmayı öğretecektim. Bununla birlikte araştırma yapmayı, geçen günlerin öykülerini yazmayı, Sumer dilini daha kolay öğretebilmek için yeni yöntemler bulmayı amaçlıyordum. Bu arada okul çağında başladığım şiir yazmayı da sürdürecektim.

Eğiteceğim çocuklar okula ilk girenler değildi. Yazıyı oldukça öğrenmiş, bazı temel bilgileri almış olanlardı. Küçücük bir öğrenci iken girdiğim odaya, öğretmen olarak girmem ne büyük mutluluktu benim için. Başöğretmen ve diğer öğretmenlerle daha önce tanıştığımdan yabancılık çekmeyecektim. Biri oldukça ilerlemiş, diğeri daha geri olan çocuklara ayrılmış iki odada ders verecektim.

İlk olarak geri olanların odasında buldum kendimi. Çocukların yüzünde, korku ile merak arasında, benim nasıl bir öğretmen olduğumu araştıran bir ifade sezdim veya ben de vaktiyle aynı duyguları tattığım için bana öyle geldi. Bu havayı bozmak ve onları kendime ısındırabilmek amacı ile "Çocuklar şimdi size bir bilmece söyleyeceğim, bakalım kim önce bilecek ne olduğunu" dedim. Birdenbire hepsi dikkat kesildi:

Gökte görünen bir saban gibi,
Üstü bezle kaplı bir bakır kazan gibi,
Bir taban üzerinde duran kaz gibi,

İçine gözler kapalı girilen,
İçinden çıkıldığında gözler apaçık olan,
"Ev", nedir o "ev"?

dedim. Çocuklar hep birden "okul", "okul" diye bağırdılar. Aramızda hemen bir ısınma başlamış görünüyordu. Arkasından kısa bir hayvan fıkrası söyledim: "Bir gün aslan yolda giderken bir tuzak çukuruna düşmüş, o sırada bir tilki yukarıdan geçiyormuş. Aslanı o halde görünce alayla, pabuçlarını getireyim mi?" diye sormuş, deyince çocuklar gülmeye başladılar. Artık aramızda öğretmen ve öğrenci bağı oluşmuş sayılırdı. Ona rağmen onları konuşturmak amacı ile bildikleri ha'yvan öykülerini anlattırdım.

Son olarak da "Tanrıçamız Nidaba'yı öven bir şarkı söyleyebilir misiniz" diye sorunca aşağıdaki ilahiyi hep bir ağızdan okumaya başladılar.

Ey Hatunum Nidaba,
Yazı kamışı ile anlaşan sensin,
Enlil'in kalbini kıvandıran sensin,
An'ın evini besleyen sensin,
Enlil'in evi, Ekur'un neşesi sevinci sensin!

Bu, çok sevdiğim bir şarkıydı; ben de onlara katıldım. Çocuklarla iyice kaynaşmıştık. O günün geri kalan kısmı onların bilgilerini yoklamakla geçti. Bundan sonra derslerim bir düzene girmişti. Çocuklara, özellikle Akadlı çocuklara Sumer gramerini öğretmek zor geliyordu bana. Daha önce belirttiğim gibi, Akadca bizim dilden çok ayrıdır. Bizim dilimiz tek, iki veya üç hecelidir. Onlara çeşitli ekler koyarak veya kelimeleri yan yana dizerek anlam veririz. Örneğin, "e", ev demektir, "ete" evden, "eşe" eve gibi. "lu" adam, "gal" büyük; "lugal" büyük adam, "kral" demektir. Bir de yazın için çeşitli lehçelerimiz vardır. Bunların içinde en çok kullanılan, prenslere özgü *emegir,* **kadınlara özgü** *emeşal* **denilen lehçelerdir. Kadınlar konuşurken, yazarken kendi lehçelerini kullanırlar. Biz erkekler de bir kadın veya Tanrıçamızın ağzından söylenecek bir şiir veya şarkıyı kadın dilinde yazarız. Hatta hadımlar için de aynıdır.**

Bu yüzden Akadlı çocukların ve yavaş yavaş Akadlılaşmaya başlayan Sumerli çocukların bunları öğrenmesi bir hayli güç oluyor. Onlara daha kolay öğretebilmek için kendime göre yeni yöntemler buldum. Eskiden yazılmış gramer kurallarını gösteren listelere, daha kolay ve çabuk anlaşılır örnekler ekledim. Başlangıçtan beri öğretimde ezberlemek önde gelir bizde. Ezberlemek, insanın düşünme yeteneğini kısıtlıyorsa da kuralları iyice öğrenebilmek için, çok yararlı oluyor doğrusu. Öğretmek istediğimiz her konuyu, çocuklar önce örnek verilen kitaplardan kendi tabletlerine kopya ederek nasıl yazacaklarını öğrenirler, sonra da bana, ya olduğu gibi okur veya anlatırlardı.

Şiir dersleri oldukça hareketli geçerdi. Çocuklar onları anlamakta zorluk çektiklerinden önce ben ahenkli bir şekilde okur, anlamını açıklar, arkasından onlara aynı tarzda okutturudum. Aralarında bazen benden daha güzel okuyanlar çıkardı. Ayrıca şiire, şiirsel bir hava vermek için tekrarların, paralelliklerin, benzetmelerin nasıl kullanılacağını anlatır, kendilerine o yolda şiir yazma denemeleri yaptırırdım. Hiç unutmuyorum

Dudu adlı bir çocuk vardı, o kadar güzel şiir yazardı ki... Onu bir daha ne gördüm, ne de nerede olduğunu duydum. Halbuki onun, bir gün ünlü bir şair olacağını düşünürdüm.

Şiirlerimizin çoğu Tanrılarımızı, tapınaklarımızı, krallarımızı övmek amacı ile yazılmaktadır. Bunlar kutsal günlerde, törenlerde çeşitli çalgılar eşliğinde ilahi olarak söylenir. Daha önce de belirttiğim gibi, biz şair ruhlu bir milletiz. Şiir, bizim için şarkıların kalbi, göz alabildiğine uzanan mavi sulan ile kafamızdaki sıkıntıları alıp enginlere götüren, hafif hafif esen rüzgârın okşamaları ile bize huzur veren bir deniz kıyısı gibidir. Aynca biz, şiiri; bilgileri öğreten, onları kuşaktan kuşağa aktaran bir bağ olarak da görürüz. Şiirlerimizin birçoğu, daha yazının bilinmediği çağlarda ozanlarımız, saz şairlerimiz tarafından yaratılarak ağızdan ağza zamanımıza kadar gelmiş ve yazıya geçmiş olanlardır. Şimdi de onlar tapınaklara, saraylara atanmış şairler veya öğretmenler tarafından yazılmaktadır.

Çocuklar öyküleri, destanları okumaktan çok hoşlanırlardı. Öykülerimizin çoğu Tanrılarımızla ilgilidir. Bize göre, Tanrılarımız insanlardan üstün, ölümsüzdür; istediklerini yapabilirler; fakat yine de insanlar gibi sever, sevilir, üzülür, acı çeker, yaralanır, hastalanır, kızar, öç alır, hatta kendileri tarafından iyi sayılmayan suçlan işlerler. Onlar hakkında yazılan öyküler de kendi duygularımızı yansıttığından okuyanlara çok çekici gelir.

Ben, çocuklara okul kitaplarında bulunmayan, fakat aileleri veya çevrelerinde duydukları öyküleri öğrenip yazmalarını ödev olarak verirdim. Bazen öyle ilginç öyküler getirirlerdi ki. Aynı uygulamayı atasözlerimiz için de yaptım. Çok eski yıllarda bilginlerimiz veya öğretmenlerimizden bazıları atasözlerimizi toplamış, konularına göre gruplandırmış ve hepsini bir kitap halinde yazmışlar. Kuşkusuz daha yazıya geçmemiş olanlar vardır, diye düşünüyordum. Gerçekten yepyeni atasözleri bulmuşlardı çocuklar. Bazı hayvanlarla ilgili masallar bile getirmişlerdi. Eskilerle bunları yeniden yazdım ve diğer okullara gönderilmek üzere kopyalannı yaptırdım. Çocuklara atasözlerini yazdınyor, ezberletiyor, uygun yerlerde nasıl kullanılacağını öğretiyordum. Böylece Sumercenin öğrenilmesi daha kolay oluyordu. İlk atasözlerimizi Kral Şuruppak, Tufan kahramanı olan oğlu Ziusudra'ya öğretmiş. O zaman yazı bilinmediğinden ağızdan ağza gel-

miş. Yazımız bunları yazabilecek duruma gelince bilginlerimiz toplayarak yazmış. Benim zamanımda bile yazıya geçmemişleri bulabildik. Yeni bulunanlardan bazılarını size de yazayım, belki içlerinden sizlere kadar ulaşanları vardır:

Çok yiyen uyuyamaz.
Açık ağıza sinek girer.
Kalpte olan düşmanlık getirmez, dildir düşman eden.
Bir kez yalan söylersen, doğruyu söylesen de inanılmaz.
Yürürken ayağını sıkı bas.
Arkadaşlık bir gün sürer, akrabalık sona dektir.
İyi giyinen kimsenin önünde herkes eğilir.
Köpeksiz köyde tilki bekçidir.
Zamanını boşa geçirdin ne işe yaradı?
Mademki biliyorsun, neden öğretmiyorsun ?

Okulda zaman zaman kavgalar, tartışmalar da olurdu kuşkusuz. Bazen ileri giderek yumruk yumruğa dövüşenler de vardı; fakat okulda disiplin çok kuvvetli olduğundan, haklı veya haksız, kavgaya karışanların hepsi, disiplinden sorumlu öğretmenden iyi bir dayak yeneceğini bildiği için elden geldiğince buna meydan vermemeye çalışırdı.

Bir gün okulu bitirmek üzere olan Girniişak ve Enkimansi adlarında iki delikanlının tartışması, daha doğrusu ağız kavgasına tanık olmuş, birbirlerine söyledikleri ve onların ağızlarına hiç yakışmayan, aşağılayıcı sözlere çok üzülmüş ve utanmıştım. Aklımda yanlış kalmadı ise, ilk söze başlayan Enkimansi idi. Arkadaşına "Ahmak, okul vebası, cahil, yazın berbat! Yazı kamışını doğru tutamaz, söyleneni doğru yazamazsın. Bir de kalkmış yazıcı olduğunu ileri sürüyorsun!" deyince arkadaşı, "Ne demek ben yazıcı değilmişim, asıl sen ne bir mektup, ne de bir belge yazabilirsin! Bir mülkü paylaştıramaz, bir tarlayı ölçemez, bir çiviyi elinde tutamaz, yargıçlık yapamazsın, iki kardeşi birbirine düşürürsün. Ne işe yaradığını biri söyleyebilir mi?" karşılığını verdi. Öteki de: "Ben senin söylediklerinin hepsini yaparım, fakat sen yazıcıların en tembeli, en dikkatsizisin. Ölçeceğin yerlerde uzunluğu, genişliği karıştırırsın. Dörtgen, üçgen, daire gibi şekilleri doğru dürüst bilemezsin. Öğrencilerin kalbi değilsin sen!" Diğeri atılarak: "Seni çalçene! Ne demek istiyorsun, öğren-

cilerin kalbi değilmişim diye? Sensin beceriksiz. Sen bir tablete şekil veremezsin, hatta kili gereken yumuşaklıkta tutamazsın, bir satın gereğince güzel yazamazsın, seni akıllı görünen aptal! Şimdi kalkmış benden daha iyi Sumerce bildiğini öne sürüyorsun!"

"Aman Tanrılarım!" dedim bunları duyunca. İkisi de ne kadar fena sözler söylüyorlardı birbirine, olacak gibi değildi. Birdenbire öyle kızmıştım ki... O arada başöğretmen de duymuş onları, çıkageldi ve bana, "istediğini yapabilirsin" anlamında başını sallayınca hemen aralanna atıldım. Yaptıklarının çok ayıp ve terbiyesizce olduğunu söyleyerek bir güzel payladıktan sonra, "Sizin bu durumda hak ettiğiniz ceza, adamakıllı bir dayak ve ayaklarınıza bakır zincir geçirerek iki ay dışarı çıkmamak üzere okula kapatmaktı. Fakat koca delikanlı olmuşsunuz; dayaklık, cezalık çağınız çoktan geçmiş. Hiç olmazsa sözlerim size gereken etkiyi yapmıştır" diyerek salıverdim onlan. Başlan eğilmiş, utanmış görünen bir halde ayrıldılar yanımdan. Fakat bu olay bana öyle dokunmuştu ki, hemen yazıya geçirdim onu ve böyle bir durum karşısında ne gibi bir ceza hak edildiğini de eklemeyi unutmadım çocuklara ders olsun diye.

Okulda tanık olduğum olayları yazmaktan çok hoşlanıyordum. Yok olmaya başlayan Sumerliliğimizle birlikte, okullarımızdaki yaşam, öğrettiğimiz bilgiler, öğretme yöntemlerimiz de unutulup gidecek. Bu yazıların kitaplıklarda saklanarak daha sonraki kuşaklara bizden haber ulaştırabileceğini düşünüyorum. Fakat eğer Sumercemiz tamamıyla unutulmazsa! Yalnız beni umutlandıran bir durum var: Yavaş yavaş bizim güzel yazılarımızdan bazılarının Akadcaya çevirisi yapılmaya başlandı, hem de satır satır çevriliyor. Bazılarında üstteki satır Sumerce, altındaki satır onun Akadcası oluyor. Aynca bizler, kelimelerin, deyimlerin Sumerce ve Akadca karşılıklarını gösteren listelerle yazı işaretlerinin listelerini yapıyoruz. Bunlar varlıklarını koruyabilirse, Sumercemiz konuşulmasa bile, onların okunabilmesi mümkün olur. Bir de yazdığım kitapların kopyalarının başka şehir kitaplıklarına gönderilmesi, bunların daha kalıcı olmasını sağlıyor demektir. Birindeki yok olsa, diğerindeki bulunacak.

Hiç unutmuyorum, bir gün okulda büyük bir dedikodu alıp yürümüştü. Sözde, öğretmen Addakalla, öğrencisi Nurdada'nın yazısını, okumasını beğenmiyor, arkadaşlarının yanında ona boyuna küçültücü sözler söylüyormuş. Buna çok üzülen çocuk, babasına, öğretmenin kendisine haksız-

lık ettiğini, öğretmene bazı hediyeler verirse belki böyle hareket etmeyeceğini söyleyerek, onu evlerine davet etmesi için yalvarmış, yakarmış. Baba kabul etmiş bunu. Öğretmeni evlerine davet etmiş, onun yanında babası oğlunun durumunun o kadar fena olmadığını göstermek için, tabletten, okutmuş, yazı yazdırmış. Arkasından da öğretmene biralı ve şaraplı büyük bir ziyafet vermiş, parmağına altın yüzük takmış ve üzerine de güzel bir elbise giydirmiş baba. Bundan sonra öğretmen, Addakalla çocuğun her yaptığını beğenmeye, ona iyi davranmaya başlamış. Bu olacak gibi değildi! Biz öğretmenler için büyük bir yüz karası idi bu olay. Son derece şaşırmıştık ve üzülmüştük. Eğer doğru ise nasıl bakacaktı çocukların ve öğretmenlerin yüzüne? Bu olay yüzünden biz öğretmenler de lekelenecektik, saygımızı yitirecektik. Hep Tanrılarımıza dua etmişimdir, bu uydurulmuş bir dedikodu olsun diye. Yazık ki, hepsinin doğru olduğu anlaşıldı ve o hemen okuldan uzaklaştırıldı. Bizler de böylece aklanmış olduk. Ben bu olayı da hemen yazmış, kitaplığımıza koymuştum. Her konuya ait yazdığım tabletin bir kopyasını okul kitaplığına, bir kopyasını da evimin kitaplığına koyuyordum. Arkadaşlar tarafından beğenilenlerin kopyalan da, diğer şehirlerin okullarına gönderiliyordu.

45 yıl sürdü öğretmenliğim. Bu arada başöğretmen oldum. Pek çok öğrenci yetiştirdim. Bunların bir kısmı saraylara, tapınaklara, hatta özel kişilerin yanına yazıcı olarak girdi. Diğer kısmı da öğretmen, şehrin başkanı, valisi, hekim, müfettiş, yüksek vergi memuru gibi mesleklere yöneldiler. Onların zaman zaman beni ziyaret etmeleri, gereğinde herhangi bir konu üzerinde tartışmak veya fikirlerimden yararlanmak istemeleri beni son derece mutlu ediyor.

Öğretmenlikten aynldığım zaman "yaşamımın sonu geldi" diye birdenbire büyük bir umutsuzluğa kapılmıştım. Biraz sonra toparlandım ve kendimi bırakmamaya, elimden geldiğince çalışmalarımı sürdürmeye karar verdim. Bu yaşamöykümü yazmaya başlamam, adeta yeni bir kan getirdi damarlarıma. Bunu bitirmeden hiç ama hiç ölmek istemiyorum!

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 7

MUSAKKATİM KAPISINA GİDİŞ[1]

14-15 yaşlarında idim. Okul olmadığı bir gün arkadaşlardan Dudu ve Kalla ile parka gitmiştik. Hava oldukça sıcaktı, fakat parkın içinde dere gibi akan bir kanalın suyu ve ulu ağaçların gölgesi parkı oldukça serinletmişti. Bir süre kenarında oturduğumuz kanalın salına salına akan suyunu seyrederek okuldan, ailelerimizden, arkadaşlarımızdan konuştuk, aklımda kaldığına göre. Kalla bir ara, "Haydi arkadaşlar, Musakkatim Kapısı'na gidelim" dedi. Ben o kapının pek iyi bir yer olmadığını duymuştum, ama niçin iyi değil, bilmiyordum. Onun için, "Hayır gitmeyelim!" dedim. Babam, iyi olmayan yere gittiğimi, hele ona haber vermeden gittiğimi duyarsa bana kızacağını tahmin ediyordum. Babamı o kadar çok seviyor, ona öyle saygı duyuyordum ki; ne onu kızdırmak, ne de ondan azar işitmek istiyordum. Fakat arkadaşlar zorlamaya başladılar beni. Babamdan çekindiğimi onlara söyleyemezdim; hemen beni alaya alırlardı. Her şeye rağmen büyük bir merak içinde, nasıl bir yer olduğunu görmeye ve neden iyi yer olmadığını öğrenmeye can atıyordum. Çocukluk işte! Biraz nazlandıktan sonra, sanki yalnız arkadaşların hatırı için gidiyormuş gibi yaparak kabul ettim tekliflerini.

Bundan yüzlerce yıl önce ilk krallarımızdan biri, Nippur'a düşmanlar girmesin diye, şehrin etrafına kalın duvarlardan oluşan bir sur yaptırmış, surun dış kısmını da su dolu hendekle çevirtmiş. Bu surda, şehrin dışına çıkmak için tam 7 büyük kapı bulunuyor. Gece olunca kapılar kapanır, kimse girip çıkamaz oradan. İşte bu kapılardan birinin adı, Musakkatim. Söylendiğine göre vaktiyle bu kapının olduğu yerde atalarımızın yaptırdığı ve adını "Barış Kapısı" koydukları bir kapı varmış. Akad kralı Naramsin bilinmeyen bir nedenle bu kapıyı yıktırmış. Başka bir Akad kralı da onartıp adını "Musakkatim" koydurmuş. Parktan çıkıp şehir duvarını izleyerek yürümeye başladık. Çok büyük olan Gula Kapısı'na[2] geldiği-

1 Harita, No. 10.

2 Harita, No. 12.

mizde öyle bir kalabalık ve gürültü içine düştük ki, sormayın. Çünkü bu kapının biraz ilerisinde, dışarıda Fırat nehrinin en büyük iskelelerinden biri bulunuyor. Bütün teknelerle, gemilerle, Nippur için getirilen yükler ve insanlar burada boşaltılır ve başka yerlere gidecekler buradan bindirilir ve yüklenir. O gün belki de birçok tekne birden iskeleye yanaşmıştı veya her zaman öyle idi burası. Koca kapıdan acele ile, bir yere yetişecekmiş gibi koşanlar, sırtlarındaki ağır yükler altında iki büklüm olmuş insanlar, iki yanlarında alabildiğine dolu küfelerle eşekler birbirlerini itercesine çıkıyorlardı. Tam kapının iç kısmına boydan boya uzanan bir pazar kurulmuştu. Dışarıdan getirilen malların bir kısmının hemen orada satılığa çıkarıldığı anlaşılıyordu. Satıcılar, kimi Akadca, kimi Sumerce olarak bağırarak sattıkları malları alıcılara bildiriyorlardı. Bir taraftan gürültü ve kalabalık, diğer taraftan neler satılıyor merakı beni serseme çevirmişti. Birdenbire Kalla kolumdan çekti, "Ağzı açık budala gibi ne duruyorsun, haydi yolumuza!" dedi. Birbirimizi o kalabalıkta kaybetmeyelim diye, el ele tutuşarak, kalabalığı yara yara yürümeye devam ettik. Mah Kapısı'na[3] ulaşıncaya kadar epeyce yol almıştık; ben de oldukça yorulmuştum. Yorgunluktan biraz geride kalınca, Dudu hemen, "Sırtında yükü olan yorgun eşek gibi iki tarafa yalpalayıp durma!" diye beni uyardı. "Bu deyimi de nereden öğrendin, yoksa sen mi uydurdun?" diye merakla sorduğumda, kıs kıs gülerek, "Bilmem birden ağzımdan dökülüverdi" dediğini çok iyi hatırlıyorum. Aslında Dudu pek uydururdu böyle deyimleri. Daha doğrusu kendinden deyim uyduruverdiğini hepimiz bilirdik. Dudu'nun uyarısı üzerine yürümeyi hızlandırdık. Biraz önceki kalabalık azalmaya başlamış, yol iyice tenhalaşmıştı. Birden arkadaşlar, "İşte yaklaşıyoruz Musakkatim Kapısı'na" dedikleri zaman ileride bir hareketlilik göze çarpıyordu. Ne göreceğimizi merak ediyordum, bir türlü söyletememiştim onlara. Sordukça kıkır kıkır gülüyorlardı. Kapıya yaklaştıkça süslü püslü genç kadınlar ile acayip kılıklı genç erkekler belirmeye başladı. Tam yakınlarına geldiğimizde hepsini açık seçik gördük. Kadınların yanakları, dudakları kırmızıya, gözlerinin etrafı siyaha boyanmıştı. Uzun saçlarını bir bantla bağlamışlardı. Uzun etekli, kısacık etekli; omuzları açık veya kapalı; rengârenk giysiler vardı üzerlerinde. Birkaç tanesinin elbisesi öyle ince, hatta kafes kafes delikli idi ki, kalçaları, göğüsleri olduğu gibi görünüyordu. Bazılarının da erkeğe benzer halleri vardı, ama kadın gibi giyinmişlerdi. Meğer

3 Harita, No. 11.

bunlar sokak kadınları ile eşcinsellermiş. Normal giyinmiş birçok erkek de vardı aralarında. Bunların çoğunun kıyafetlerinden gemici olduğu anlaşılıyordu. Bazıları itişip kakışıyor, bazıları da kadınlarla sarmaş dolaş öpüşüyorlardı. Karşılıklı duran bir erkekle kadının yanlarından geçerken kadının, "Yarım *gin*[4] gümüş isterim"; erkeğin de, "Çok pahalı sana ancak dörtte bir *gin* verebilirim" dediğini duydum. Bunlar beni o kadar şaşırtmıştı ki, bugün bile aynıyla anımsıyorum konuşulanları. Bunda benim belleğimin de etkisi çok olmalı. Çünkü öğrendiklerimi ve duyduklarımı kolay kolay unutmam. Tam kapının hizasına gelince daha da ilginç görüntülerle karşılaştık. Sur çok geniş olduğundan, kapı içinde oldukça büyük, kapalı bir boşluk vardı. Orada kadınları erkeklerle yerlerde, kimi yan yana, kimi üst üste yatmış bir durumda görmeyeyim mi! Biraz loş olan kısımda sanki insanlar çınlçıplakmış gibi geldi bana. Birdenbire korkmaya başladım. "Babam buraya geldiğimi duyarsa bana çok kızacak, belki de dövecek" diye düşündüm. Diğer taraftan onlara bakarken hem tiksiniyor, hem de içimde anlayamadığım bir duygunun kıpırdadığını hissediyordum. Hemen arkadaşlara "Ne olur geri dönelim!" diye yalvarmaya ve onları çekiştirmeye başlamıştım. Onlar da korkmuşlardı herhalde, hep beraber koşa koşa oradan ayrılarak evlerimize döndük. Meğer bu yüzden o kapıya Akadlılar "seks bakımından kirli" anlamına gelen Akadca "Musakkatim" adını koymuşlar, bizim zavallı Barış Kapısı ne hale gelmiş! Barış yerine seks kapısı olmuştu. Bu kapının hâlâ aynı görevi yaptığını duyuyorum; ama ben bir daha oraya ayak basmadım. İskeleler çok yakın olduğundan, çoğunlukla gemiciler ve Tanrılarımıza değer vermeyip tapınaklarımıza kurban getirmeyen, dinsel törenlerimize katılmayan veya bizim dinimizden olmayan yabancılar cinsel gereksinimlerini orada giderirler.

Eve döner dönmez bu olayı anneme söylemeden duramamıştım, o da hiç sesini çıkarmamıştı. Çok daha sonra babama, onunla arkadaş gibi konuşmaya başladığımız zaman, orada nasıl tiksindiğimi, nasıl korktuğumu anlatınca o gülmeye başlamış ve daha o zaman annemin olayı kendisine bildirdiğini söylemişti. Bu suçumu bu kadar anlayışla karşıladıkları için ne büyük bir sevgi ve minnetlik duymuştum onlara, anlatamam. Gölgeleri kıvansın!

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 8

4 1 *gin* gümüş, 8 gramdan biraz fazla.

ULUSUMUZUN ÖYKÜLERİ

1

Bizim ülkemiz hep krallar tarafından yönetilir. Daha önce de söylediğim gibi, inancımıza göre, kentlerimizi ilk olarak Tanrılarımız kurup hazırlamışlar, sonra da insanları yaratıp onların içine doldurmuşlardır. Bu insanları yönetmek için de krallar göndermişler. Söylenen ve yazılanlara göre ilk krallık, gökten Eridu kentine inmiş. Sonra sıra ile krallık; Badtibira, Larak, Sippar ve Şuruppak kentlerine geçmiş. Bütün bu beş kentte sözde 8 kral yaşamış, ama biliyor musunuz onların yaşadığı yılların toplamı ne kadarmış? Tam 241 200 yıl. Hiç aklım almıyor doğrusu, bu insanların böyle uzun yaşamasını! Bir de aklımın almadığı şu var: Atalarım nasıl düşünmüş bizim ulusun bu kadar eski olduğunu. Bu süre hem de Tufandan önce, Tufandan sonra benim yaşadığım şu günlere kadar yine binlerce yıl daha geçmiş. Onları da eklersek ne uzun zaman değil mi?

İlk 8 kraldan sonra ülkemizde öyle bir tufan felaketi olmuş ki, her şeyi silip süpürmüş. Anlatıldığına göre, nedense Tanrılarımız yarattıkları insanları yeryüzünden yok etmeye karar vermişler. O sırada Şuruppak kentinde son derece iyi kalpli, Tanrı korkusu bilen, Tanrıların bildirilerini alabilen Ziusudra adlı bir kral varmış. Bizim Bilgelik Tanrımız saygın Enki, Tanrıların insanları yok etme kararına çok üzülmüş; ama onları tek başına bundan caydıramayacağını anlayınca, Kral Ziusudra'ya bir duvar, arkasından, bir tufan olacağını fısıldamış ve hemen verdiği ölçülere göre bir gemi yapıp içine alabildiği kadar insanı ve hayvanı sokmasını önermiş. Kral, Tanrının tarifine göre çok büyük bir gemi yapmış, insanları ve hayvanları içine sokup kapısını kapadığı anda, bir fırtınanın patlaması ile

birlikte gökten sanki denizler gibi yağmur boşanıvermiş. Bir anda her şey, her yer sular altında kalmış. Buna karşılık kralın gemisi su yüzünde salına salına dolaşmaya başlamış. Bu, bardaktan boşanırcasına yağan yağmur tam 7 gün 7 gece durmadan sürmüş. Yedinci gün Güneş Tanrımız Utu ışıklar saçarak gökyüzünde ortaya çıkmış. Yağmur dinmiş, sular çekilmeye, yer ısınmaya başlamış.

Ziusudra, ortalığın yatıştığını görünce, koca gemiden çıkıp Güneş Tanrımız Utu, Gök Tanrımız An ve Hava Tanrımız Enlil'in önlerinde yere kapanıyor, onlar için kurbanlar kesiyor. Onun bu saygısına karşı Tanrılarımız da ona, Tanrı gibi ölümsüz bir yaşam vererek güneşin doğduğu yerdeki Tanrılar Bahçesi'ne gönderiyorlar.

Tufan gelip geçtikten sonra ülkemize yeniden krallık iniyor ve ilk krallık Kiş kentinde başlıyor. Bu kentte tam 23 kral 24 510 yıl 3 ay ve 3,5 gün krallık yapıyor. Buna göre bir kral 1 000 yıldan fazla yaşamış demektir. Doğrusunu isterseniz buna inanmak çok zor geliyor bana. O zamanlar henüz yazıyı icat etmemiş atalarımız. Bu sayılar ve kral adları ağızdan ağza binlerce yıl sonraya ulaşırken belki arada birçok kral adı unutuldu. Her neyse, bu 23 kralın arasında 1 560 yıl krallık yapmış Etana'ya ait bir olay beni pek ilgilendirir. Neden mi? Çünkü o ilk defa göğe çıkmış.

Hikâyesini size anlatayım:

Etana çok iyi kalpli, Tanrılara çok saygılı, onlara kurban kesen, şölenler hazırlayan, ülkesine son derece yararlı işler yapan bir kral. Gel gelelim karısı Munin ile dertleri çok büyük, Çünkü her nedense çocukları olmaması için lanetlenmişler. Halbuki onlar da çocukları olmasını çok istiyorlar. Çünkü Etana'dan sonra krallık yapacak kimseleri yok. Bunun için kralın bütün isteği çocuk yaptıran bitkiyi elde edebilmek. Fakat o bitki de insanların kolaylıkla erişebilecekleri bir yerde değil, gökte. Ona nasıl erişebileceğini kral düşünüyor düşünüyor bir türlü yol bulamıyor. Olacak bu ya, şans birden ayağına gelivermiş. Bir gün yolda giderken bir çukurda kartal görüyor. Bu kartal yılan ile arkadaşlık yaparken yılan onu çukura atmış ve yavrularını da yemiş. Kartal da çukurdan bir türlü çıkamıyor. Kral ona acıyor ve kartalı düştüğü yerden çıkarıyor. Buna çok sevinen kartal, krala karşı kendini borçlu hissettiğinden, "Dile benden ne dilersen, istediğini yapacağım" demiş. Kral da, "Dünyada bir isteğim

var, o da gökteki çocuk yaptıran bitkiyi almak" diyerek yana yakıla derdinin nedenini anlatmış. Kartal, "Bu zor bir iş değil" demiş ve kanatlarının üstünde kralı göğe uçurmuş. Kartal, Kral Etana'yı kanatları üzerine alıp, bir hayli yükseldikten sonra krala sormuş:

"Bak arkadaşım yer nasıl görünüyor!

Ekur tarafındaki denize bak!" demiş.

Etana:

"Yer düz ve bir dağ,

Deniz etrafı çevrilmiş bir su gibi oldu."

Çok daha yükseğe gelince kartal, Etana'ya sormuş:

"Bak arkadaşım yer nasıl görünüyor."

Etana:

"Yer bir bahçıvanın hendeğine benziyor.

Deniz bir boşluk bir çukur gibi görünüyor."

Kartal daha çok yükselince, Etana; "Artık hiçbir şey göremiyorum, korkuyorum, daha yükseğe çıkarma beni, indir aşağı!" diyor. Kartal da onu büyük bir hızla indiriyor.

Bu arada otu bulup bulmadığını söylemiyorlar, ama bizim ulusumuzun krallarının sırası yazılı listede, Balih adlı oğlunun tam 400 yıl krallık yaptığı gösterildiğine göre bir çaresi bulunmuş olmalı.

Bu hikâyeyi bizim sanatçılar o kadar seviyor ki, mühür kazıcılarımız mühürlerde Etana'yı kartalın kanatlan üzerinde uçarken gösterirler. Şair ve ozanlarımız da bu konuyu çeşitli şekillerde anlatır, yazar ve söylerler.

Kiş kentinden sonra krallık Uruk kentine geçiyor. Burada 12 kral 2310 yıl krallık yapıyor. Bu krallar arasında serüvenleri destanlar yaratan üç kraldan söz etmeden yapamayacağım doğrusu. Onlar yarattıkları bu destanlar yolu ile yüzyıllar boyunca hiç unutulmadı ve yazımız geliştikçe yazmaya başladık hikâyelerini. Ama yazılanlar tam doğru mu? Bilemem. Çünkü nerede ise yüzlerce yıl önce geçen bu olaylann ağızdan ağza gelirken birçok değişikliğe uğrayacağını siz de tahmin edersiniz herhalde.

Bu üç kraldan birinin adı Gılgamış, diğeri Lugalbanda, diğer biri de Enmerkar. Bunların içinde en çok sevilen veya en önemli sayılan ve 126 yıl krallık yapan Uruk kentinin beşinci kralı Gılgamış. Ona biz biraz da Tanrı gibi bakıyoruz. Sözde, annesi Tanrıça Ninsun imiş. Bu yüzden de

onun üçte biri insan, üçte ikisi Tanrıydı deniyor. Onun, kral olur olmaz ilk işi kenti Uruk'u düşmandan korumak için etrafını kalın duvarla çevirtmek olmuş. O duvar hâlâ sapasağlam duruyor.

Gılgamış duraksız bazen de acımasız bir kralmış. Erkeklerin elinden kanlarını, babaların elinden kızlarını alırmış. Kentin halkı çok bıkmış bu durumdan. Tanrılarımıza yalvarmışlar: "Ne olur kralımızı biraz uslandırın!" Onlar da düşünmüş, taşınmış ve onun hakkından gelmesi ve onu uslandırması için Enkidu adını verdikleri adamı yaratarak ormana salmışlar. O, ormanda çınlçıplak, ot yiyerek hayvanlar gibi dolaşmaya başlamış. Sizin anlayacağınız tam bir orman adamı olmuş. Kentli bakmış olacak gibi değil böyle başıboş bırakırlarsa onların işine yaramayacak. Onun insan gibi olması ve uygarlaşması gerek. Bunun için ormana bir kadın göndermişler. Bu kadın ona insan gibi yemeyi, su içmeyi, giyinmeyi ve kadınla yatmayı öğretmiş. Böylece Enkidu hem uygarlaşmış, hem akıllanmış olarak Uruk'a getirilmiş. Fakat Gılgamış onu görünce birden çok sinirlenmiş ve hemen kavgaya girişmiş ama sonradan öyle bir canciğer arkadaş olmuşlar ki, ne zaman kardeşler arasında bir kavga ve dalaşma olsa annelerimiz, babalarımız hemen, "Gılgamış ve Enkidu gibi olun, birbirinizi sevin ve sayın" diye başlarlar söylenmeye.

Gılgamış bir gün şöyle düşünmüş: "Görüyorum insanlar durmadan ölüyor, ben de insan olduğuma göre sonunda öleceğim kuşkusuz ve adım sanım yok olup gidecek. Herkes unutacak beni. Adımın unutulmaması için yararlı işler yapmalıyım ki, ulusum beni hep hatırlasın." Uzun uzun düşünür ve birden aklına gelir. "Ulu ve dayanıklı ağaçlarla kaplı bir yaşam ülkesi var. Bu ülkeyi Huvava adlı korkunç bir canavar koruyor. Bu canavar bizim insanlarımızı, ağaçlan kesmek için oraya sokmuyor. Halbuki gemilerimizi, teknelerimizi ve binalarımızı yaparken bu ağaçlar kullanılır, bu yüzden insanlar son derece sıkıntıda, insanları bu sıkıntıdan kurtarırsam beni unutmazlar" diyerek arkadaşı Enkidu'ya, "Gel seninle gidip bu canavarı öldürelim" diyor. Enkidu, "Nasıl gideriz? Evvela orası Güneş Tanrımız Utu'nun sorumluluğu altında, ondan izin almak gerek, ikincisi de o yaratığın dişleri ejder dişi, yüzü aslan yüzü, sesi azgın sel sularının sesi gibi imiş, o bizi bir lokmada yutabilir; sen istersen git, ben gitmeyeceğim" yanıtını veriyor. Fakat Gılgamış aklına koymuş onu

öldürmeyi, ne yapıp yapıyor arkadaşını kandırıyor. Yalnız arkadaşını da değil, kentindeki güçlü ve istekli delikanlıların da onlara katılması için, "annesi olan annesine, karısı olan karısına gitsin, kimsesi olmayan gençler gelsin bizimle" çağrısında bulunarak 50 genci topluyor etrafına. Güneş Tanrımızın gönlünü ve iznini almak için de kurbanlar yapıyor. Bu arada bronzdan ve tahtadan balta, gürz gibi silahlan yaptırmayı unutmuyor. Gerekli olanlar hazırlandıktan sonra çıkıyorlar yola. Fakat yollarında aşılması güç olan 7 dağ var. Bunlar gece gündüz demeden yürüyor, yürüyorlar. Tam yedinci gün dağa geldiklerinde birdenbire istedikleri o büyük sedir ağaçlan ormanını görmezler mi! Gılgamış hemen ağaçları kesip devirmeye, yanındakiler de dallarını ayırıp yığmaya başlıyorlar. Bunu fark eden Huvava son derece kızıyor, üzerlerine saldırmıyor ama Gılgamış'ı derin bir uykuya daldırıyor. Öyle bir uyku ki, bir türlü uyanmak bilmiyor. Arkadaşları bakıyorlar beklemekle olmayacak, onu zorla uyandırıyor ve "Gılgamış ne yapıyorsun, boyuna uykudasın, vazgeçtin mi Huvava'yı öldürmekten, beklemekten bıktık artık!" diyorlar. Gılgamış ne kadar geciktiklerini anlayınca birden kızıyor ve annesi Tanrıça Ninsun ve babası Lugalbanda'nın üzerine yemin ederek bu canavar ister insan, ister Tanrı olsun öldürmeden Uruk'a dönmeyeceğini söylüyor. Fakat Enkidu hep korkuyor ve "Ben bu korkunç canavarı gördüm bunun saldırısından kimse kaçamaz, ne olur geri dönelim!" diye yalvarıyor, ama Gılgamış onun bu sözlerine kulak asmıyor. "Korkma, ikimiz bir olunca onun hakkından geliriz!" karşılığını verip onu sakinleştirdikten sonra, "haydi bakalım yolumuza devam!" diyor. Huvava, onları sedir evinden gözetliyormuş meğer. Gılgamış'ın yanaşmaması için elinden geleni yapıyor; fakat o yılmıyor ve Huvava'nın evinin içine ulaşmak için 7 sedir ağacını kesiyor, arkadaşları da dallarını ayırıp demetler yaparak dağın eteğine yığıyorlar. O arada kahraman Gılgamış, Huvava ile karşı karşıya geliyor ve aralarında büyük bir dövüş başlıyor. Kralımız o kadar güçlü imiş ki, canavarın yüzüne, burnuna attığı yumruklarla bile onu alt edip sımsıkı bağlayıvermiş. Huvava, kendisini kurtarması için Güneş Tanrısı'na yalvarmış; Gılgamışin ayaklarına kapanmış özgür bırakması için. Gılgamış nedense canavara acımaya başlamaz mı? Enkidu'ya, "Gel şunu bırakalım" diye işaret edince Enkidu müthiş kızmış, "Sen deli misin, yakalanan kuş nasıl yuvasına dönmezse, yakalanan savaşçı an-

nesinin göğsüne nasıl geri gelmezse, onu bırakırsan sen de seni doğuran annene ve yaşayacağın kente dönemezsin" demiş. Bunun üzerine canavarın boynunu kesip kafasını torbaya koyarak yüce Enlil'imize götürüyorlar. Fakat Enlil, dağlan ve ormanları koruyan bu yaratığın öldürülmesine, önce çok kızmış ve onları, "Bundan sonra kızgın güneş altında dağlarda ve ovalarda dolaşıp durasınız" diye lanetlemiş ama sonra nedense bu sözünden vazgeçerek Sumer'in 7 Tanrısal ışığı olan *melam'ı* Gılgamış'a hediye etmiş.

Bu hikâye, yakın zamana kadar ozanlarımız yoluyla ağızdan ağza gelmiş, sonra şairlerimiz biraz daha süsleyerek onu şiir halinde yazmışlar zaman zaman. Ben bu yüzyılda yazılan şiirden bazı satırları merak edersiniz diye size yazacağım. Ümit ederim hoşunuza gider.

Gılgamış'ın Güneş Tanrımız Utu'ya kararını bildirişine ve kendisinden izin isteyişine ait:

Gılgamış gökteki Utu'ya dedi ki:
"Ey Utu, ben ülkeye girmeliyim, izin ver bana,
Sedir ağaçları ülkesine girmeliyim, izin ver bana."
Gökteki Utu ona yanıt verdi:
"Sen prens ve silahşorsun, doğru, fakat ne yapacaksın ülkede?"
"Utu, sana bir söz söyleyeceğim, kulak ver ona!
Onu sana ulaştıracağım kulak ver ona!
Kentimde insanlar ölüyor, kalbi sıkıyor,
İnsanlar yok oluyor, kalp dayanmıyor,
Duvara çıktım, ırmağın suları ile sürüklenen ölüleri gördüm.
Bana gelince, ben de öleceğim, bu doğru,
İnsan ne kadar uzun olsa göğe ulaşamaz,
İnsan ne kadar geniş olsa yeri kaplayamaz,
Tuğlada yazılı kader gelmeden,
Ülkeye girmeliyim, adımı duyurmalıyım,
Adların yüceldiği yerde adımı yüceltmeliyim."

Bilmem fark ettiniz mi, iki satır önceki dizede yazılanı?

Bizim inancımıza göre, herkesin ne kadar yaşayacağı, yaşadığı sürede başından geçecek olaylar, daha biz doğmadan tuğlamıza yazılmıştır.

Kralımız Gılgamışin dilediği olmuş; yüzyıllarca yıl sonra unutulmadı. Yazımızla da ölümsüzleşti. Bizden sonra daha kim bilir yüzlerce mi, binlerce mi yıl unutulmayacak! Ama bizim yazımız ve dilimiz o zamana kadar yaşayacak mı? İnsanlar unutmayacak mı onları?

Eğer o kadar uzun zamana adı ulaşabilirse ne mutlu ona! Ah, keşke ben de unutulmasam, ama ben bir kahraman değil bir şairim ancak. Fakat şimdi birden aklıma geldi; biz şairler olmasaydık, onların serüvenlerini söyleyip yazmasaydık çoktan akıllardan yok olurdu kahramanlarımız, öyle değil mi? Bana hak vermiyor musunuz? Size bu şiirden hoşuma giden birkaç satır daha yazmak istiyorum. Bunlar Enkidu ile Gılgamış'ın geri dönme veya dönmemeleri hakkındaki konuşmaları:

Enkidu:
"Efendim sen ülkeye git,
Ben kentime döneceğim,
Annene cesaretini anlatacağım,
Kahkahalar atsın,
Sonra da ölümünü bildireceğim.
Acı gözyaşları döksün."

Gılgamış:
"Benim için kimse ölmeyecek,
Dolu gemi batmayacak,
Üç katlı giysisi kesilmeyecek,
Duvarda kimse yok olmayacak,
Ev ve kulübe yanmayacak,
Bana yardım et, ben sana yardım edeceğim,
İkimiz bir olunca bize ne olabilir ki!"

Gılgamış yardımlaşma ile her zorluğun yenileceğini ne güzel anlatıyor değil mi? Bunun için de bize hep örnek gösterirler onları.

Kahraman Gılgamış'a ait başka bir öykü de beni çok ilgilendirir. Çok çok eski çağlarda ülkemizin kralları istediklerini yapamıyormuş. Bir konu hakkında karar almak için halk içinden seçilen yaşlılar ve gençlerden oluşan iki meclise başvurmaları gerekli imiş. Şimdi nerede sormak, krallar istediklerini yapmakta özgürler.

Kralımız Gılgamış'a, Kiş kenti kralımız Agga, "Uruklular bundan böyle benim buyruğuma gireceksiniz!" diye haber göndermiş. Gılgamış u haberi alınca bir hayli şaşırmış, durup dururken nereden çıktı bu diye. Fakat bakmış iş ciddi, buna hemen bir karşılık vermek gerek. Onun üzerine ilkin yaşlılar meclisine sormuş: "Ölsek bile özgürlüğümüz için onlarla savaşalım mı? Yoksa, yaşamak için boyunduruklarına mı girelim?" Yaşlılar nedense yaşamaya bir türlü doyamamış olmalılar ki, hemen "Aman, savaşla ölmeyelim, boyunduruğa girsek ne olur sanki..." demişler. Gençler meclisi aynı soruya, "Aman, özgürlüğümüz canımızdan da önemli, savaşalım ve özgürlüğümüzden olmayalım" yanıtını vermişler. Doğrusu ben de olsam bu yaşımda bile gençler gibi söylerdim. Benim için de özgürlük çok önemli. Ama ne yazık ki, biz de özgürlüğümüzü kaybettik. Yüzlerce yıllık Sumer devleti bitti, yok oldu. Şimdi Akadlı krallar bizi idare etmeye başladılar. Ama yine de dinleri bizim, uygarlık bizim.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 9

ULUSUMUZUN ÖYKÜLERİ

2

Bizim devletimizin ve halkımızın başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmemiştir. Onları bir bir anlatmaya kalksam kitaplar almaz; siz de bıkarsınız okumaktan. Haklısınız, bizim geçmişimizden size ne! Ama bizim iyi veya kötü yaptıklarımızın sonuçlarını görerek ders alabilme olanağı var. Her neyse, hepsini yazmayacağım korkmayın. Aslına bakarsanız, biz bile geçmişimizi tam olarak bilmiyoruz. Çünkü eski çağlarda yazı bilinmediği için, yazmamış atalarımız. Yazıyı icat edip geliştirmeye başladıkları zamanlarda da günlük tutmayı bilememişler. Fakat bu arada bazı meraklı saray yazıcıları, onlan üzen, sevindiren tarihsel olaylan kendilerine göre anlatarak yazmaya gayret etmişler. Biz, onlardan tam olmasa bile birçok bilgi alabiliyoruz doğrusu.

Daha önce de söylediğim gibi, benim görüşüme göre bizim ulusumuz bu topraklara göç etmeye başlayınca bir kente girmiş, orada bir beylik veya krallık kurmuş, daha doğrusu bir *ensi* **veya** *lugal* **başa geçip o kenti idare etmiş. Derken öteki grup gelip başka bir kente yerleşmiş. Böylece bir hayli kent krallığı oluşmuş ama hepsi aynı milletten oldukları halde başlamışlar birbirleriyle güç yarışına. Hangi kent güçlü ise ötekini kendine bağımlı yapmaya çalışmış veya yapmış. Bu kent beyliklerinden biri de, bizim bu topraklardan çok uzakta, kuzeydoğuda 7 ulu dağ aşılarak gidilen Aratta kenti imiş. Benim zamanımda onun adı ağızlarda veya yazılı belgelerde bulunuyor. Benim düşünceme göre, halkımızın bir kısmı uzak diyarlardan göç ederken yol üzerinde bu kenti görüp yerleşmişler veya onu da vaktiyle bizim halkımız kurmuş. Çünkü orada pek çok değerli taş, altın, gümüş varmış. Aynı zamanda orası bizim Aşk Tanrıçamız sevgili İnanna tarafından korunuyormuş. Bizim bugünkü ülkemizde ne altın ne**

gümüş ne de kıymetli taşlar çıkıyor. Bunların hepsi oradan gönderiliyormuş bize. Bir de bizim için çok değerli olan lacivert renkte zagin taşı da oradan geliyormuş. Eskiden mühürlerimiz, heykellerin gözleri, birçok süs eşyamız zaginden yapılır veya onunla süslenirmiş. Şimdi o kent yok olduğundan herhalde, bu taş gelmiyor artık. Eskiden gelen ve tapınak depolarında saklanmış olanlardan azar azar kullanılıyor, o da çok gerekli olduğu zaman.

Ben de sözü nereden nereye getirdim. Halbuki Uruk kenti kralı kahraman Enmerkar ile Aratta beyleri arasında yapılan güç yarısından söz edecektim. Neyse, her iki taraf da bazen ağızla, bazen yazıyla, birbirlerine, "Ben senden daha üstünüm. Sen bana bağımlı olacaksın" diye haber gönderirlermiş. Ama her defasında Aratta beyi yenilgiye uğrayarak Enmerkar'a bağımlı olmayı kabul eder, tapınaklarımız ve ülkemiz için gerekli olan bütün değerli taşlan, altın ve gümüşü gönderirmiş. Onlara karşılık Enmerkar da ona bol bol tahıl göndermiş. Çünkü Aratta dağlık olduğu için tahıl yetişmiyormuş. Halbuki bizim ülkemiz tam tahıl ülkesi. Bir keresinde de Uruk'a yabancı Martular saldırmaya başlayınca Enmerkar, kahraman Lugalbanda'yı gönüllü olarak Aratta'dan yardım istemek için göndermiş. Bu yolculukta Lugalbanda'nın başına gelmeyen kalmamış. Bu serüvenler şimdi destan oldu. Ozanlarımız, şairlerimiz onları törenlerde çalar, söylerler. Biz de onlan dinlerken, bugünkü durumumuza üzülmeyi bırakır geçmişimizle övünerek kendimizi avutmaya çalışırız. Bizde kahramanların saygı görmesi kadar annelerinin de korunması atasözlerimize geçmiştir: "Kahramanların annesinin lokması yağa batmıştır" veya "Kahramanın annesinin çorbası yağlı ballı olsa da (ölen oğlu için) ağlamadan duramaz" gibi.

Ülkemizde ilk olarak bütün kentleri birleştirip büyük bir devlet kuran ve Ur şehrini başkent yapan, Meşannapadda adlı biri olmuş ve tam 80 yıl kral kalmış. Bunun çocuğu ve torunlarından olan 4 kral 177 yıl ülkemizi yönetmişler. Fakat kentler yeniden özgür olma çabasına girmiş ve bu yüzden devletimiz güçsüzleşmeye başlamış. Bundan yararlanan doğudaki Elamlılar saldırmış üzerimize. Kentlerimizi yakıp yıkıp yönetimi ellerine almışlar.

Burada beni çok üzen ve şaşırtan bir olayı yazmadan geçemeyeceğim. Ur kenti krallarından birinin çok sevgili karısı Kraliçe Şubat ölmüş.

Anlatıldığına göre çok görkemli bir ölü gömme töreni yapılmış. Ona, yaşadığı zamanki giysilerinin en güzeli giydirilmiş, başına altından yapraklarla süslü bir taç konmuş, kulaklarına upuzun altından küpeler takılmış, boynuna en değerli taşlardan oluşan bir kolye geçirilmiş. Böylece onu dört tekerlekli bir öküz arabasına yatırmışlar. Arabanın önünde sarayın çalgıcı ve şarkıcıları harp ve flütlerin eşliğinde acıklı ölüm şarkıları çalarak, söyleyerek yürüyorlarmış. Arabanın arkasında kraliçenin yardımcıları, hizmetçileri ve askerler onu izliyormuş.

Siz şimdi bana, "Ne var bunda, bir kraliçenin ölümü için bundan daha doğal bir tören olamaz" diyeceksiniz! Durun hele, sonunu bekleyin! Ur'da ölen krallar için, yerin altında birçok oda ve salondan oluşan ölü gömme yerleri yapılmış, kraliçe de oraya konulacak. Kraliçe için de, üstü kubbeli odalardan oluşan büyük bir yer hazırlanmış. Odaya önce müzisyenler girmiş; sıra ile kraliçenin arabası, onu arkasından gelenler izlemiş. Kraliçenin yanına altın, gümüş kaplar içinde birçok yiyecek ve içecek konmuş. Orada bulunanların hepsine, insanları tatlı düşler içinde yaşatan, şarapla karışık içkiler sunulmuş. Çalgılar eşliğinde söylenen acıklı ölüm şarkıları ve içkilerin etkisiyle herkes tam kendinden geçerken kapılar kapanıvermiş, kimse bir daha dışarı çıkamamış. Onlar, eğer içkinin etkisi geçtikten sonra öldülerse, kim bilir ne acı çekmişlerdi!

Bu masal değil, tamamıyla doğru. Ur kentine gittiğimde, krallar mezarlığına götürdüler beni. Doğal olarak ben onların içine giremedim, fakat bu olay üzerinden yüzyıllar geçtiği halde hiç unutulmamış. Krallar da öldüklerinde aynı yöntemle yerlerine konulmuş. Ben bunu ilk duyduğumda o kadar fena oldum ki, sanki o diri diri gömülenler içinde ben de varmışım gibi dehşet içinde kaldım, hâlâ aklıma geldikçe tüylerim diken diken oluyor. Bereket, bu gelenek hemen bırakılmış ve bir daha ölen ister kraliçe, ister kral olsun, kimseyi onunla canlı canlı gömmemişler.

Hep düşünüyorum, acaba bundan yüzyıllar sonra buralara giren olur mu? Giren olursa, değerli ne kadar çok eşya ve sanat eserimizi bulacaklar, değerlerini bilseler keşke![1]

Ur kentinde ikinci kez tüm Sumer'i içine alan bir devlet kurulmuş ve onu, 4 kral 116 yıl yönetmişlerse de tekrar düzen bozulup şehir beylik-

1 Bu yüzyılın başında Ur'da yapılan kazıda, burada yazılanların hepsi bulundu. Bkz. Woolley, *The Sumerian,* New York, 1965.

lerine dönüşmüş. Bunlar arasında Kiş şehri, hancı bir bayan olan Kubau tarafından üçüncü kez özgürlüğünü kazanmış ve Kubau kraliçe olarak 100 yıl Kiş'i yönetmiş. Onun bir kadın olarak çok uzun süre şehrini yönetmesi nedeniyle herhalde, sonraki çağlarda o, hem erkek, hem kadınmış gibi algılanmaya başlanmış ve fallara konu olmuştur. Örnek olarak, hem erkek, hem kadın organı taşıyan bir çocuk doğarsa, "bu, Kubau'nun falıdır, kralın ülkesi yok olacak" veya normal olmayan bir doğumda "saraydan biri ülkeyi idaresi altına alacak veya o krala isyan edilecektir" şeklinde fena olarak yorumlanmış ve yorumlanmaktadır. Kubau'nun oğlu 25 yıl, torunu Urzababa ise tam 400 yıl kenti yönetmiş. Bir insan 400 yıl yaşayabilir mi? Aklım ermiyor. Belki de bunları yazanlar yanlış yazdı?

Bundan sonra biz Sumerliler, özgürlüğümüzü Akadlılara kaptırdık. Aslını ararsanız, bizim suçumuz çok bunda. Kentlerimiz el ele verip güçlerini birleştirseydi, bunlar başımıza gelmeyecekti. "Ben daha büyük olacağım, ben daha yükseleceğim" diyen şan ve şöhret düşkünü yöneticiler ülkemizi parçaladılar, düşmanlarımıza bizi yem yaptılar. Ne acı değil mi?

Yönetimin Akadlılara ilk geçişi nasıl oldu bir bilseniz! Kiş'te kraliçe olan Kubau vardı ya, işte onun 400 yıl krallık yaptığı yazılan oğlunun sarayında, içki dağıtıcılığı yapan Sargon adında biri varmış. Adam sarayda çalışırken yalnız içki işiyle vaktini geçinmemiş. Biz Sumerlilerin askerlik tekniğini, politikasını, güçlerini nasıl yitirdiklerini incelemiş, kendi ulusundan olan kimseleri etrafına toplamış ve önce içinde çalıştığı sarayı eline geçirmiş, sonra da Sumer kentlerini birer birer idaresi altına almaya başlamış. Derken etraftaki uluslara da saldırmaktan kendini alamamış ve kendini kral yaparak Sumer devleti temelleri üzerine koca bir Akad devletini kurmuş. Kurmuş ama halkın büyük kısmı Sumerli, onlan darıltmamak için kendine, "Dört Bucağın, Sumer ve Akad'ın Kralı" unvanını vermiş. Agade adı altında yepyeni bir başkent kurmuş. Saldırdığı yerlerden yağma ettiği altın, gümüşle değerli taşları Agade'ye yığmış. Bu zengin ve görkemli kente kendi cinsinden olanlar akın etmiş. Çünkü herkes rahat ve zengin yaşamaya başlamış orada. Magan, Meluhha gibi çok uzak ülkelerde bile değerli ne varsa gemilerle taşınmış Agade'ye. Sumerlileri darıltmamak ve bu krallığı haklı olarak aldığını göstermek için kanıma göre, bir neden de hazırlamış. Ben buna ait öyküyü okul kitaplığımızda bulu-

nan bir tablette okudum. Krallığı nasıl eline geçirdiğini anlatması bakımından çok ilginç gelmişti. Aslında bu öykü daha geç çağda yazılmış yazısına göre. Fakat bana kalırsa, Sargon, krallığını Tanrılarımızın da onayladığını göstermek için kendisi yazdırmış olmalı. Daha sonra arşivcinin biri bunun kopyalarını yaparak kitaplıklarda ve arşivlerde saklanmasını sağlamış herhalde.

Bu tablette yazılanlara göre, vaktiyle Kral Urzababa, Kiş kentinin üzerine bir güneş gibi doğmuş. Onun zamanında kentte büyük bir zenginlik varmış, halk mutlu bir yaşam sürüyormuş. Fakat her nedense yüce Tanrımız Enlil ve Gök Tanrımız An tarafından bu rahatlık ve bolluk başka tarafa götürülmüş. Kral hastalanmış, çişi kanla karışık bir halde bacaklarından aşağı akıyormuş. Zavallı adam, "tuzlu suda çırpınan balık gibi" çabalayıp duruyormuş. Bunu fırsat bilen açıkgöz Sargon bir taraftan saraya getirilen içkileri alırken, diğer taraftan kral gibi işleri üstlenip yürütmeye başlamış. Urzababa bundan şüphelenip korkmuş, ama durumu kimseye anlatmaya nedense cesaret edememiş.

O sıralarda Sargon, Ezina Tapınağı'nda rüya görmek için uykuya yatmış. Rüyasında sevgili Tanrıçamız İnanna'nın, kralımızı kan nehri içine attığım görmüş. Sözde bundan çok korkan Sargon, bağırıp çağırıp yerleri tırmalamaya başlamış.

Bunu duyan kralımız, Sargon'u çağırmış ve "Nasıl bir rüya gördün, çok mu korkunçtu, öyle bağırıp çağırdın?" diye sormuş. Sargon, "Kralım, rüyamda gök kadar yüksek, yer kadar geniş bir genç kadın bir şehir duvarı dibine temel koyuyordu ve benim için sizi bir kan nehrine atıverdi" deyince kralımız büyük bir korkuya kapılarak dudaklarını ısırmaya başlamış; çünkü o genç kadının Tanrıçamız İnanna olduğunu ve Sargon'un tarafını tuttuğunu anlamış. Bunun üzerine hemen Urukta kral olan Lugalzaggesi'ye bir mektup yazarak kendisinden Sargon'a karşı yardım istemiş. Fakat o zamanlar mektup yazılan tabletlerin dış kısmım, okunmasın diye zarflamayı bilmiyorlarmış. Herhalde Sargon mektupta yazılanları öğrenmiş ve Lugalzaggesi'nin yardım etmesini önlemiş olacak. O, yaptıklarının, Tanrıçamız İnanna tarafından sağlandığını belirten bir de şiir yazdırtmış. Bu şiirden, Agade'nin o zamanlar ne kadar zengin olduğu ve halkının nasıl mutlu yaşadığı anlaşılıyor. Onu size de göstermek için buraya yazmadan geçemeyeceğim.

İnanna Agade'yi, kendi evini altınla doldurdu.
Parlak evini, kendi evini gümüşle doldurdu.
Onun depolarını nasıl da bronz, mavi taşla doldurdu!
O, yaşlı kadınlara danışılma hediyesi verdi,
O, yaşlı erkeklere önerilerinin alınması hediyesini verdi.
Genç kızlara dans etme hediyesini verdi,
Delikanlılara silah kullanmayı verdi.
Küçüklere kalp sevinci verdi.
Onların dadıları tambur çaldı.
Şehrin içinde harp sesleri yükseliyordu,
Şehrin dışında flüt ve davul sesleri yankılanıyordu.
Tekneler görkemli görünüyordu.
Bütün ülke güvenlik içinde idi,
Halkın gördüğü hep güzelliklerdi.

Gördünüz mü, ne kadar güzel ve yaşanacak bir şehirmiş Agade! Sargon eline geçirdiği şehirlere kendi ırkından olan halkı doldurduğundan, oralarda Akadca konuşulmaya başlanmış, hatta belgeler bile Akadca yazılmış. Bu Kral Sargon hakkındaki bilgileri beri nereden öğrendim biliyor musunuz? O ve ondan sonra krallık yapan Rimuş, Maniştusu, benim kentim Nippur'daki yüce Tanrımız Enlil'in Ekur Tapınağı'na, taşlardan yaptırdıkları kendi yontularını, kabartmalarını koymuşlar. Bunların üzerine de savaşlarını ve başarılarını yazdırmışlar. Onlan okuyarak öğrendim hep. Buraya oradaki bütün yazılanları almaya kalksam çok uzun olur. Sizi birçok lafla hiç sıkmak istemiyorum doğrusu. Ona rağmen "İnsan bildiğim neden başkasına öğretmesin?" diyen atasözümüze uyarak Kral Sargon hakkında daha fazla bilgi vermek istiyorum. Sıkılırsanız atlayıverin bu kısmı. Aslına bakarsanız, okumadan geçmenizi pek önermeyeceğim, çünkü onun bebekliğine ait bir öykü ile kızından söz edeceğim.

Sargon kendisi hakkında şöyle yazdırtmış:

O, fakir bir kadının oğlu imiş. Babası belli değil. Babasının kardeşi dağlarda yaşarmış. Annesi onu, Fırat nehrinin kıyısındaki bir şehirde, gizlice doğurmuş ve etrafı ziftle kaplanmış kamış bir sepete koyarak nehrin sularına bırakıvermiş.[2] Onu, Akki adındaki bir bahçıvan bularak büyütmüş. Sonra da Tanrıçamız İnanna'nın sevgisi ile biz Karabaşlılar'ın kralı olmuş. Herhalde o bir rahibenin çocuğu idi. Daha önce de yazdığım

2 Musa Peygamberin hikâyesine benzemiyor mu?

gibi rahibelerin çocuğu olmaması gerekir, çünkü onlar Tanrı'nın çocuğu sayılır. Annesi onu bu yüzden suya bırakmış olmalı. Hakikaten bir yerde annesinin rahibe olduğunu da okumuştum.

Sargon'un kızına gelince: Adı Enheduanna, o da benim gibi bir şairmiş. Şiirleri bizim zamanımıza kadar geldi. Neredeyse 700-800 yıl kadar olmuş onlan yazalı. Ah! Benim şiirlerim de o kadar uzun süre sonra okunabilse! Onun kendine özgü bir yazış şekli var. Bazı şiirlerinde adı yazılmasa bile onun yazdığını yine de anlarız. Bizde genellikle şairler, şiirlerinde adlarını yazmazlar. Övünmek gibi olmasın diye belki. Fakat ben şiirlerimde adımı yazıyorum doğrusu. Enheduanna'nın sevgili Aşk Tanrıçamız İnanna için yazdığı şiirlere hayranım. O bir Akadlı olduğu halde, Sumerce, hem de Sumercenin kadın dili ile yazmış şiirlerini. Bizde şiirler yüksek dil, kibar dil gibi çeşitli dillerde yazılır. Kadınlar da kadın dilinde yazar onlan. Hatta bir erkek, kadın ağzından şiir yazmak isterse, onu kadın dilinde yazması gerek. Hadımlar da kadın dilinde konuşur ve yazarlar.

Enheduanna aynı zamanda, Ur kentinin koruyucu Tanrısı olan Ay Tanrısı Nanna'nın Ekişnugal adlı tapınağında başrahibe olup bütün tapınağı idare etmiş. Tapınak deyince dua yapılacak küçücük bir yer sanmayın. Özellikle büyük Tanrılarımızın tapınakları; Tanrı yontuları olan dua odaları, aşk odalan, tapınak personelinin oturma odaları, okulu, kitaplığı, başta dokuma olmak üzere çeşitli sanatçı atölyeleri, rahip ve rahibelerin manastırı, büyük avluları, basamaklı çok yüksek kulesi ile neredeyse bir kent kadar büyük. Bir de bunlara tarla ve bahçelerin ektirilmesi, kiralanması gibi işlerini eklersek tapınak yönetiminin öyle kolay olmayacağı ortaya çıkar. Sargon çok akıllı adammış. Kızını Sumer okullarında okutturup veya çok iyi öğretmenlerden ders aldırıp bu tapınağa başrahibe yapmakla Sumerlilerin hem gönlünü almak, hem de onlan kendine düşman etmemek istemiş herhalde. Hakikaten ona başkaldıran olmamış bizlerden. Kızı da babası gibi akıllı imiş ki, hem tapınağı yönetmiş, hem dincilerin başı olmuş. Bu arada çok güzel şiirler yazarak şairler arasında başköşeyi almış. Ondan sonra da kral kızlarının tapınaklarda başrahibe olmaları bir gelenek haline gelmiş.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 10

3

Kral Sargon'dan sonra oğullan Rimuş, Maniştusu ve torunu Naramsin ülkeyi genişlettikçe genişletmiş, bütün yönlere kol salmışlar. Hele Naramsin kendisine "Tanrıyım" diyecek kadar ileri gitmiş. Öyle şımarmış ki, büyükbabası Sargon'un aksine, Sumerlileri darıltmaktan korkmayarak bizim Tanrılarımıza, özellikle yüce Enlil'e ve onun tapınağı Ekur'a büyük saygısızlık etmiş. Askerlerini Ekur'a ve onun güzel koruluğuna saldırtmış, Ekur'u bakır baltalarla yıktırtmış. Koca tapınak ölü gibi yerlere yatmış. Bunlarla yetinmeyip tapınağın arpa kesilmeyecek kapısında arpa kestirmiş. Hele bizim o canım "Barış Kapısı"nı yerle bir etmiş. O günden beri Nippur'da barış kapısı yapılmamış. Onun yerine, Akadlılar sokak fahişelerinin iş yaptığı "Musakkatim Kapısı"nı oturtmuşlar galiba. Naramsin, Ekur'u yıktınrken içinde ne kadar değerli eşya varsa, tapınağın tam yanındaki iskeleye dayadığı teknelere doldurup Agade'ye götürmüş.

Buna son derece kızan ulu Tanrımız Enlil, önüne geçilemeyen bir sel gibi gürlemiş, coşmuş ve gözlerim doğudaki dağlara dikerek orada yaşayan ilkel Gutileri Naramsin'in üzerine saldırtmış. Çekirge sürüleri gibi gelen bu insanları durdurmaya gücü yetmemiş Naramsin'in. Bunların ülkemize yayılmaları ile Sumer'in hiçbir tarafından ne haber alınabilmiş, ne de haber ulaştırılabilmiş. Tekneler iskelelerde beklemiş. Yolları haydutlar sarmış. Ülkenin kapıları kırılarak toz olmuş. Bunların ardından büyük bir kıtlık başlamış. Çünkü ne tarlalara, ne bahçelere bakılabilmiş korkudan. Sulardan balık bile tutulamamış. Her şeyin fiyatı korkunç yükselmiş. Bir koyuna karşılık yarım *sila* **(1** *sila* **0,850 litre) yağ veya yarım** *sila* **arpa ya da 1** *mana* **(1** *mana* **500 gr. kadar) yün alınabilmiş.**

İnsanlar açlıktan düşüp düşüp ölmüşler. Buna benzer olaylar ülkemize Elamlıların saldırısında da yaşandı. Ben o zamanlar çocuk denecek yaşta idim ve Nippur daha güvenli idi.

Gutiler tarafından, yarattıkları insanların acımasızca öldürüldüğünü gören büyük Tanrılarımız Nanna, Enki, İnanna, Ninurta, İşkur, Utu, Nusku ve Nidaba; Nippur'da toplanarak, "artık Enlil'i durdurma zamanı geldi" demişler. Tanrı Enlil'e hep birden "Ne olduysa kendi insanlarımıza oldu; yetsin, bitsin bu felaket" diye yakarmışlar ve "Agade, Nippur'u nasıl yakıp yıktıysa, o daha beter olsun ve yeryüzünden silinsin" diye lanetlemişler.

Tanrılarımızın istediği olmuş, orası da yıkılmış, yakılmış ve tümüyle ortadan kalkmış. Bugün bir Agade kenti yok ama adı unutulmadı. Çünkü ozanlarımız bu olayı, gelecek kuşaklara anlatmak için ağıt olarak yazmışlar. Ben de çoğunu onlardan öğrendim. Öğretmenlik yaparken bundan çocuklara okur; Tanrılara saygısızlığın ne belalar getirebileceğini, ülkemiz ve halkımızın nasıl acı günler geçirdiğini anlatmaya çalışırdım. Bizde bir atasözü vardır: "Düşman ülkesine gidip onu yağma ederseniz, düşman da gelip sizin ülkenizi yağma eder." Bu olay ne kadar uyuyor buna değil mi? Bakın Tanrılar nasıl lanetlemiş Agade'yi:

> **"Ekur'a saldırmaya cesaret eden, Enlil'e karşı çıkan şehir!**
> **Ekur'a saldırmaya cesaret eden Enlil'e karşı çıkan Agade!**
> **Koruların toz gibi yığılsın!**
> **Tuğlaların çamur olarak çukurlarına dönsün!**
> **Tuğlaların Enki tarafından lanetlensin!**
> **Ağaçların ormanlarına dönsün!**
> **Boğazlanan öküzlerin yerine dulların boğazlansın!**
> **Kesilen koyunların yerine çocukların kesilsin!**
> **Fakirlerin ve onların değerli çocukları suda boğulsun!**
> **Agade! Neşeli bir kalple yapılan sarayın bir harabeye dönsün!**
> **Törenlerin, şölenlerin yapıldığı yerlerdeki,**
> **Yıkıntıların tepesinde tilkiler kuyruğunu sallasın!**
> **Kanaldaki teknelerinin çekme yolunda ottan başka şey büyümesin!**
> **Araba yollarında dikenli ottan başka şey yetişmesin!**
> **Kanal teknesinin çekildiği yolda ve iskelede,**

Yabankeçileri, böcekler, yılan, dağ akrepleri olduğundan hiçbir insan yürüyemesin!
Kalbi sakinleştirici bitkilerin büyüdüğü ovalarında kamış ve dikenden başka bir şey yetişmesin!
Agade! Tatlı akan suların yerine acı su aksın!
Kim bu şehirde yerleşmek isterse yerleşecek yer bulamasın!
Kim Agade'de yatacağım derse, uyuyacak yer bulamasın!"

Tanrılarımızın bütün bu istekleri aynıyla yerine gelerek kısa zamanda Agade'den bir iz bile kalmamış.

Gutiler, bütün kentlerimizi yakıp yıktıkları halde, Lagaş şehir beyliğini özgür bırakmışlar. Ayrıca Ur, Umma, Nippur ve hatta Uruk kentlerinin denetimini Lagaş'a bırakmışlar. Aslında buraları Sumerliliğin en yoğun olduğu yerler. Bazen, "acaba onlar bizim milletin bir kolu muydu?" diye düşündüğüm oluyor. Lagaş, kent krallıklarımız içinde en uzun yaşayanı. Ayrıca oldukça önemli krallar yetişmiş orada. Daha Sargon' ortaya çıkmadan en az 300 yıl önce Urnanşe adlı biri orada ilk krallığı kurmuş. Onun oğulları ve torunlarının yönetimi altında bu krallık Sargon zamanına kadar sürmüş. Bu krallar arasında Eannatum birçok savaşla sınırlarını genişletmiş. Lagaş'ta binalar, kanallar, su depoları yaptırmış. Ondan sonra gelen, Enannatum, Entemena gibi krallar zamanında savaşlar yine almış yürümüş. Özellikle komşuları olan Umma ile sınır yüzünden durmadan savaşmışlar. Bu savaşlarda kazanan da kaybeden de zarara uğramış.

Lagaş'ta savaşlar için yapılan büyük harcamalar, bunları kapatmak için konmuş ağır vergiler, bunların sonucu rüşvet, adam kayırma, güçlülerin güçsüzleri sömürüsü, dul ve yetimlere saygısızca davranma almış yürümüş. Tapınakların ve sarayın malları savurganca kullanılmış. Evlenmeden, boşanmadan, ölümden bile vergi alınmış. Bu eski vergi memurları halkın gözünü o kadar korkutmuş ki, "bir beyiniz, bir kralınız olabilir, ama asıl korkulacak vergi memurudur" atasözümüz o zaman başlamış. Halk büyük bir sıkıntı içinde kıvranırken Urukagina büyük bir kurtarıcı olarak meydana çıkmış ve Lagaş'a inanılmayacak bir düzen getirmiş. Halkı ağır vergilerden ve sömürüden kurtarmış. Dul ve yetimleri korumaya almış. Tartılan, ölçüleri her yerde bir yapmış ve işçi ücretlerini düzenlemiş. En

önemlisi de erkeklere verilen ücretin yansını alan kadın işçilere erkekler gibi tam ücret verilmesini sağlamış. Halkına tam bir özgürlük vermiş. Yaptıkları bütün bu işleri de unutulmasın diye yazdırtmış.

Fakat ne yazık ki, yapılan bu değişiklik çok kısa sürüyor. 10 yıl sonra komşu olan Umma kentinde kral olan Lugalzaggesi, Lagaşin karmaşasından, güçsüzlüğünden yararlanarak saldınyor ve onun kutsal yerlerini yakıp yıkıyor, yağma ediyor.

Okuduğum bir belgede Lugalzaggesi'nin Lagaş'a yaptıkları bakın nasıl anlatılmış: "Ummalılar, Lagaş'ı ateşlediler; değerli taşlan, gümüşleri yağma ettiler. Sarayda ve Tanrımız Enlil, Tanrıçamız Bau'nun tapınakları ile diğer tapınaklarda kan gövdeyi götürdü. Bu yapılanlarda kralımız Urukagina'nın hiç günahı yok. Bu günahı, Umma Beyi Lugalzaggesi'nin kişisel Tanrıçası Nisaba taşıyor." Bazen öyle kızıyorum ki, kendilerinin yaptığı fena işleri Tanrı veya Tanrıçalarımızın üzerine atıp kurtuluyorlar. Niçin Tanrılarımız bizi birbirimize düşürsün. Onlar bize akıl vermiş. Fakat bazı insanlarımızda öyle ünlü olma isteği var ki, kendi soydaşları ile birleşip güçlenecekleri yerde onların ölüleri üzerine basıp yükselmeyi yeğliyorlar. Korkunç! Bakın Lugalzaggesi de kendini haklı göstermek için nasıl övünmüş: "Ülkelerin kralı Enlil, bana ulu Tanrımız Anin rahipliğini, Tanrıça Nisaba'nın peygamberliğini, Umma'nın valiliğini vererek beni Uruk'un ve ülkenin kralı yaptı."

Lugalzaggesi, Urukagina'yı yenip Lagaşi yakıp yıktıktan sonra, Sumerli ozan Dingiraddamu,[1] Lagaş'ın Tanrıçası Bau'ya şöyle yakınmış:

"Şehir için eyvah yüreğim yanıyor!
Kentim Girsu (Lagaşin bir bölgesi) için eyvah yüreğim
yanıyor!
Kutsal Girsu'da çocuklar acı içinde,
Görkemli tapınağın içini yağma ettiler,
Kraliçeyi tapınağından attılar,
Ey terk edilmiş kentimin hanımı ne zaman döneceksin?"

Böylece Urukagina'nın ve Lagaş'ın sonu geliyor. Fakat kısa bir süre sonra Akadlı Sargon ona saldırıyor. Aldığı bütün yerleri kendi yönetimine geçirdiği gibi Lugalzaggesi'yi de boynunda bir boyunduruk ile Nippur

1 Bu da adı bilinen bir şair.

Kapısı'na koyuyor ve oradan gelip geçenlerin yüzüne tükürmeleri için emir veriyor. Ne acı bir sonuç! Kral olarak büyük başarılardan sonra bu kadar alçalmak kim bilir ne fena gelmiştir ona! Tanrılarımız, kimsenin başına böyle bir felaket vermesin! Ne olurdu ulusumuzun insanları sen, ben demeyip, ben daha büyüğüm, ben daha iyi bilirim yarışmasına girmeden birleşselerdi, bunların hiçbiri başımıza gelmez, güçlü bir devlet olup saygınlığımızı yitirmezdik.

Lagaş, Gutiler zamanında Urbau tarafından kurulan bir sülale ile yeniden canlanıyor. Urbau'nun hiç oğlu olmamış. O ölünce sıra ile üç damadı kral olmuş Lagaş'a. Eskiden kraliçelerimiz varken, neden kızları kraliçe olmamış bilemiyorum. Damatların içinde en beceriklisi ve sivrileni Gudea imiş. O da komşu ülkelerden bazıları ile savaşmak zorunda kalmış ise de çoğunlukla etrafı ile iyi geçinmeye özen göstermiş. Böylece kentine birçok yeni yapı yaptırabilmiş. Bunlardan en önemlisi de Tanrı Ningirsu için yaptırdığı Eninnu Tapınağı olmuş. Bunun öyküsü de bir başka:

Gudea bir gece rüyasında iki yanında aslanlar oturan çok büyük bir adam görüyor. Adamın başında Tanrısal bir taç varmış. Arkasında aslan başlı kuşun kanatları takılı imiş. Vücudunun alt kısmı bir tufan dalgasını andırıyormuş. Bu adam Gudea'ya kendisi için bir tapınak yapmasını söylerken, ufukta gün ağarmaya başlıyor. Onun ardından, elinde altın bir kalem ve üzerine gökteki yıldızların çizilmiş olduğu tablet tutan bir kadın görünüyor. Yanında, bir bina planı yapılmış mavi taştan bir levha tutan bir kahraman beliriyor. Ayağının dibinde, içinde kader tuğlası konmuş tuğla kalıbı ile bir sepet bulunuyor. Bir kenarda özel yetiştirilmiş bir erkek eşek yeri eşelemekte imiş. Gudea büyük bir korku ve heyecan ile uykudan uyanıyor. Rüyanın anlamını çözümlemeye çalışmışsa da bir türlü başarılı olamıyor. Rüya yorumlayıcısı Tanrıça Nanşe'ye gitmeye karar veriyor. Tanrıça Nanşe, Nina kentinde bulunduğundan bir tekneye biniyor. Yollarda bulunan kutsal yerlere kurbanlar vererek, dualar ederek Nina'nın iskelesine ulaşıyor. Oradan tapınağın avlusuna gelip çeşitli kurbanlar ve dualarla Tanrıçanın önüne atıyor kendini ve ona rüyasını yorumlaması için rica ediyor. O da onu şöyle yorumluyor:

> "Başında Tanrısal tacı, aslan başlı kuşun kanatları ile alt kısmı tufan dalgası gibi olan ve iki tarafında aslanlar bulunan o yüce erkek, kardeşim Tanrı Ningirsu'dur. Sana Eninnu Tapınağı'nı yapmanı öneriyor. Ufukta parlayan gün, kendi Tanrın Ningişzida'dır. Altın kalem tutan ve elindeki tabletten, gökte yazılanları okuyan değerli Yazı Tanrıçamız Nidaba, yıldızlara göre bir bina yapmanı söylüyor. Üzerinde yapı planı çizilmiş mavi bir levha tutan kahraman Mimarlık Tanrısı Nindup, sana yapacağın tapınağın planını gösteriyor. İçindeki kader tuğlası ile tuğla kalıbı, Eninnu Tapınağı'nın tuğlalarına işarettir. Sepet de tapınağın taşını, toprağını taşımak için. Tepinen soylu eşek, tapınağı yapmak için sabırsızlanacak olan sensin."

Gudea arkasından bir rüya daha görüyor. Bunda Tanrı Ningirsu, ona Eninnu Tapınağı için gerekli keresteyi, taşı ve her çeşit malzemeyi, halkının taşıyacağına ve kendisinin Lagaş'a bolluk ve bereket getireceğine söz veriyor.

Bunun üzerine Gudea kolları sıvamış ve tapınağın yapılması için dış ülkelerden keresteler, tahtalar, altın, gümüş, kalay, bakır gibi madenleri, diyorit ve mermer gibi değerli taşları, karadan kervanlarla, denizden, nehir ve kanallardan teknelerle getirtip Lagaş'a yığmaya başlıyor. Bütün bu saydıklarımın hiçbiri bizim ülkemizde bulunmuyor. Biliyorsunuz bizim ülke iki büyük nehir arasında kalmış dümdüz topraklardan oluşuyor. Bu yüzden bize, Amanus dağlarından kereste, Ebla dağlarından mermer ve kireçtaşı, Hahhum'dan altın, Meluhha'dan gümüş, doğudaki Elam'dan bakır, kuzey dağlarından bazalt getirilir.

Gudea, tapınağın yapılmasına başlamadan önce Lagaş'ı bütün pisliklerden, kötülüklerden arındırıyor. Ahlaksızları, büyücü kadınları şehirden uzaklaştırıyor. Getirttiği değerli malzeme ile tapınak kısa zamanda bitirilmiş. Onun yapılması için özellikle Elam ülkesindeki sanatçıları bile çağırmış Gudea. Halbuki, bizim halkımız da sanat üzerine çok başarılı ve yetenekli. Neden kendi insanlarımıza güvenmemiş de onları getirtmiş bilmem? Belki de övünmek için. Ama hakikaten çok görkemli olmuş yapı. Bakın, görenler neler yazmış onun için:

> "Tanrımız Ningirsu'nun Eninnu Tapınağı, yıldızlar arasında parlayan bir güneş, yüce bir mavi taş dağı, mermerden ışıldayan bir dağ gibi oldu ve görenleri şaşkına döndürdü."

Yapı bittikten sonra içi dışı sularla, ateşle temizlenmiş. Tapınağın içi çeşidi yiyecek, içecek kurbanları ile doldurulmuş. Onları idare edecek kapıcı, kilerci, arabacı, silah taşıyıcı, kurbanları düzenleyici gibi görevliler atanmış. Bu arada kentte de birçok düzenleme yapılmış. Bakın bunları bir yazar nasıl anlatmış:

> "Kralın tapınağa ayak bastığı günden itibaren 7 gün 7 gece içinde, cariye, hanımı ile; köle, efendisi ile yan yana gitti. Temiz olmayanlar, fena dilliler şehirden uzaklaştırıldı. Cezalar kaldırıldı. Köle, suçu için cezalandırılmadı. Davalar olmadı. Anne oğlunu azarlamadı, oğlu annesine karşı gelmedi. Hatta ölüm bile olmadı."

Tapınağın içine evvela Tanrı Ningirsu ve Tanrıça Bau girerek, orada karıkoca oluyorlar. Büyük ziyafetler, şölenler yapılıyor. Dualar ediliyor. İşte Gudea'nın Tanrıça Bau'ya yaptığı bir dua:

> "Ey kraliçem! Lagaş'ın kurucusu,
> Onun halkına güçle bakıyorsun.
> Annem yok, sen benim annemsin,
> Babam yok, sen benim babamsın.
> Tanrıçam Bau, sen iyi olanı bilirsin.
> Bana yaşam soluğunu veren sensin,
> Annem olan senin koruman altında,
> Senin gölgende saygı ile barınacağım."

Gudea, diyorit taşından kendi heykellerini, kabartmalarını yontuculara yaptırarak üzerlerine, zamanında geçen olayları kazdırtmış ve bunları tapınağına koydurtmuş.

Ben onlan gözlerimle gördüm, ama nasıl? Hemen hepsi oraya buraya dağılmış, bazısı parçalara ayrılarak yan yatmış, bazısı da dik duruyordu. O görkemli tapınaktan taş ve topraktan başka bir şey kalmamıştı. Çünkü bu olaylar, benim yaşadığım zamandan en az üç yüz yıl önce geçmiş. Bu arada Lagaş'a birçok düşman, özellikle Elamlılar saldırmış. Sarayı, okulları, en az 1 500 işçisi olan dokuma atölyeleri ile o koca tapınakları, evleri, bahçeleri, kanalları yakıp yıkmış ve bu ünlü şehri harabeye döndürmüşler. Gudea zamanında yapılan işlere ait heykeller üzerindeki yazılanları okuduktan sonra, onlan bu halde görmek bana çok acı geldi, pek

dokundu. Bu yıkıntılar arasında gezerken, düşmanlar tarafından yakılan, çöken yapıların gürültüsünü, binaların altında kalan veya düşman silahları ile can veren insanların haykırışlarını duyar gibi oldum ve bir an önce oradan uzaklaşmaya baktım. Oradan ayrılırken kendi kendime, "Neden biz insanlar bu kadar fena, bu kadar acımasız, bu kadar vahşiyiz?" diye düşündüm. Hayvanlar bile yapmıyor bizim yaptıklarımızı. Büyük emekler ve zevklerle meydana getirilen o güzelim yapıları yerle bir etmek, sevgi ile büyütülen insanları öldürüp kana bulamakla ne kazanılıyor ki? Arkasından aynı sonuç onları yapanlara da geliyor, "Düşmana saldırırsan, o da sana saldırır" atasözümüzün dediği gibi. Ama yine ders alamıyoruz işte.

Bu tablet de bitti, ben henüz ulusumun öykülerini tamamlayamadım. Sözde çok kısa yazmaya çalışıyordum. Bir de bildiklerimin hepsini yazmaya kalksam daha kaç tablet dolar kim bilir. Onları da okumak sizlere zor gelirdi herhalde.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 11

ULUSUMUZUN ÖYKÜLERİ

4

Ulusumun öykülerini yazarken, yapılan iyi işler için gururlanırken, savaşlardan, ölüm ve yıkıntılardan söz etmek çok acı geliyor bana. Fakat her ne olursa olsun yazmaya devam edeceğim.

Daha önce Akad Krallığı'na son veren, ona karşılık Lagaş Krallığı'nı özgür bırakan Gutileri anlatıyordum değil mi? Gutiler hemen hemen 130 yıl kadar bizim ülkeyi idarelerinde tuttuktan sonra, Uruk şehrinde kendisini kral yapan Sumerli Utuhegal adlı biri ilk kez Gutilere başkaldırmış. Bir yazarımıza göre, o, dağların akrepleri ve yılanları olan, Sumer krallarını yabancı topraklara götüren, Sumer ülkesini düşmanlarla doldurup kadınları kocasından, çocukları ana ve babalarından ayıran Gutileri topraklarımızdan atmayı başarmış. Onların son kralı olan Trigan'ı ailesi ile birlikte kaçmaya çalışırken askerler yakalayıp, elleri tahtadan kelepçeli, gözleri bağlı olarak Utuhegal'in önüne atmış ve böylece Gutiler ülkeden temizlenmiş. Utuhegal bu büyük başarısına karşın ancak 7 yıl kral kalabilmiş. Bu kez Utuhegal'e yürekten bağlı görünen ve onun hayatı için en iyi dileklerde bulunan Ur'un valisi Urnammu, ona karşı ayaklanarak ondan krallığını alıyor ve böylece Ur şehrinde üçüncü kez krallık başlıyor. Görüyorsunuz ya, hep üstünlük savaşı.

Urnammu, krallığı alınca ilk işi, Sumer'in askerlik gücünü bir düzene sokarak güçlendirmek olmuş ve böylece ülkenin parçalanmış topraklarını bir araya getirmek için savaşmış ve "aşağı kısımdan yukarı kısımlarına kadar" olan toprakları birleştirerek yönetimi altına almış. Onun 16 yıllık krallığı süresinde yaptığı en önemli işlerden biri de ülkemize yazılı

olarak bir kanun çıkarması olmuş. O tarihten sonra Sumer'in bütün mahkeme kararları bu kanuna göre uygulanmakta. Urnammu'nun bu kanunu büyük bir taş üzerine yazdırarak Güneş Tanrımız Utu'nun tapınağına koydurttuğu söyleniyor; ama Ur'a saldıran düşmanlar onu parçalamış olmalı ki, şimdi ortada yok. Bizim Güneş Tanrımız adaletin koruyucusudur.

"Doğruluğun gemisi rüzgârda gider, Tanrı Utu ona bir liman bulur. Fenalığın gemisi de rüzgârda gider, fakat o kıyılara sürüklenir" atasözümüz onu çok güzel açıklar. Bu yüzden Güneş Tanrımızın tapınağına konması doğal. Fakat Urnammu, onu yalnız taşa yazdırmakla kalmamış, ayrıca kil üzerine de yazdırtarak, yönetimi altında olan şehirlere, yargıçlar ona göre karar versinler diye göndermiş. Daha sonra okul kitaplıklarına da, onun kopyaları konulmuş. Bizim okulun kütüphanesinde de var.

Bu kanunun baş kısmında, Urnammu'nun yaptığı işler, arkasında da kanun maddeleri var. Size onlardan bir kısmını yazmak istiyorum. Çünkü Akadlılar bir gün kendi dillerinde bir kanun yapacaklardır. O zaman "ilk kanunu biz yaptık" diye övünebilirler. Bunu unutmayın, ilk kanunu da biz Sumerliler yaptık. İleride onlar, bizim kanunumuzu örnek alarak, kendi görenek ve geleneklerine göre yenisini yazabilirler.

Kanun kitabı şöyle başlıyor:

> "Dünya yaratıldıktan sonra Tanrı An ve Tanrı Enlil, Ur Krallığı'nı Ay Tanrısı Nanna'ya verdi. Bir gün Urnammu, Ur'da Tanrı temsilcisi olarak seçildi. O, sınır komşusu Lagaş ile savaş yaptı ve onun valisi Namhani'yi Tanrı Nanna'nın gücü ile öldürdü. (Bu Namhani, Gudea'dan sonra Lagaş'ı yöneten son vali olmuş. Ama Gutilerle birleşerek Sumerliliğe karşı çıkmış...) Ur'un sınırını eski haline getirdi. Uzunluk ve ağırlık ölçülerini namuslu ve değişmez yaptı. Öksüzü, yetimi zengine ezdirmedi. Dulu, güçlünün eline bırakmadı. .. Yoksulu, zenginin eline düşürmedi."

Birkaç tane de kanun maddelerinden yazayım size:

- Eğer bir adam bir adamı büyücülük yapıyor diye suçlarsa, büyücü, Nehir Tanrısının adaletine bırakılacak, nehre atılacak. Eğer Nehir Tanrısı onu temize çıkarır öldürmezse, suçu atan adam ona 3 *gin* gümüş ödeyecek.

• Eğer bir adamın karısı için birisi, "Başka adamla yatıyor" derse kadın nehre atılacak. Eğer Nehir Tanrısı onu temize çıkarırsa, suçu atan kadına üçte bir *mana* gümüş verecek.

• Eğer bir adam kendi düzeyinde bir adamın ayağını silahla kırarsa 10 *gin* gümüş ödeyecek.

• Eğer bir kimsenin kölesi evin hanımı gibi davranıp beye veya hanıma küfrederse, onun ağzı bir ölçü tuzla ovulacak.

• Eğer bir adam bir adamın kölesinin kızlığını "düşmanlık olsun" diye bozarsa, sahibine 5 *gin* ödeyecek.

• Bir adam kız olarak aldığı eşini boşarsa 1 *mana* gümüş ödeyecek. Eğer dul olarak aldığı eşini boşarsa yarım *mana* gümüş verecek. Eğer evlendiklerini kanıtlayacak bir sözleşme belgesi yoksa, adam kadına bir şey vermeyecektir.

Gördüğünüz gibi bundan hemen hemen iki yüz yıl önce evlenmelerin yazılı bir sözleşmeyle yasallaşması zorunlu imiş; o günden beri de, bu kural devam ediyor. Ama bir kadın, "İstediğim erkekle istediğim gibi yaşayacağım, ayrılma parası falan istemiyorum" derse ona kimse karışamaz. Bir de evliliklerde kadının kız olması, ona bir üstünlük getiriyor. Şimdi de öyle.

Kral Urnammu'nun en önemli işlerinden biri de Nippur'umuzda yüce Enlil'in evinin yanına Ziggurat (basamaklı kule) yaptırmasıdır. Ayrıca dördüncü kez yıkılan Tanrıça Ninlil'in Tummal'ini onartmış.

Zavallı Urnammu bir savaşta, "çanak gibi kırılıp" ansızın oluvermiş. Ailesi ve halkına çok acı gelmiş bu olay. Onu, ünlü ölülere hediye edilecek kurbanlarla, gözyaşları ve göklere ulaşan ağıtlarla yeraltı dünyasına göndermişler. Fakat 7 gün geçtikten sonra, yapısını tamamlayamadığı Ur şehri duvarının, temizliğini bitiremediği yeni sarayının, kucağında uzun süre sevemediği karısının, dizlerinde bol bol okşayamadığı çocuğunun ve sevgili halkının gözyaşları ve iniltileri onu çok rahatsız etmeye başlamış ve onlar kesilinceye kadar orada huzur bulamamış.

Urnammu'nun yerine geçen oğlu Şulgi tam 48 yıl krallık yapıyor. 48 yıl kral olmak hiç de kolay değil. Şulgi, kral olur olmaz, her nedense, Akad Kralı Naramsin gibi kendisine, "Dört Bucağın Kralı" unvanını vermiş ve "Tanrıyım" demiş. O, babasının zamanında başlayan askerlik teşkilatını genişletmiş, birçok yeri idaresi altına almış. Bütün bunların üstü-

ne gittikçe kaybolmaya yüz tutan Sumerliliği öldürmemek ve onu canlı tutabilmek için okullara, sanata ve müziğe çok önem vermiş ve onların tam koruyucusu olmuş. Okulların ve eğitimin önemini halkına anlatabilmek için olsa gerek, sarayda özel dersler alabileceği halde, okula gidip bütün bilgileri öğrenmiş. Bakın, bunu kendisi nasıl anlatmış:

"Gençliğimde okula gittim.
Orada Sumer, Akad dillerini, yazı sanatını öğrendim.
Hiçbir genç benim gibi kile yazamazdı.
Çıkarmayı, toplamayı, aritmetiği, hesaplamayı,
Tam sonuna kadar bitirip öğrendim.
Tanrıça Nidaba, güzel Ninibgal tarafından
Bana bilgelik ve anlayışlılık verildi.
Ben kimsenin yetişemeyeceği usta bir yazıcıyım."

Çoğunlukla krallarımızın yazı bilmediği söylenir. Bu, ne kadar doğru bilemiyorum. Belki saraylarda devamlı yazıcılar olduğu için öğrenmemişler veya yazıcılara istediklerini yazdırdıkları için onlan yazı bilmiyor zannediyoruz.

Kralımız Şulgi'yi ve yaptığı işleri ben ne kadar anlatmaya çalışsam, kendisinin yazdığı şiirler kadar açıklayabileceğimi sanmıyorum. O nedenle bu şiirleri yazayım da, siz onlara göre kendisini tanıyın daha iyi. Bazı yazıtlarda onun çok yakışıklı olduğunu okudum. Çok güzel ağzı, sevimli bir yüzü varmış. Krallık tahtına oturduğu zaman, tacından ayağındaki sandallara kadar giydikleri, krallığına tam olarak uyuyormuş. O, şiirler yazıyor, bu şiirleri şarkı olarak çalgılarla çalıp söyleyebiliyormuş. "Her çalgıyı çalabilirim, fakat flüt çalmaktan hiç hoşlanmıyorum. Çünkü onun sesi bana hüzün veriyor, ölümü hatırlatıyor" dediğini bir yerde okumuştum. Bana da öyle geliyor desem yalan olmaz doğrusu.

Şulgi'nin kendisini tanıttığı şiirini bakalım nasıl bulacaksınız?

"Ben kral, ana karnından savaşçıyım,
Ben Şulgi, doğduğumdan beri güçlü adamım.
Ejderhadan doğan vahşi bakışlı bir aslanım.
Dört Bucağın Kralıyım ben,
Karabaşlıların sürücüsü, çobanıyım ben.

Tanrıça Ninsun'un doğurduğu benim,
Kutsal An'ın kalbinin seçtiği benim,
Enlil'in kutsadığı benim,
Ninlil'in sevdiği Şulgi benim.
Nintu'nun hakiki sütle beslediği benim,
Enki'nin bilgelikle donattığı benim,
Nanna'nın güçlü kralı benim,
Utu'nun açık ağızlı aslanı benim,
Bütün yollara uyan prens gibi eşek benim,
Anayolda kuyruğunu sallayan at benim.
Sumugan'ın koşuya hazır saygın eşeği benim.
Nidaba'nın bilgili yazıcısı benim.
Kahramanlığım, gücüm gibi,
Bilgelikle donatılmışım.
Bilgeliğin doğru sözü ile yaşarım.
Adaleti severim.
Kötülüğü sevmem.
Fena sözden nefret ederim.
Ben Şulgi güçlü kral, yüceyim ben, yüceyim."

Kralımız, insanların rahat yolculuk yapmaları için yollara ve dinlenme yerlerine ne denli önem verdiğini bir şiirinde şöyle anlatmış:

"Ben aslanlığı ile sevinen güçlü bir adam olduğum için,
Ülkemin patikalarını genişlettim, anayollarını düzelttim.
Yolculuğu güvenli kıldım, oraya 'büyük ev' yaptım.
Onların etrafını bahçe ile süsledim, dinlenme yerleri yaptırdım.
Cana yakın halkımı yerleştirdim oraya.
Yukarıdan aşağıdan gelenler,
Günün serinliğinde kendilerine gelebilirler,
Geceleri anayolda giden yolcular,
Bayındır bir şehirdeki gibi,
Sığınacak yer bulurlar orada."

Başka bir şiirinde kralımız, ne denli bir koşucu olduğunu anlatacak size:

"Adım uzak günlere ulaşsın, ağızlardan düşmesin,
Ülkemin her yerinde övüleyim, diye
Ben koşucu gücümü topladım, Nippur'dan Ur'a yöneldim,
Arayı 'bir çift saat'miş gibi aşmaya karar verdim.
Gücü bitmemiş bir aslan gibi şahlandım.
Bir kuşak sardım belime,
Kollarımı yılandan kaçan bir kumru gibi açtım,
Gözlerini dağa kaldırmış *Anzu* kuşu gibi dizlerimi açtım.
Kurduğum şehirlerin halkı etrafıma toplandılar,
Karabaşlı halkım, sayısız koyun gibi şaştılar bana.
Utu yüzünü evine çevirmeden,
15 'çift saatlik' yolculuğu bitirdim.
Sag-ur-sag rahibim şaşkınlıkla bana baktı.
Bir günde *eşeş* bayramını Ur ve Nippur'da kutladım."

Bir günde birbirinden o kadar uzak iki kente nasıl gitmiş balımız, pek aklım almıyor, fakat gitmiş işte!

Bir de bizim şairlerimizin onu tanıtan şiirleri var; ama korkmayın ben onlan yazmayacağım. Yalnız şimdi aklıma geldi, onu eklemeden geçemeyeceğim. Kralımız savaşı sevmediğini, ülkemizi barış içinde yaşattığını da şu dizelerle belirtmiş:

"Yaptıklarımın yazıldığı günlerde,
Ozanlar, benim tarafımdan ne bir şehir yıkıldığını,
Ne şehir duvarlarının delindiğini,
Çelimsiz bir kamış gibi herhangi bir ülkenin
Yerle bir edildiğini yazmayacaklar."

Kralımız böyle yazmış, ama yine de başkaldıran milletlerle, Sumer'e saldıran devletlerle savaşarak onları yönetimi altına almış; hatta onlar Sumer şehirlerine ne gibi bir kötülük yapmışlarsa, o da aynısını yapmış. Birçoğunu yağma ederek, aldıkları ile ülkemizi zenginleştirmiş. Bu nedenle olacak, onun zamanında ülkemiz bolluk ve rahatlık içinde imiş. Yazıldığına göre, bütün Sumer gece gündüz şarkılar ve danslarla eğlenilmiş. Babası gibi o da ülkede adaleti, doğruluğu sürdürmüş. Güçlü, güçsüzü ezememiş. Anne, oğluna iyi sözler; oğul, babasına doğruyu söylemiş. Ne güzel bir yaşammış değil mi?

Bakın yine tablet doldu. Yazmak istediğim daha pek çok konu var, fakat sizleri, bizim öykülerimizle daha fazla yormak istemiyorum. Yalnız son olarak, yaşadığım yıllarda siyasal yaşamımızda gördüğümüz geçirdiğimiz olayları da yazmayı istiyorum. Bunu yapabilmem için, son zamanlarda bozulan sağlığımı düzeltmesi için Tanrı Ningişzida'ya dua ediyorum.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 12

ARKADAŞIM ŞEŞDADA'NIN ERKEKLİĞİNİ YİTİRMESİ

Bir gün, yakın arkadaşlarımdan Şeşdada büyük bir üzüntülü ve biraz da çekingen bir hal ile bana gelmişti. Onu öyle bir durumda hiç görmediğim için, "Ne oldu sana, durumunu hiç iyi görmüyorum; hasta mısın, yoksa seni üzecek bir şey mi oldu?" diye birbiri ardınca sorulan sıralamıştım. O, onlara yanıt vereceği yerde ezilip büzülüyor, bir türlü ağzını açamıyordu. Sabrım tükenmiş olarak, "Tanrılarımız adına ne olduğunu söyle, meraktan çatlayacağım" demiştim. Nihayet dudakları oynayarak, sanki etraftan biri duyacakmış gibi gayet hafif sesle, "Ludingirra büyük bir derdim var. Önce bunun için benimle alay etmeyeceğine, sonra da bunu kimseye anlatmayacağına yemin ederek söz vereceksin!" dedi. Merakım daha da artmıştı. "Peki peki, kralımız ve Tanrılarımız adına yemin ederim ki, ne seninle alay edeceğim, ne de kimseye söyleyeceğim" diye onu inandırmaya çalıştım. O, hâlâ söyleyip söylememekte karar vermemiş gibiydi. Sonunda baktı ki olmayacak, söze başladı:

> **"Epeyce bir zaman önce bir rüya görmüştüm. Bu rüyada her tarafından parlak ışıklar saçan genç bir adam yanımdan yürüyerek geçti, başucumda durdu. Elinde kayık küreği gibi uzun bir tahta tutuyor, bana fena fena bakarak bir şeyler söylüyordu. Bunları anlayamıyordum ama iyi sözler olmadığına kuşkum yoktu. Etrafa saçtığı parlaklıktan gözlerim adeta görmüyordu. Büyük bir heyecan ve korku ile uyanmış, bütün geceyi uykusuz geçirmiştim. İşte o geceden beri erkekliğimi yitirdim. Onun eliyle beni fena bir hastalık yakalandığına kuşkum yok. Bu hastalık insanlarda görülmeyen bir hastalık olmalı. Bir büyücüye gidip sordum. Birtakım boş laflarla ona yarayacak bitkinin ne dağlarda, ne kırlarda yetiştiğini söyledi. O kadar üzülüyorum ki, geceleri uyuyamıyor, gündüzleri bir şey yiyemiyorum. Her hastalığa çare bulan sevgili Tanrıçamız Bau'ya**

dualarla durumu açıkladım. Kendisini annem olarak, özel Tanrım olarak kabul ettiğimi, benim için ondan yardım isteyecek hiçbir Tanrıyı araya koymadığımı söyledim. Uykusuz geçirdiğim gecelerdeki iniltilerimi duyup derdime bir çare bulması için yakardım. Ona;

'Kartaldan kaçan bir kuş gibiyim, canımı kurtarmak istiyorum,
Ölümden senin kucağına sığınıyorum, ölüm elinden beni koru!
Ben bir genç adamım, ölümüm için bir ağıt söylüyorum,
Yaşamım benden uzaklaşıyor.
Bir ineğin buzağısını koruduğu gibi beni koru!
Beni doğuran annem-gibi bana acı!'

dedim ama bugüne kadar iyileşemedim. Onun için herkesten sakladığım, hatta karıma bile söyleyemediğim bu derdimi, belki bana bir akıl verirsin veya beni herhangi bir şekilde rahatlatırsın umudu ile en yakın ve güvendiğim bir arkadaşım olarak sana söylemeye karar verdim."

Hakikaten durumu hiç iyi değildi. Morali son derece bozuk, kendini ölümün elinde görüyordu. Onu teselli için, "Aman Şeşdada, bu kadar üzülmene gerek yok, her derde bir çare bulunacağına kuşkum yok" derken, bir taraftan da ona nasıl yardım edebilirim diye düşünüyordum. Birden, "Neden gidip bir rahibe sormuyoruz" diye aklıma geldi. Ona, "Haydi, sevgili Tanrıçamız İnanna'nın tapınağına gidip orada tanıdığım Rahip Aakalla'ya danışalım. O sana bir yol gösterir veya bir çare bulur zannediyorum" dedim ve kolundan tuttuğum gibi götürmek için çekiştirmeye başladım.

Yolda, arkadaşım biraz rahatlamış görünüyordu. Koca tapınaktaki kalabalık arasında Rahip Aakalla'yı bulmak kolay olmamıştı. Onu çoktan beri ne görmüş, ne de aramıştım. Baktım bir hayli değişmiş, bir de sakal bırakmış; nerede ise tanıyamayacaktım. "Hayrola, nerelerde idin, seni başka şehirlere gittin zannetmiştim" dedi. Ben de, "Bir yere gitmedim ama, çok işim oluyor, pek vakit bulamıyorum" yanıtını verdim ve arkadaşımı tanıştırarak durumunu anlattım. Ben anlatırken, Şeşdada, sanki bir suç işlemiş gibi başını eğmiş, önüne bakıyordu. Aakalla, "Gelin bakalım" diye bizi tapınağın kitaplığına götürdü. Biz oturunca kendisi raf-

lardaki etiketlere, üzerlerindeki tabletlere bakmaya başladı. Epeyce bir süre sonra elinde çok büyük bir tabletle yanımıza geldi ve onu göstererek, "Bunda, sizin hastalığınız gibi cinsel hastalıkların türleri ve onların iyi olması için neler yapılması gerektiği yazılı. Sizin anlayacağınız bu, bir tür katalog" dedi ve "Hastalığın nasıl iyi olabileceği bundan öğrenilebilir. Yalnız,bu durumun hangi ayda başladığını bana söyle" diye konuşmasını sürdürdü. Şeşdada hemen "Nisan ayında" yanıtını bastı. Aakalla tableti bir süre inceledikten sonra, "İşte bu kısım ona iyi gelecek birkaç yöntemi kapsıyor. Onların hepsini size okuyacağım, hangisinin iyi geleceğini ancak denemekle anlayabilirsiniz" dedi.

Tableti yavaş yavaş okumaya başladı: 'Eğer bir adamın erkekliği nisan ayında yok olursa, bir erkek keklik tutulup boğulacak. Tüyleri yolunduktan sonra iyice dövülerek yassıltılacak, tuzlanıp kurutulacak ve sonra dağların *dadanu* otu ile birlikte dövülerek bira içine karıştırılıp içilecek."

Bu iyi gelmezse, "çiftleşmeye hazır bir keklik boğulup kurutulacak, dövülecek, suya konulup damda bir gece bırakıldıktan sonra o su içilecek." Bu da olmazsa, "bir erkek kekliğin kafası koparılarak kanı suya akıtılacak. Kanlı su, gece damda bırakıldıktan sonra sabahleyin güneş doğunca içilecek. Ayrıca kekliğin kalbi de yutulacak." Bir de şu var: "Dikdikku kuşu yolunup dağ bitkisi ve tuzla sıvanıp kurutulucak. Dövüp kavrulmuş arpa unu ile karıştırılıp bira ile içilecek." Bunlardan biri hazırlandıktan sonra bir harp teli ele alınarak üzerine "rüzgâr essin, ağaçlar sallansın, bulutlar toplansın, nem düşsün, benim gücüm çağlayan olsun, erkeklik organım bir harp teli gibi gerilsin!" sözleri okunarak üç düğüm atıp sağ ve sol ele bağlanacak.

Aakalla tablete biraz daha göz gezdirdikten sonra, "Bir tane daha varmış onu da okuyayım" diyerek başladı: "Manyetik demir filizi dövülerek toz haline getirilecek. *Puru* yağında karıştırıldıktan sonra, aşağıdaki büyü, üzerine 7 kez okunup göbeğine sürülecek:

'Heyecanlan, heyecanlan, dikil, dikil,
Bir geyik gibi coş, bir boğa gibi dikil,
Bir aslanı seninle birlikte dikilt.
Bir yılanı seninle birlikte dikilt.
Hissiz olanı hislendir!'"

"Bunlardan birinin iyi geleceğine eminim" dedi, Aakalla.

Arkadaşımın oldukça keyiflenmişti. Konuşmalarından, bunların iyi geleceğine inanmış olduğu anlaşılıyordu. "Sen buna inandıktan sonra, Tanrılarımız da sana yardım edecektir" diye teselli ettim onu.

Biliyorsunuz, ben öğrenmeye çok meraklıyımdır. Aakalla'ya, "Bize okuduğun tablette daha ne gibi hastalıklar yazılı? Bu hastalıkların hepsine verilen bir ad var mı?" diye soruvermiştim. O da, "Bunlara *şaziga* **denir; anlamı 'cinsel gücün yitirilmesi'dir. Bunlar arasında hiç cinsel ilişki yapamamak, kendi karısına karşı bir his duymamak veya bir kadının sevdiği bir erkekle birleşmesini sağlamak amacı ile yapılacak ilaçlar, dualar ve bazı yöntemler yazılı. Eğer istersen bir gün ayrıca gelir incelersin" dedi.**

Kendisine teşekkür edip ayrıldık. O günden sonra uzunca bir süre Şeşdada'yı görmemiştim. İlk karşılaşmamızda büyük bir neşe ve sevinçle koşup, "Sana ne kadar teşekkür etsem azdır" diyerek ellerime sarıldı. Her şeyin yolunda gittiği anlaşılıyordu. Ben de bir arkadaşa yardım etmenin mutluluğunu tatmıştım böylece. Ne tatlı anılar, ne tatlı günlerdi onlar!

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 13

BİZİM MAHALLE

Nippur'umuzu anlatırken, benim de oturduğum bir bilginler mahallesi bulunduğundan söz etmiştim. Bütün okumuşlar, bilginler yüzyıllardan beri buraya toplanmış, bu mahallede çocukları olmuş, bu mahallede ölüp birçoğu bu mahallede gömülmüştür.

Buraya daha yaklaşırken değişik bir hava ile karşılaşırsınız. Her yerine bilginin adeta kokusu sinmiş, yüceliği gözle görülecek kadar ortalığı sarmıştır. Buranın evleri de bir başkadır, sokakları da. Her taraf tertemiz ve bakımlıdır. Yollarda bir tapınağa, bir saraya gidermiş gibi saygı ile yürünür. Çocuklar bir büyük ile karşılaşınca, ona bütün terbiye ve nezaketleriyle yol verir, öne geçmez, büyüklerin arkasından yürümeye özen gösterirler. Sokaklarda bağırıp çağırma, kavga sesi duymazsınız hiç. Oturanlar derin bir sessizlik içinde kendi işleri, yazılan, çizileriyle uğraşırlar.

Bizim halkımızın en büyük özelliklerinden biri de bilginleri, okumuşları bir kral kadar saymaları, onlara önem vermeleridir. Bu nedenle şehir yöneticileri de bu mahallenin sularına, temizliğine, düzenine ayrı bir özen gösterir. Evler tek veya iki katlıdır. Hemen hepsinin içinde çeşitli ağaçlan olan bahçeleri vardır. Bu bahçelerin en önemli meyvesi hurma, başlıca yiyeceklerimizden biri sayılır. Bildiğiniz gibi ülkemizin havası çok sıcak, yağmuru azdır. Bu yüzden bahçelerdeki bitkiler ve ev halkı için gerekli sular nehirlerden ve kanallardan kil künklerle gelir. Bunların bakımından şehir başkanı sorumludur. Hemen her evde şırıl şırıl akan sular hem su gereksinimimizi karşılar, hem de evlere serinlik verir. Bu mahallede oturan şairler, öğretmenler, yazarlar, hekimler gibi aydın kimseler birbirlerini tanır, arkadaşlık ederler. Mahallemizin ayn bir bölümü rahibelere aittir. Genellikle rahibeler tapınakta yaşarlar. Burada oturanlar en yüksek düzeyde olan başrahibelerdir.

Mahallemizde bir de oturup bira içilen, içerken sohbet edilen bira evi vardır. Burası yüzyıllardan beri anadan kızına geçerek süregelmiştir. Bizde bira evlerini kadınlar yönetir. Kadın erkek, herkese açıktır orası. Yalnız yüksek düzeydeki rahibeler giremez. Onlar ne bira evi açabilir, ne de orada bira içebilir. Şehrin içinden başka, iskelelere yakın yerlerde de bira evleri bulunur. İskelede olanlara gemiciler gelir. Biralarını içerken yorgunluklarını, susuzluklarını giderir, başka kentlerden gelen arkadaşları ile konuşur, oralardan bilgiler alırlar. Bazen bunların arasına haydutlar, uygunsuzlar da karışabilir. Sahibi kadının bunları hemen şehrin üst yöneticilerine veya saraya bildirmesi gereklidir. Eğer kadın onlan bildiği halde yakalatmazsa ölüm cezasına çarptırılır. Bizde, bira, susuzluğumuzu giderecek başlıca içkidir. Bu nedenle ülkemizde biracılık önemli bir ticaret kaynağıdır. Bira yapılan büyük işyerlerimizde hazırlanan biralar çömlek kaplara, testilere, küplere doldurulur. Ağızları kilden kapaklarla sımsıkı kapanır. Kapakların üzerine o günün tarihi yazılarak mühürlenir. Bira içmek isteyenler içecek kimsenin sayısına göre bir çömlek veya testi açar. Biralar genellikle kamıştan, sazdan veya bakırdan yapılmış borularla veya çeşitli kupalarla içilir. Bira, gümüşle satın alınmaz, herkes değeri kadar arpa vermek zorundadır. Şarap da içeriz, ama bira kadar değil. İçkiler Tanrıça Ninkasi'nin sorumluluğundadır.

Boş zamanlarımızda bazı arkadaşlarla bira evimize gider, yeni açılan bir çömleğin içine batırdığımız kamış borularla biramızı içerken, çeşitli konularda tartışır, birlikte şiirler yazardık. Artık benim yaşımdakiler hemen hiç kalmadı, hepsi yeraltı dünyasına göç etti. Eski arkadaşlarımın yokluğu bana çok acı geliyorsa da, onların yerini almaya çalışan gençler etrafımı sannca, ne kadar mutlu oluyorum bilemezsiniz. Şimdi oraya biriki gün gitmezsem, hemen beni aramaya başlıyorlar ve ne yapıp yapıp beni evden alıp götürüyorlar. Ben yaşlıyım, deneyimim ve bilgim çok diye bu gençlerin kimi akıl sorar, kimi bilgi.

Bizde yaşlılara akıl sormak, onların önerilerini almak bir gelenektir. Hemen her kral başa geçince, ilk işleri bir bildiri çıkarmaktır. Bu bildirilerde her zaman yaşlı kadın ve erkeklerin önerilerinin dinlenmesi, onlara saygı gösterilip akıl danışılması, anne babaya saygı gösterilmesi, çocukların dövülüp sövülmemesi önplanda gelir.

Ağzımdan çıkanları can kulağı ile dinleyen ve önerilerime ilgi gösteren bu gençleri o kadar seviyorum ki... Onlara bildiklerimi, gördüklerimi aktarmak bana büyük, çok büyük bir zevk veriyor. "75 yıllık bilgi birikimi, benimle birlikte yok olup gidecek" diye zaman zaman üzülürüm. Sonra da, ne yapalım herkes bir gün yok oluyor, benden sonra geleceklere de ne bırakabilirsem o da bir yarar diye elimden geldiğince anlatmak ve yazmakla kendimi teselli ediyorum.

Ayrıca gençlere evimdeki kitaplığımı açmış, "İstediğiniz zaman gelip istediğinizi okuyabilirsiniz" demiştim. Ona öyle seviniyorlar ki... Evimizde birikmiş pek çok yazılı belge var. Dedemin babasından beri aynı evde oturuyoruz. Ailede bütün kuşaklar okumaya meraklı kimselerden oluşmuş. Hepsi ellerine ne geçtiyse kopyasını yapıp saklamışlar. Ayrıca gelen mektupları, yapılan her tür sözleşmeyi de biriktirmişler. Öğretmen olduğum ilk yıllarda, şunları bir derleyip toparlayayım. Hepsini gözden geçirip, elimizde ne var ne yok öğreneyim dedim. Evin bir odası yıllardan beri onlara ayrılmıştı. Odanın duvarlarında sıra ile raflar, üzerlerinde de gelişigüzel konmuş tabletler vardı. Onların hepsini gözden geçirmek aylarca sürdü. Birçok şiiri, dinsel öyküyü, fal ve sihri, hatta oradan buradan öğrendikleri ilaçlan hep yazmışlar büyüklerim. Babam anlatırdı: Başka bir kente gezmeye gitti mi, ilk işi taşların, yontuların üzerindeki yazılan kopya edip eve getirmekmiş. Bunların çoğu oralarda geçen tarihsel olayları yansıtıyor. Çünkü onları yaptıran kral veya başkanlar, kendilerini daha sonraki kuşaklara bunlarla tanıtmayı; yaptıkları savaşları, kazandıkları zaferleri, halk arasında kurdukları düzeni anlatmayı amaçlamışlar. Bugün de aynı gelenek sürüyor. Krallar bunları ya tapınak içlerine, ya meydanlara veya saraylarına koyduruyorlar. Büyüklerim gibi, ben de herhangi bir yere gitsem, bilmediğim, bizde kopyaları olmayan yazıtları kopya etmeye çalışırım.

Evimizde olan yüzlerce tableti konularına, varsa tarihlerine göre ayırarak raflara koydum. Hangi konunun nerede olduğunu bulabilmek için de rafların kenarına etiketler astım. Bu etiketler şöyle hazırlanır: Kile dörtgen şekli verilerek üzerine bir delik açılır ve konunun adı yazılıp kurutulur, açılan delikten bir ip geçirilerek rafların veya küplerin üzerine asılır. Bu yazıtların ayrıca listelerini yaptım. Bu listeye sıra ile her konunun ilk satın yazılır. Böylece kitaplıkta ne gibi konuların bulunduğunu hemen öğrenmek mümkün olur. Her kitaplıkta bu yapılır.

Gençler geldiklerinde, okuyamadıklarını veya tam anlayamadıklarını sormak için, beni yanlarından ayırmak istemiyorlar. Mahallemizdeki evlerin hemen hepsinde bir kitaplık ve aile arşivi bulunmaktadır. Bizim aile arşivini küpler içine koymuşlar. Küplerde, hangi yıla ait belgelerin olduğu, üzerlerine asılmış etiketlerde yazılı. Bunları incelerken ailemizle ilgili birçok bilgi edindim. Babamın dedesinden bu yana satın alınan, satılan, kiraya verilen tarlalarımız, bahçelerimiz, kölelerimiz, faizli faizsiz borç alınan arpa, gümüş miktarları, aile içindeki evlenmeler, boşanmalar, mahkemelere düşen anlaşmazlıklar gözlerimin önüne serilmişti.

Bizler kitaplık ve arşivlerimizi gözümüz gibi koruruz. Ülkemize zaman zaman saldıran düşmanların ilk işleri, saraylarda, tapınaklarda ve evlerde bulunan bu kitapları ve belgeleri kırıp parçalamaktır. Herhalde böylece, bizlere geçmişimizi unutturmayı ve kendilerini saydırmayı amaçlıyorlar. Onun için böyle bir saldın karşısında halkımızın korumakta en çok özen gösterdiği şey, bu kitaplar ve belgelerdir. Onlar hemen küplere doldurularak bir boş kuyuya sarkıtılır veya yere gömülür. Bazen şurada burada yıllarca önce gömülmüş küpler bulunur. Hemen eski günlerden haber getiren bu tür küplerin içindekiler okunur, incelenir. Önemli görülenlerin kopyalan yapılarak diğer kentlerdeki kitaplıklara gönderilir. Bazen onlardan alınan bilgilerle başkaları birleştirilerek tarihsel olaylar zinciri ortaya çıkarılır.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 14

İÇİNDE DOĞUP BÜYÜDÜĞÜM EVİMİZ

Bira evine oldukça yakın olan bizim eve; güneye bakan, içinde bir hayli ağacın bulunduğu geniş bir bahçenin kapısından girilir. Karşı tarafta boydan boya sıralanmış, kölelerin oturduğu, önleri sundurmalı odalar ile çeşitli tahıllar, kuru yiyecekler, şarap, bira gibi içecekler ve bal küpleri bulunan odalar görünür. Onların sağ tarafında koyunlar, sığırlar ve eşekler için bir büyük ahır ile tavuk kümesleri bulunur. Bahçenin bir köşesinde iki tekerlekli bir araba görürsünüz. Bu bizim tarlalardan tahılı taşımamıza yarar; bir eşek koşulur ona.

Bahçenin sol tarafında, alt kısımları tuğladan, üstü kerpiçten yapılmış evin iki katlı bölümü göze çarpar. Burada ailemiz oturur. Eve oldukça geniş bir kapıdan girince, kendinizi yeri tuğlayla döşenmiş bir sofada bulursunuz. Kirli ayaklarla ileri gidemezsiniz. Hemen kapının yanındaki kocaman bir küpten, saplı bir çanakla suyu alıp yanındaki delikli taşta ayaklarınızı yıkamalısınız. Biz, temizliğe çok önem verdiğimizden bol bol yıkanırız. Tapınaklara asla yıkanmadan gitmeyiz. Atalarımız çok çok eskiden odun külü ve yağdan oluşan ve su ile köpürüp kirleri temizleyen bir madde yapmışlar. Temizlikte hep onu kullanırız. Giriş kapısına asılı, kilden yapılmış bir cin kabartması, evimize girecek kötülüklerden bizi korur. Sundurmamızın etrafı odalarla çevrilidir. Bunlardan ikisi bizim için çok kutsaldır. Birisi dualarımızı yaptığımız küçük bir tapınak yeridir. Odanın kapısının karşısındaki duvarda bulunan bir girintide ailemizin Tanrısının yontusu, onun önünde bir sunak bulunur. "Ailemizin Tanrısı" deyince bilmem şaşırdınız mı? İnancımıza göre her ailenin, hatta bireylerin koruyucu bir Tanrısı vardır. O dualarımızı, isteklerimizi büyük Tanrılara ulaştırır. İkinci kutsal odamız ölüleri gömme yeridir. Eskiden ailede ölenler evin içindeki bu odaya gömülürmüş. Gömülen yer

gereğinde açılacak gibi yapıldığından, her ölen aynı yere konurmuş. Şimdi bu gelenek yok. Ölüler kentin dışındaki bir mezarlığa götürülüyor. Bu odada babamın dedesinin babası ile annesi gömülü imiş. Oraya zaman zaman yiyeceklerimizden, içeceklerimizden birer parça koyarız.

İnancımıza göre bunlar verilmediği zaman, ölülerimizin gölgeleri yeryüzüne çıkıp sokaklarda, evlerde başıboş dolaşırlar ve önlerine gelene saldırırlar. Dua odasının yanındaki oda kitaplığımızdır.

Bu katta bir oturma ve misafir kabul etme odamız ile içindeki ocakta yemek pişirilen mutfak en çok kullanılan yerlerdir. Yukarı kata çıkan merdivenin altında, tuğla döşeli, ortasında büyükçe bir delik bulunan hela vardır. Pislikler, künkler yoluyla başka bir yerde toplanarak bazı yöntemlerle zararsız duruma getirilir. Üst katta etrafta odalar, odaların önünde kenarları parmaklıkla çevrilmiş, ortası açık çepçevre sundurma bulunur. Odalar, ışığı kapılardan, tepeden veya duvarlara açılmış dört köşe deliklerden alır. Siz şimdi, "bu deliklerden soğuk gelmez mi?" diye sorabilirsiniz. Biliyorsunuz bizim ülke soğuk olmaz. Güneşimiz çok parlak ve sıcaktır. Evlerimiz çok sıcak olmasın diye damını sazlar, kamışlarla kalınlaştırırız. Bizde, çok sıcak ve daha az sıcak olmak üzere, "yaz" ve "kış" diye isimlendirdiğimiz iki mevsim vardır. Çok üşürsek delikleri hayvan postu ile kapatıveririz. Odalarımızın bembeyaz sıvalı oluşu fazla ışık aratmaz.

Evimizde çeşitli eşyalar bulunur. Sundurmada yemek masamızla arkası yüksek, çapraz bacaklı sandalyeler ilk göze çarpan eşyalardır. Odalarda oturmak için minderlikler duvarların etrafına yerleştirilmiştir. Yünle veya saman ve otla doldurulmuş yataklarla yerde veya tahtadan yapılmış karyolada yatarız. Ben, çok sevdiğim yatağımı yıllarca önce evleneceğim zaman marangoza yaptırmıştım. Dört ayak üstüne, içine ipler geçirilmiş tahta bir çerçeve oturtulmuş ve onun üzerinde de yatağım bulunuyor. Ayrıca çiçek ve kuş resimleriyle süslü tahtadan bir baş kısmı var. Bu yatakta sevgili karımla geçirdiğim aşk ve sevgi dolu gecelerin hatırasına sarılarak uyumak zorundayım, ne yazık!

Bazı odalarda kamıştan yapılmış hasırlar serili, bazıları ise tuğla döşeli. Tuğla, odaların daha serin olmasını sağlıyor.

Kilden, bakırdan, bronzdan yapılmış kaplar; sazlardan, kamıştan örülmüş sepetler; tahılları, yiyecekleri korumak için küpler, çanaklar, testiler; balta, kürek gibi gereçler evimizin eşyalarını oluşturur. Bahçemizin bir

köşesinde sabanımız ile kazmamız yan yana durur. Kazma ile saban deyince onların kavgası geldi aklıma. "Kazma ile sabanın ağzı yok ki, nasıl kavga edebilirler?" diye bana gülmeyin! İnancımıza göre her ikisini yüce Tanrımız Enlil var etmiş, onlara ayrı ayrı görevler vermiş. Onlar görevlerini yaparken ikisi de kendisini ötekinden daha üstün görüp birbirleriyle kavgaya başlamışlar. Sonunda kavga öyle büyümüş ki, hangisinin daha üstün olduğuna karar vermek Enlil babamıza düşmüş. Bir şairimiz de her zaman olduğu gibi bu olayı şiir haline getirip yazmış. Bu şiirde ikisinin toplumumuza ne gibi yararlar sağladığı anlatılıyor. Size bu şiiri yazacağım. Yaptıkları işlere göre hangisinin daha yararlı olduğunu düşünüp siz de karar verin! Bakalım kararınız Enlil babamızınkine uyacak mı?

Kazma:

"Hey saban! ben büyütürüm, sen neyi büyütürsün?
Ben genişletirim, sen neyi genişletirsin?
Ben su çoğalırsa onu bentlerim.
Hey saban! Sepeti toprakla dolduramazsın sen,
Çamuru karamaz, tuğla yapamazsın sen,
Saygın adamın çatısını düzleyemezsin sen,
Yolları düz yapamazsın sen!"

Saban:

"Hey kazma! Ben sabanı yüce Tanrı yarattı,
Ben, Enlil babanın soylu çiftçisiyim.
Şunumun ayında tarlada bayram kutlanırken,
Kral benim için öküz, koyun kurban eder.
Taştan kaplara bira döker.
Davullar, dümbelekler çalar.
Bütün saygın kimseler yanımda yürür.
Halk neşe ile bakar bana.
Açtığım arıklar kırları süsler,
Tahıl, hasat edildikten sonra,
Ambarları doldururum.
Yetimler, dullar, yoksullar,
Kamış sepetleri alır,

Dağılmış başakları toplarlar.
Tarlaya saçılan samanımı
Sumugan'ın hayvanları gelince
Halka taşıttırırım.
Hey kazma! Miskince hendek açan kazma!
Çamurda çalışan ve yuvarlanan kazma,
Ömrünü pis çamurda geçiren,
Prens eline yakışmayan,
Sapını ancak köle tutan,
Acı sözlerle bana saldıran sen,
Kendini benimle karşılaştıran sen,
Şimdi defol kırlara! Seni yeterince gördüm!"

Kazma:

"Hey saban! Kamışlığı su basınca
Gel de gör beni!
Nehir ve kanal yol değiştirince,
Sular coşarak akınca,
Her şey batağa dönünce,
Ben, kazma onun etrafına set yaparım,
Onu güney, kuzey rüzgârı yıkamaz.
Çayırlıkta su çekilince,
Islak toprak işlenecek duruma gelince,
Hey saban! Ben senden önce girerim tarlaya.
Onun tabanını setlerim, kenarlarını temizlerim senin için.
Tarlanın otlarını yığarım senin için,
Kökleri ve sapları toplarım senin için.
Senin tarlada çalıştırdıkların,
6 öküz, 4 adam bir de sen on bir edersiniz
Yetenekli işçiler tarla işinden kaçar.
Şimdi kendini benimle karşılaştır bakalım!
Benden sonra tarlaya girdiğinde,
Kökler, dallar birbirine dolaşınca,
Senin dişin kırılır, onarılmak ister.
İşçin nefretle, 'şu saban bozuk' der.

Sonra senin için marangoz tutarlar,
Koşum yapanlar kaba postu hazırlar,
Pis deriyi başına geçirinceye kadar uğraşır dururlar!
Benim çalışma sürem on iki aydır,
Fakat sen, saban dört ay çalışabilirsin,
Sekiz ay da boş oturursun.
Ben, kazma, şehirde yaşarım.
Benden çok sayılan biri yoktur.
Sahibime ev ve ahırlar yaparım.
Ahırları büyütür, ağılları genişletirim.
Kili karıştırır tuğla yaparım.
Temelleri kazar evleri yaparım.
Surların altını temizlerim.
Saygın adamın çatısını hava girmez yaparım.
Tanrımızın tapınağını ben yaptım,
Onu kırmızı kil, sarı kil, çok renkli kille süsledim.
Benimle çalışan işçiler,
İyi yapılmış evlerde serinlerler.
Ateşin önünde yan gelirler.
Fakat sen, saban onların partisine giremezsin.
Onlar yerler, içerler, ücretleri ödenir.
Böylece onların karı ve çocuklarının geçimlerini sağlarım.
Ayrıca gece, gündüz tarlada çalışan işçiler içinde
Şehirdeki gibi oturup dinlensinler diye
Nehir kıyısında bir kule yaptım."

Kazma bunları söyledikten sonra ikisi birden yüce Tanrımız Enlil'e giderek, "İnsanlık için hangimiz daha yararlıyız?" diye soruyorlar. Tanrımız, kazmayı daha yararlı bulmuş. Saban buna çok üzülmüş; ama ne yapsın, Tanrı kararı karşı gelinemez ki...

Bu öyküyü ilk duyduğum zaman, "Yüce Tanrımız neden kazmayı daha yararlı bulmuş; saban da insanları besliyor, aç yaşanmaz ya!" diye düşünmüştüm. Sonra, "Saban yalnız karın doyurmayı; buna karşın kazma, evleriyle, görkemli tapınaklarıyla, düzgün yollarıyla, evsiz barksız, yiyeceksiz bırakılmayan işçileriyle koskoca bir uygarlığı simgeliyor. Şu halde Tanrımız yalnız tahıl ile karın doyurmaktan çok uygarlığı, insanla-

nmızın uygar olmasını öngörüyor" demiş ve Tanrımız yanlış bir karar veremeyeceğine göre, onu nasıl eleştirmeye kalktım diye kendi kendime çok kızmıştım. Herhalde siz de aynı seçimi yapmışsınızdır! Çünkü tahıl yerine doğada birçok yiyecek bulunur, fakat uygar olmak kolay değil. İnsanların akıl ve yeteneklerini birleştirip onlara yön vermek gerek. Bu da kuşkusuz kısa zamanda olamaz.

İnancımıza göre Tanrılarımız uygar olmamızı sağlamak için Tanrısal güç olan meleri hazırlamışlar ve onların korunmasını saygın Bilgelik Tanrımız Enki'ye bırakmışlar.

Bir gün sevgili Tanrıçamız İnanna, bu me'leri kendi şehri Uruk'a götürmeyi aklına koymuş. Fakat onlan Tanrımız Enki'nin elinden almak öyle kolay değilmiş. "Kendim, Eridu'ya gidip Enki babayı kandırarak onlan belki elinden alabilirim" diye düşünmüş. Hemen başına Şugurra tacını koymuş, en güzel giysileriyle bütün çekiciliğini takınıp yola çıkmış. Onun gelmekte olduğunu anlayan Tamımız Enki, buna çok sevinmiş ve veziri İsimud'a, "genç İnanna Abzu'ya gelmek üzere; o büyük bir törenle karşılansın, en güzel yiyeceklerle ziyafetler hazırlansın!" diye emir vermiş. Tanrıçamız çok görkemli olarak karşılanmış. O, büyük bir neşe ve şuhlukla Tanrımızın yanına girmiş. Hazırlanan ziyafet sofrasında karşılıklı oturarak şaraplar, biralar içmeye başlamışlar. Bilgeliğin yüce Tanrısı Enki bir taraftan bütün kadınlığı ile karşısında duran Tanrıçanın çekiciliği, diğer taraftan içkinin verdiği sarhoşlukla her kadeh kaldırışında, Tanrıçaya me'lerden bir kaçını vermiş. Verilen melerden bazılarını size açıklayayım; belki onların ne olduğunu merak edersiniz: Tanrısallık, rahiplik, prens rahipliği, Tanrısal rahiplik, sihir rahipliği, içki kurbanı rahipliği, çobanlık, krallık, kraliçelik, yüce taht, süresiz taç, soylu kılıç, karar verme, yargılama, doğruluk soyluluk, kutsal ölçü, kahramanlık, yeraltına gitme, yeraltından çıkma, hançer ve kılıç, tahta işçiliği, bakır işçiliği, kuyumculuk, dericilik, kamış işçiliği, bina yapma, yazı yazma sanatı, dikkat gücü, güzel konuşma, açık konuşma, iftiralı konuşma, namusluluk, fahişelik, dinsel fahişelik, sevişme sanatı, fallusu öpme, saçları salıverme, saçları toplama, kara ve renkli giysiler, müzik aletleri, şarkı söyleme, öneri, kalbi yatıştırma, aile topluluğu, yaratıcılık, nezaket, hainlik, yağmacılık, güvenli yerde oturma, korku, dehşet, sıcak kömürü yığma, ateşlendirme...

Bunlar, me'lerin ancak bir kısmı. Tanrıçamız hepsini gök teknesine doldurarak oradan ayrılmış. Enki babanın sarhoşluğu geçip ayılınca etrafına bakmış ve vezirine me'lerin nerede olduğunu sormuş. Veziri, "Kralım onları siz kızınıza verdiniz" deyince aklı başına gelmiş ve "Hemen yanına yardımcıları alarak onu yakala" emrini vermiş. Veziri yanına Enkum, Uru, Lahama, Kugalgal gibi yaratıkları alarak onları izlemeye başlamış. Eridu ile Uruk arasındaki yedi durağın her birinde tekneyi yakalamışlar. Fakat Tanrıçamızın veziri Ninşubur, her defasında onlardan kurtulmayı başararak Uruk'un Ningalla Kapısı'na yanaşmışlar. Bu arada uygarlığın kendi kentlerine gelmesinden dolayı halk büyük bir sevinçle kurbanlar kesip, davul ve dümbeleklerle şenlikler yapmışlar. Böylece uygarlık, bütün ülkemize ve bizden de komşu ülkelere dağılmış.

Evimizden söz ederken lafı nerelere getirdim anlayamadım. Kusura bakmayın, ne yapayım, bildiğimi anlatmaktan çok hoşlandığımı söylemiştim size!

Dedemden duyduğuma göre bizim evin yapılması, bundan yüz elli yıl kadar önce, Kral Urnammu tarafından Ur başkent yapılarak bütün şehir krallıklarının birleştirilmesi ile üçüncü kez büyük ve son bir Sumer devleti kurulduğu zamanlara rastlıyormuş. O dönemde Kral Urnammu, Şulgi, oğulları Amarsin, Şusin, hatta zavallı İbbisin bile birçok şehirde, özellikle Nippur'da yeni yapılar yaptırmış veya eskilerini onartmış. Nippur'un surlarındaki bozuk yerlerin de Elamlılar girmesin diye, Kral İbbisin tarafından onartıldığını ben hatırlıyorum. Büyük dedemiz de galiba onları örnek alarak bu evi yaptırıp bize bırakmış. O zamandan bu yana Elamlılar, Martular gibi düşmanların saldırısına uğrayan ülkemizle birlikte, Nippur'da da yıkıntılar olmuş. Bizim evin de bazı yerleri yıkılmış, onarılmış, ek binalar yapılmış. Benim yaşamım süresinde de bunlar devam etti.

İçinde acı tatlı anılarla yoğrulduğum bu baba evini çok seviyorum. Bunları yazarken, geçmişte kalan günlerimin yaşantısı gözlerimin önünde canlanıyor.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 15

SEVGİLİ ANNEM

Son yıllarda işim azaldığı için olacak, evimizin bahçeye bakan çok sevdiğim bir odasında oturup, eski günleri düşünmeyi âdet edindim. O günlerin acı tatlı anılan kafamda canlanırken, birçok yüz gözlerimin önünde sıralanmış gidiyor. Galiba böylece kendimi hatıralara kaptırıp, çok yakın olan bu dünyadan ayrılma zamanımı unutmaya çalışıyorum.

Çocukluğuma ait anım, annemin gülen, gülerken ışıl ışıl parlayan gözleriyle tatlı yüzüdür. Bir de güzel sesiyle bize söylediği ninni kulaklarımdan hiç silinmedi, *u-a a-u-a* sesleriyle başlayan ninnideki;

"Gel uyku gel,
Oğlumun duraksız gözlerini uyut.
Ağulayan diliyle uykusunu bozdurtma.
Ururu şarkımla oğlum büyüsün,
Ururu şarkımla kocaman olsun."

dizelerini, daha annem beni ayağında sallarken ezberlemiş olmalıyım. Bunun başka dizeleri vardı. Annem, bazen onları da söylerdi. Biraz büyüyünce sonraki dizeler bana pek çekici gelmeye başlamıştı:

"Ben oğluma bir kız alacağım
O, oğluma tatlı bir oğul doğuracak.
Karısı, onun ateşli kucağında yatacak,
Oğlu, açılmış kollarında uyuyacak.
Karısı onunla mutlu olacak,
Oğlu tatlı dizinde büyüyecek."

Bunları dinlerken, küçük olmama karşın, onların içerdiği anlam beni zevklendirir, keyiflendirir olmuştu. Öğretmen olduğumda bu nin-

ninin çok eskiden, Kral Şulgi'nin zamanından beri söylendiğini öğrendim. Kralın karısı Kraliçe Abisimti ilk olarak hasta çocuğu için söylemiş bunu. Sonra da, herhalde saray şairlerinden biri yazıya geçirmiş, kopyaları da kitaplıklara dağıtılmış. Şu bizim millet, ne duyarsa, ne görürse yazıya geçirmeden duramamış. Fakat onların büyük bir kısmı da şu veya bu nedenden kırılmış, yok olmuş ya! Zavallı kraliçe ninninin sonunu şu sözlerle bitirmiş:

"Sen acı içindesin,
Ben sıkıntıdayım.
Dilim tutulmuş yıldızlara bakıyorum,
Yenidoğan ay yüzüme parlıyor.
Kemiklerin duvara dizilecek,
Duvarın adamı senin için gözyaşı dökecek,
Ağlayıcılar lirlerinin tellerini senin için koparacak,
Üzüntü çekenler senin için üzülecek,
Keder saçanlar, senin için keder saçacak."

Kraliçenin hasta oğlu ölmüş. Kim bilir ne acı çekmiştir onun için! Doğal olarak anneler ninninin bu kısmını söylemezler. Diğer dizeleri de ağızlarından hiç düşmez.

Lafı nereden nereye götürdüm. Annemi anlatırken araya bir ninni öyküsü giriverdi, hoş görün ne olur!

Annemi tanımanızı çok isterdim. O her yönü ile üstün bir kadındı. Koca evin içinde hep bir gölge gibi dolaşır, evin yönetiminin düzenli gidip gitmediğini gözetler dururdu. Köleler, çocuklar veya başkaları arasında ufak bir sürtüşme olsa annem onu nasıl duyardı, nasıl anlardı bilinmez; hemen onların yanında belirir ve orada olan anlaşmazlığı derhal iyi bir sonuca bağlardı. Dedeme, nineme, babama çok saygılı idi. Dinsel görevlerini hemen hiç aksatmadan yapardı. Çocuklara, hatta kölelere büyük bir şefkat ve sevgi ile yaklaşırdı. Hemen hiç bağırıp çağırdığını duymazdık. Büyük küçük herkes de onu severdi.

Yaşım büyüdükçe annemi o kadar güzel bulmaya başlamıştım ki... Hiçbir yerde ondan güzeli yok gibi gelirdi bana. Fidan gibi bir boyu, fildişine benzeyen bir rengi, upuzun siyah saçları vardı. Onları bazen omuzlarına düşürür, bazen de bir bağ ile tepesine toplardı. Uzun kirpikli

kocaman siyah gözlerine bakmaya dayanamazdım. Adının Şatiştar olmasından, zaman zaman bir Akadlı zannederlerdi. Halbuki o tam bir Sumerli idi. Akadlılar güçlendikçe Sumerliler arasında, çocuklara onların adlarını vermek moda haline gelmeye başlamış. Annemi de modaya uydurmuşlar! Anneme olan sevgimi, hayranlığımı herkese söylemek, açıklamak isterdim; ama ne olursa olsun tam anlatamazdım. Bazı kimselerin de, beni dinlemek istemediklerini hisseder, çok üzülürdüm.

Öğretmen olduğum sıralarda başkentimiz İsin'e gitmiştim. Amacım oradaki okulları, sarayı görmek, öğretmenlerle tanışmaktı. Orada kaldığım sürece hep annem aklımda idi. Nedense onu bir daha görmeyeceğim gibi gelmişti. O sıralarda bende şiir yazma merakı artmıştı. Kendi kendime, "anneme olan sevgimi, özlemimi bir şiir halinde açıklayarak, bu hislerimin kalıcı olmasını sağlamalıyım" dedim ve İsin'de, gezmeden kalan zamanımdan yararlanarak, annemi her yönü ile tanıtan tam 53 satırlık mektup şeklinde bir şiir yazdım. O, bana göre çok güzel olmuştu. Arkadaşlara gösterdiğimde, onlar da beğenmiş olacaklar ki, hemen, "okul kitaplığı için kopyasını yapalım ve öğrencilere okutalım" dediler. Öğrencilerin de onu beğendiklerini, gelip gidip "Anneniz için yazdığınız şiir ne kadar güzel! Galiba şimdiye kadar anne için ilk kez böyle bir şiir yazılmış" şeklinde övmelerinden anlamıştım. Akadca ders veren arkadaşlar da, hemen Akadcaya çevirmişlerdi. Üstelik diğer şehirlerdeki okullara da kopyalarını gönderdiklerinde, şiirimin bu kadar değerlendirilmesine öyle çok sevinmiş, öyle gururlanmıştım ki... Annemi, istediğim kadar ölümsüzleştirdim sayıyordum kendimi. Bunu size de yazacağım. Böylece hem annemi tanımanızı, hem de şiir yazmadaki yeteneğim hakkında bir fikir edinmenizi istiyorum:

Sevgili Anneme

**Yola çıkan kralın habercisi,
Seni Nippur'a göndereceğim, bu haberi götür!
Uzun bir yolculuk yaptım,
Annem üzüntüde, uyuyamıyor,
Odasına sıkıntılı bir söz girmeyen o,
Bütün yolculara sağlığımı soruyor,
Benim selam mektubumu eline ver!**

Eğer annemi bilmiyorsan, onu sana tanıtayım:
Onun adı Şatiştar'dır.
Pırıl pırıl görünüşü ile
Bir Tanrıça hoşluğu, tatlı bir gelindir o,
Gençliğinden beri kutsanmıştır o.
Kaynatasının evini gayretle yöneten,
Kocasının Tanrısına hizmet eden,
Tanrıça İnanna'mn yerine bakmayı bilen,
Kralın sözünü yabana atmayan,
Sevilen, sevgi ile yaşayan,
Kuzu, iyi kaymak, bal, kalpten akan tereyağdır o?
Annemin ikinci tanımını vereyim:
Annem ufukta parlayan bir ışık, bir dağ geyiği,
Işıldayan bir sabah yıldızıdır o.
Değerli bir akik, Marhaşi'den bir topaz,
Cazibe dolu bir prens mücevheri,
Neşe yaratan bir akik,
Bir kalay yüzük, demir bilezik,
Bir altın çubuk, parıldayan, bir gümüş,
İçi çeken bir fildişi heykelcik,
Mavi taştan bir taban üzerinde duran alabastar bir melektir o.
Annemin üçüncü tanımını vereyim:
Annem mevsiminde yağmur, ilk tohum için su,
Zengin bir bahçe, meyveyle dolu.
Kozalaklarla süslü, bakımlı bir köknar ağacı,
Yeni yılda ilk ayın ürünü,
Sulama yerlerine bereket getiren bir kanal,
Aranan en tatlı Dilmun hurmasıdır o.
Annemin dördüncü tanımını vereyim:
Annem bir bayram, neşe dolu bir kurban,
Prenseslerin olgusu, bir bolluk şarkısı,
Neşesi tükenmeyen, seven, sevilen bir kalp,
Annesine dönen bir esirin müjdesidir o.
Annemin beşinci tanımını vereyim:
Annem çam ağacından bir araba, şimşirden bir tahtırevan,

Parfümle kokulandırılmış güzel bir giysi,
Kendisine tam uyan, çiçekten bir taçdır o.
Sana verdiğim bu tariflere göre annemi tanıyacaksın,
lamalara **sahip olan o hoş kadın işte benim annemdir.**
Benden haber için kulak kesilen ona,
Haberi neşe ile götür,
"Sevgili oğlun Ludingirra'dan selam" de ona!

Haberciyi bu tanımlamalarla gönderseydim, annemi bulabilir miydi? Kuşkusuz bulamazdı. Onlar yalnız kendim içindi. Annem, sevgisi ve şefkati üzerimizden hiç eksilmeyerek uzun yıllar yaşadı. Gölgesi kıvansın!

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 16

ACILARIM

Yaşamımda ilk ölüm acısını babamdan tattım. Dünyam yıkılmıştı; güvencem, dayanağım kalmamıştı; yaşayamayacağımı zannetmiştim. O iyi bir baba, iyi bir koca, annesi babası için de çok değerli bir oğuldu. Oldukça sessiz görünmesine karşın onu bize her zaman yakın hissederdik. Hiç durmadan çalışır, bildiklerini öğretmesini severdi. Onun dizinin dibinde oturup, anlattıklarını dinlemek en büyük zevklerimden biriydi. Okula başladığım günden itibaren, her akşam öğrendiklerimi denetlemesi, benim yetişmeme büyük etken olmuştu diyebilirim. O, doğruluğu seven, toplantılarda sözü dinlenen bir kimse idi. Boyu biraz kısa, vücudu tombulca olmasına karşın, iyi giyimi ile yakışıklı görünürdü. Bize her zaman annemize saygılı olmamızı önerir, "Annenizin sözüne Tanrımızın sözü gibi kulak verin" derdi. Onu bir daha göremeyeceğimi düşünmek bile istemiyordum.

Bu olay günü ben okulda idim. Eve döndüğümde, annemin acı çığlıkları ile karşılaştım. O, fırtınaya yakalanmış, demir atamayan gemi gibi sallanıyor, bir taraftan da saçlarını yoluyordu. Babam, nedeni bir türlü anlaşılamayan bir çarpma veya vurulma sonucu ölmüştü. Görenlerden bazıları, birisinin ona vurduğunu, bazıları da birisinin kaza ile ona çarpıp düşürdüğünü ve kaçıp gittiğini söylediler. Bu çarpan kimdi, nereye gitmiş veya kaçmıştı? Kimse bilemedi. Bu yüzden, onu mahkemeye verip cezalandırtarak öcümüzü de alamadık. Bu öcün alınmasını, kendi Tanrısına ve adaleti koruyan Güneş Tanrımıza bırakma zorunluluğunda kaldık. Kendimiz de onun için, "O da hemen ölsün, toprağa gömülmesin, bıraktığı mallar serçeler gibi dağılsın, kendisinden üreyenler adını yok etsin!" diye ilendik durduk. İsteklerimiz kabul oldu mu, olmadı mı onu Tanrılarımız bilir.

Ben, anneme duyduğum sevgi kadar, babama duyduğum acıyı da yazıya dökerek sonsuzlaştırmak istedim ve olayı şiir halinde yazdım:

Ben Ludingirra, yanan kalbimle yazıyorum bunları:
Ey bir saldırıda ölen babam!
Ey şeytanca bir tuzakla öteki dünyaya göçen Nanna!
Karın şimdi dul kaldı.
O doğuran biri gibi acı çığlıklar atıyor.
Dinmek bilmeyen gözyaşları döküyor,
Bir kral oğlu gibi yiyip içen,
Ballı yağlı sofralarda oturan biz oğulların,
Acı gözyaşları döküyoruz senin için,
Sevgi dolu kalplerle yas tutuyoruz senin için.
Ey babam kalbin dinlensin!.
Ey Nanna ruhun huzur bulsun,
Çocukların şanını yazsın,
Kızların evlensin,
Karın iyi olsun, akrabaların çoğalsın,
Mezarında bira, şarap, yiyecekler eksilmesin,
Ailenin duaları süresiz devam etsin,
Tanrın yardımcı olsun!

O zamanki acıyı, bu satırların da dile tam olarak getirdiğini zannetmiyorum.

İkinci büyük acım karım Navirtum'un ölümü ile oldu. Onu kaybettiğim zaman 50 yaşlarında idim. Çok genç ölmüştü. Onu öyle seviyordum ki, anlatamam size. Yalnız ben değil bütün ailem ve tanıdıklarımız da çok seviyordu onu. Ölümü beni yaktı, perişan etti. Ve bir daha onun gibi kimseyi sevemedim dersem yalan olmaz.

Çocukluğundan tanıyordum onu. Fakat kız olarak gözüme çarpması, 15 yaşlarında olduğu zamanlarda idi. Evleri bizden bir hayli uzakta olduğu için onu uzun zaman görmemiştim. Hiç unutmuyorum, bir gün onunla karşılaşınca gözlerime inanamamıştım. Büyümüş, serpilmiş tam bir genç kız haline gelmişti. Birdenbire içimde bir şeylerin kıpırdadığını hissettim. Onunla birlikte bir utanç geldi bana ve konuşayım mı, konuşmayayım mı diye bir an durakladım. Sonra dayanamadan "Navirtum sen ne kadar büyümüş ve güzelleşmişsin!" deyiverdim. O böyle bir sözü beklemediği için olacak, yüzü kıpkırmızı oldu ve yalnız can çeken bir gülücükle yüzüme baktı. Bu fırsattan yararlanarak annesinin, babasının

nasıl olduklarını, okula gidip gitmediğini sordum. Okula az bir süre gitmiş, okumayı yazmayı biraz biliyormuş. "İstersen, daha çok öğrenmen için sana evde ders verebilirim" dedim. Yüzü birdenbire aydınlandı ve "Çok istiyorum ama annem, babam bilir, onlara sormam gerek" dedi. Bu teklifime çok sevindiği her halinden belliydi. Ailesine durumu anlatacağını söyleyerek ayrıldı.

Bizde, genellikle kızlar okula gönderilmez. Fakat aydın ailelerin okumaya meraklı kızları ya okulda veya özel öğretmenlerle eğitilir, okutulur. Böyle okuyan kızlardan bazıları saraylarda veya özel kimselerin yanında yazıcı olarak çalışırlar. İki gün sonra Navirtum'un babası geldi. İstersem kızına ders verebileceğimi, fakat bana uygun ücreti ödeyemeyeceğini açıkladı. Bir öğretmenin ücreti, en iyi sanatçıya verilen ücret ile eşdeğerdir. Daha önce de söylediğim gibi, bizde yazı yazmak, sanatların en zoru olarak kabul edilir.

Ben, Navirtum ile olacağımdan öyle mutlu idim ki, hiç ücret almadan da ders verebileceğimi söyledim. Böylece haftada iki gün ders vermek üzere evlerine gitmeye başladım. Çok akıllı idi. Ne okutursam hepsini ertesi derste olduğu gibi anlatıyordu. Taş, hayvan, bitki, adlarım içeren uzun listeleri, şiirleri kelimesi kelimesine ezberden tekrarlayabiliyordu. Gün geçtikçe, konuşmalarımız ilerledikçe ona karşı sonsuz bir sevgi ve hayranlık duymaya başladığımı anlıyordum. Ders günlerini büyük bir sabırsızlık ve heyecanla bekler olmuştum. Bir gün nasıl olduğunu anlayamadığım bir cesaretle ellerini avucumun içine alarak okşamak istediğimde hiç karşı koymadan bırakıverdi bana. Öyle mutlu olmuştum ki, hemen öpmeye başladım ellerini. Birden kendime gelip yaptığımdan utanç duydum. O da ne olduğunu anlamamış gibi donmuş kalmıştı sanki. Kendi kendime, "Fazla ileri gitme, sen bir öğretmensin, yaptığın çok ayıp." Şimdi "Gönlünün seçtiği kadınla evlen!" atasözümüze göre, Navirtum'u tam anlamıyla gönlüm seçmiş görünüyor, şu halde onunla evlenebilirim diye o anda karar verdim. Ona hemen, "Navirtum benimle evlenmek ister misin?" diye sordum. Kız bir taraftan utanmış, bir taraftan sevinmiş bir hal ile başını önüne eğdi, yüzüme bakmaya utanıyor gibi idi. Yavaşça çenesinden tutarak yüzünü bana doğru kaldırdım ve sorumu tekrarladım. Hafif bir sesle, "Babam annem bilir" derken yanakları al al olmuş, gözlerinin içi sevinçten parlıyor gibi gelmişti bana. Eve döner dön-

mez anne ve babama durumu açıkladım. Benim kararımdan çok memnun olmuşlardı. Kızın ailesi iyi olarak tanınmış bir Sumerli idi. Onlar da kızlarına, modaya uyup Akad adı koymuşlardı. Hemen annem, babam gidip kızın annesi ve babası ile konuştu. Biz erkek tarafı olarak, yalnız evlenme harcamalarını karşılayacaktık. Eğer bir Akad kızı ile evlenmeye kalksaydım, onlar kızı satar gibi bir başlık parası isterlerdi. Bizde böyle ilkel bir görenek yoktur. Hatta Navirtum'un babası, çeyizine ek olarak gümüş bile vermiştir. Bütün hazırlıklar tamamlanınca, evlenmemizin yasal olması için şehrimizin başkanı önünde, kız tarafı iki kadın, bir erkek, biz ise üç erkek tanık ile giderek evlilik sözleşmesini yaptık.

Bizde evlilikler çok eski zamanlardan beri tanıklar önünde yazılı olarak yapılan bir sözleşme ile yasal olur. Sözleşmesi olmayan bir evlilik yasal sayılmadığı için, boşanma halinde tazminat alınmaz. Bir erkek yasal olarak tek kadınla evlenebilir. Ancak karısı kadınlık görevini yapamayacak kadar hasta ise veya çocuğu olmuyorsa, karısının izniyle başka kadınla evlenebilir. Fakat ilk karısına, ömrünün sonuna kadar bakmak zorunluluğundadır. Eğer kadın, kocasından boşanmak isterse, getirdiği çeyizi ve tazminatını alarak bir sözleşme ile boşanabilir.

Teyzem Tiatum gibi bazı akıllı kadınlar, böyle durumlarda kocalarına kendi elleriyle, kendilerine saygılı olacağına güvendikleri kadını alabilir. Teyzem, gerçekten çok akıllı idi. Öyle olmasa, koca tapınağın yığınla dokuma tezgâhını yönetebilir miydi? Orada çalışan birçok işçinin işlerini düzenlemek; koyunlardan kırkılan yünleri taratıp, yıkatıp, iplik yapıp boyatıp dokutmak; dokunan kumaşları cinslerine, renklerine göre ayırtarak ondan üstün yöneticilere teslim etmek kolay iş değildir. Ayrıca ne alıp verdiğini yazılı olarak belgelemek zorundadır. Bunların hepsinin hakkından gelerek sevilen bir idareci olmuştu o. Fakat ne yazık ki, çocuğu olmuyordu. Bakmış bir gün kocası çocuk çok istiyor, hemen ondan evvel davranıp, kendisi bir genç kız bulmuş, fakat kocası bu kıza güvenip veya herhangi bir nedenden kendisini boşamaya kalkmasın diye sözleşmesinde, "Bu kızı kocama karı, bana da kardeş olarak alıyorum. Eğer kocam beni istemez, boşanmaya kalkarsa kızı da beraber götürürüm" şeklinde yazdırmış. Aslında yasal olarak ikinci gelen kadının birinciye saygı göstermesi, hatta onun ayaklarını bile yıkaması gerek. Ne teyzemi kocası boşadı, ne de kız bir saygısızlık yapıp onlardan ayrıldı. Fakat şimdi hiçbiri yaşamıyor. Hepsi yeraltı dünyasına gitti.

Uzun süredir onlar aklıma gelmemişti. Bu anıları yazarken, sisler içinde kalmış geçmiş günler gözlerimin önünde canlanıyor.

Nereden nerelere geçtim. Navirtum ile sözleşmemiz biraz değişik oldu. Nedense babası öyle istedi. O, kızına, çeyizi yanında 19 *gin* gümüş de verdi. Bu, hemen hemen bir elma ağırlığında gümüştür ve bununla iyi bir ev satın alınabilir. Sözleşmenin koşullarını da onlar koydu. Bana biraz garip gelmişti, ama Navirtum ile evleniyordum ya, önemli olan o idi. Sözleşme hep aklımdadır. Ayrıca bir kopyası da doğal olarak bizim arşivde duruyor. Sözleşmeyi size de yazmadan geçemeyeceğim: "Nanna'nın oğlu Ludingirra, Kakua'nın kızı Navirtum'u karılığa aldı. Navirtum, 19 *gin* gümüşü kocası Ludingirra'ya verdi. Eğer kocası ona 'sen benim karım değilsin' derse, aldığı gümüşü ve iki katını karısına verecek. Eğer Navirtum kocasından ayrılmak isterse, getirdiği gümüş kocasında kalacak, ayrıca onun iki katı gümüşü de verecek" diye kralın adına yemin edildi ve tanıkların adları ile birlikte bütün sözleşme yazılarak mühürler basıldı. Bana öyle geldi ki, bu sözleşme ile Navirtum'un babası, her ne olursa olsun kızının benden ayrılmasını istemiyordu. Fakat ben ondan ayrılmaya kalkarsam, kızının geçimini sağlamış olacaktı. O da akıllı adamdı. Görüldüğü gibi bizim sözleşme karımla tamamıyla eşit koşulları kapsıyordu.

Navirtum'un evimize gelmesi büyük bir sevinç kaynağı olmuştu. Onu öyle seviyordum ki, bazen yüzüne bakmaya kıyamıyordum. Ev halkı da çok sevmişti onu. O zaman dedem henüz sağdı. Babam, annem, iki erkek ve bir kız kardeşim vardı evde. Kölelerimizi çalıştırmak; yiyecek ve giyecekleri düşünmek; alınacak verilecekleri, yapılacak işleri bir düzene koymak çoğunlukla annemin göreviydi. Navirtum, zamanla onlan öğrenmiş ve annemin işlerini üzerine alıvermişti. Sorumluluğunu tam anlamı ile kavramıştı. Bütün bu işlerin arasında neşesi, şefkati, hoşgörürlüğü, anlayışlılığı hiç eksilmemişti. Benim çalışmalarımdan anlaması, zaman zaman bana önerilerde bulunması beni çok etkilerdi. Ona bütün kalbimle bağlanmıştım. İki erkek, bir kız çocuğumuz oldu. İki çocuğumuz doğar doğmaz, biri de bir yaşında ölmüştü. Çocuklarımızla mutlu yaşarken, o sapsağlam görünen, hiç hastalık nedir bilmeyen karımı, Navirtum'u bir gün eve geldiğimde büyük sancılar içinde kıvranırken buldum. Ne olduğunu anlayamıyorduk. Komşular toplanmıştı; hepsi bir şeyler öneriyor, kimisi de hastalıkları iyi eden Tanrıça Bau'ya dua ediyordu. Ben hemen "Durun ben Hekim Lulu'yu çağırayım, bize bir çare bulur" dedim. Lulu,

Nippur'da oldukça ünlü bir hekimdi. Aslında bu isimde çok çok eskiden pek ünlü bir hekim varmış. O deneyip, yaptığı ilaçları yazmış. Onlar böylece zamanımıza kadar ulaşmış. Onun yazdığı böyle bir tablet kitaplığımızda var. Yalnız yazdığı ilaçların hiçbirinde hangi hastalık için kullanılacağı gösterilmemiş. Acaba "başkaları öğrenmesin" diye mi yazmadı? Öyle olsaydı ilaçları da yazmaması gerek değil miydi? Nedenini bilmek olanaksız şimdi.

Lulu'nun ünlülüğüne özenen ve çocuklarının onun gibi hekim olmasını isteyen bazı ana ve babalar çocuklarına Lulu adını koyuyorlar ama, içlerinden kaç tanesi onun gibi olabilir ki... Bizim Lulu'yu getirdim. Karımı uzun uzun inceledi ve "Ona vereceğim ilacı evde hazırlayacağım. Akşama doğru gel al" dedi. O gider gitmez komşular kanının vücuduna giren cinleri çıkarması için, sihir yapacak bir kadını bulup getirdiler. Kadın, içi su dolu bir çanak getirdi. İçine ılgın ağacı dallarını atarak suları karımın üzerine sıçrattı. Bir kap içinde tütsü yaptı ve etrafında ışık gezdirdi. Arkasından da bir bronz ile korkunç sesler çıkartarak, "Korkunç cinler hastayı hemen bırakıp gidin! Fena uduk, fena Ala, kötü hortlak, kötü şeytan, kötü Tanrı, kötü ağız, bütün hastalıklar Navirtum'dan uzaklaşsın; çıkın, çıkın onun vücudundan çıkın!" diyerek dualar yapıyordu. Ben Hekim Lulu'nun evine gitmek için acele ediyordum; fakat zaman bir türlü geçmek bilmiyordu. Nihayet koşarcasına yola koyulup verdiği ilaçları alıp eve getirdim. O, bira ile içilecek bir ilaçla karnına sürülecek bir merhem vermişti. Hemen onlar yapıldı. Bir müddet oldukça sakinleşmişti; ama günler ilerledikçe hastalık bir türlü geçmiyordu. Zavallı yiyip içmekten kesilmeye, yüzü sararıp solmaya ve zayıflamaya başlayınca ne yapacağımı bilemedim. Bu kez yüce Enlil Tapınağı'nın hekimini getirdim. Onun verdiği ilaçlar yapıldı. Tapınağın sihir rahibini çağırdım. Ne yaptıksa boşa gidiyordu. Nihayet bir gün canım kadar sevdiğim, sevgisine doyamadığım Navirtum, bir daha açmamak üzere gözlerini dünyaya kapıyıverdi. Bir türlü inanamıyordum. "Nasıl olur, nasıl olur bu kadar erken beni bırakır gider!" diye çırpınıyordum; ama o bir daha aramızda olmamak üzere bizden ayrılmıştı. Hepimiz şaşkına dönmüş, perişan olmuştuk. Evimiz günlerce akraba ve dostlarla doldu taştı. Onun için gözyaşları sel gibi aktı, kadınlar saçlarını dağıttı. Aklıma getiremediğim, düşünemediğim bu felaket beni kolsuz kanatsız bırakmış, can evimden vurmuştu. Onu çok büyük bir törenle, Nippur'un

Nergal (Ölüm Tanrısı'nın adı) Kapısı'ndan[1] çıkararak, oraya yakın, ölülerin gömüldüğü yere götürürken hiç dayanamayacağım, ben de yollarda öleceğim zannetmiştim. Fakat Tanrılar istemeyince ölünemediğini o anda anlamış bulundum. Navirtum için duyduğum o derin acı ile ağzımdan dökülen dizeleri yazdım, uzun bir ağıt oldu, ama yine de büyük üzüntümü tam anlatamadığıma inanıyorum. Onu size de yazacağım, bakalım nasıl bulacaksınız?

Kötü bir göz annelerin en üstününe,
Tatlı hanıma, annelerin üstün güzeline bir göz değdi.
Navirtum, bereketli yaban ineği, gukkal kabı gibi kırıldı.
Şehrin bütün halkı acı ile inledi.
Sonu gelen o kadına çok yazık!
Ona bakan erkek nasıl kederlenmeyecek!
Ozanların tatlı sözlü güzel şarkıları,
Şimdi her yerde ağıt ve inleme oldu.
Onun sevgili kocası yapyalnız,
Nippur'da, şehrinde yapyalnız
Ludingirra, onun sevgili kocası yapyalnız.
Nerede şimdi güzel ağız, cazibeli ağız, cana yakın ağız
Senin için acı ile haykırayım!
Nerede şimdi benim alımlı silahım?
Senin için acı ile haykırayım!
Nerede şimdi benim görkemli elmasım?
Senin için acı ile haykırayım!
Nerede şimdi benim kalpleri neşe ile dolduran tatlı şarkım?
Senin için acı ile haykırayım!
Senin yaşam yolun anılardan silinmesin!
Senin adın gelecek günlerde de anılsın!

Navirtum'u kaybettikten sonra bir daha evlenmek istemedim. Onun getirdiği bir köle kız vardı. O bir hayli büyümüş olduğundan, onunla yaşamımı sürdürmeye çalışıyorum. Çok terbiyeli, saygılıdır. Babası küçük iken ölüp annesi üç çocukla kalınca çocuklara bakmakta güçlük çektiğinden, onu Navirtum'un ailesine köle olarak satıyor. Onlar da onu Navirtum'a çeyiz olarak verdi.

1 Harita, No. 16.

Ben, karımın bütün sevgisini kızım Nindada'ya verdim. Güzelliği, iyi huyu, çalışkanlığı annesine benziyor. Onu hem okula gönderdim, hem kendim eğittim. Müziğe, şarkı söylemeye çok düşkündü. Bu yeteneğini anlayınca ona bir çalgı almaya karar vermiştim. Bizim davul, dümbelek, tef gibi vurularak; flüt, kaval gibi üflenerek çalınan çalgılar ile harp, lir gibi telli çalgılarımız var. Kızıma "Bunlardan hangisini alayım?" diye sorunca hiç düşünmeden, "harp" karşılığını verdi. Buna pek sevinmiştim. Çünkü ben de harpın sesine hayranımdır. Ondan çıkan melodiler bana suların şıkır şıkır akışını, damla damla düşüşünü, kuşların cıvıl cıvıl ötüşünü hatırlatır. Hemen ona ucunda boğa başı olan kocaman bir harp aldım ve bir de çalmasını öğretecek öğretmen tuttum. Müzik bizde okulda da öğrenilir. Hemen hemen üç yıllık bir eğitim yapılır. Fakat, ben kızımın evde eğitim görmesini istedim. Çalgıda çıkarılacak sesleri anlatan işaretler vardır yazımızda. O işaretlere göre şarkının sesleri bulunur. Fakat benim kızım bunlara bakmadan duyduğu şarkıyı, hemen harpta çalmaya başladı. Hatta benim yazdığım bazı ilahileri kendi kendine öyle güzel seslendirmiş ki...

Kızım bir gün bana gelip, "Baba ben tapınakta şarkı söyleyen, çalgı çalan rahibelerden olmak istiyorum" deyince birdenbire hiç aklıma getirmediğim bu isteğe, şaşırıp kalmıştım. Rahibe olmak, Tanrılarımıza hizmet etmek, en yüce görev; ama ben kızımın evlenip çoluk çocuk sahibi olacağını düşlerdim hep. Rahibe olunca da onun düzeyindekiler evlenebilir, ama çocukları olmamalı. Tanrı evinde oturdukları ve Tanrı'ya ait oldukları için doğan çocuklar da Tanrı'nın çocukları sayılır. Çocukları olmaması için, bitkilerden yapılmış çeşitli ilaçlar içirirler onlara. Kazara olan çocuklar, anneleri tarafından, herhangi bir şekilde saklanamazsa öldürülürler.

Tapınaklara rahibe olarak gitmek öyle kolay değil. Fakat kızım o kadar yetenekli ki, hem de yüce Tanrımız Enlil'in tapınağına alındı.

Onun rahibe olması mahallemizde büyük bir heyecan yarattı. O gün rahip ve rahibelerden oluşan bir grup gelerek şarkılar ve ilahilerle, güzel giysiler içinde kızımı Tanrıya gelin olarak götürdüler. İnce uzun boyu; simsiyah uzun saçlan; bol kirpikli, dalgın bakışlı gözleriyle, kızım Tanrısal bir varlık gibi idi. Sevgili annesinin, daha o küçücük iken, narin elleri ve

göz nuru ile hazırladığı iki sandık çeyizini de, arabayla yanlarında götürdüler. Onu gözyaşlarıyla uğurlarken, Tanrının gelini olarak gitmesinin ilahi heyecanı mıydı, yoksa ondan ayrılmanın üzüntüsü müydü beni ağlatan? Onu düşünecek halde bile değildim o zaman. O günden beri onu dinlemek için, tapınaktaki törenleri hiç kaçırmaz oldum. Hele o harpını yalnız çalarken bu dünyadan uzaklaşır, hayaller içinde uçar, uçarım. Bu da yaşlılığımın zevk ve gurur karışık, en büyük eğlencesi oldu.

Ludingirra'nın Yaşamöykusü
Tablet 17

TAPINAKTAİLKKEZ
BİR KADINLA BİRLİKTE OLMUŞTUM

Yaşım yirmiyi geçmiş, henüz bir kadınla yatmamıştım. Bunun için en uygun yerin, tapınaklarımız olduğunu ve oralarda bu görev için Tanrıçalarımız adına kendilerini adamış rahibelerimizin bulunduğunu biliyordum; fakat bir türlü oralara gitmeye cesaret edememiştim. Yalnız bu iş için, tapınaklara her isteyen gelişigüzel gidemez kuşkusuz. Ancak, Tanrılarımıza, tapınaklarımıza saygılı olan: kurbanlarını, hediyelerini düzenli olarak götürüp sunan; dinsel törenlere ve bayramlara her zaman katılan; genellikle aydın ailelerin bireyleri bu hakka sahiptir. Benim ailem de bu düzeyde olduğundan rahatlıkla gidebilirdim. Yaşım da uygundu. Fakat ne olursa olsun yalnız gitmeye hiç cesaretim yoktu. Bir gün bizim mahallede oturan, Hekim Urnigin'in oğlu Dada ile konuşurken ben, "Haydi, seninle Tanrıçamız İnanna'nın tapınağına gidelim!" dedim. Tanrıçamız İnanna'dır, bize sevmeyi, aşkı, üremeyi öğreten. Bu yüzden onun tapınağında, bu işlerin daha bir başka olduğunu duyardım. Arkadaşım ne söylemek istediğimi hemen anlamıştı. Şöyle bir düşündükten sonra, "Olur, ama ancak iki gün sonra gidebilirim" dedi. Ben de hemen gidebileceğimizi düşünmemiştim galiba. "Olur" dedim. Üçüncü günü büyük bir heyecan ve merakla beklemeye başlamıştım. Bu arada tapınağa götürülmesi gereken belgeleri toplayıp sıraya koymam gerekiyordu. Bunlar bizim ailenin bir yıl içinde oraya götürdüğü hediyelerin makbuzları idi. Bizim öyle çok bayramımız ve törenimiz vardır ki... Ay'ın gökte ilk göründüğü günden başlayarak, her ayın yedinci, on beşinci, otuzuncu günleri bayramdır. Ayrıca ölmüş büyüklerimizi andığımız günler, Tanrılarımız için yaptığımız törenler oldukça çoktur bir yıl içinde. Bu günlerde herkes gönlünden ne koparsa veya durumu neye olanak verirse tapınaklara taşır. Bunlar pişmiş, çiğ veya canlı kuş, balık gibi av hayvanları ve evcil hayvanlar; ekmek, un sebze, yağ gibi yiyecekler ve bira, şarap, süt gibi içeceklerden oluşmaktadır. Bütün bunlara ait makbuzları aylara göre ayırıp sıraya koymak pek kolay iş değildi. Arkadaşım da kuşkusuz aynı işlemleri yapmak ve belki de kendisini

alıştırmak için işi iki gün sonraya bırakmıştı. Çünkü onun da ilk gidişi olacaktı. Kararlaştırdığımız güne kadar hepsini derleyip toparladım ve akşama doğru buluştuk arkadaşımla. İkimizin elinde makbuz yüklü sepetler ve bira dolu testilerle tapınağın yolunu tuttuk. Nasıl heyecanlı idim bilemezsiniz! Elim, ayağım titriyor, ayaklarım geri geri gidiyordu. Arkadaşım da, benim gibi idi; ama ikimiz de birbirimize heyecanımızı belli etmemek için gayret ediyor, boş laflarla zamanı geçirmeye çalışıyorduk. Ne garip, bunları yazarken bu yaşımda bile, o günkü korku, merak ve sevinçten oluşan hislerimi duyar gibi oluyorum. Tapınağın o görkemli basamaklarından kendimizi sakinleştirebilmek için olsa gerek, ağır ağır çıktık. Yapının içine girince etrafımızı, bizi Tanrıçamıza ulaştıran ve yalnız onu düşünerek içimize huzur veren bir tütsü kokusu ile lir ve harp çalgılarından dökülen tatlı bir müzik sesi kuşattı. Karşımızdaki en son bölmede, altınla süslü giysiler içinde Tanrıçamızın yontusu bizi karşılıyor gibi idi. Büyük salonda oradan oraya giden rahipler ve rahibeler görülüyordu. Bir an şaşırdık nereye gideceğimizi. Girişin biraz ilerisinde, karşılıklı iki oda önünde sıralanmış insanlar duruyordu. Bir tarafta yalnız erkekler, diğerinde kadın erkek bir arada idi. Bizim gideceğimiz yer "erkekler tarafı olmalı" diye o tarafa yöneldik. Bir hayli bekledikten sonra içeri girme sırası bize gelmişti. Girdiğimizde karşılıklı oturan iki yazıcı gördük. Birine Tanrıçamız için getirdiğimiz bira testilerini verdik. O da yanında duran kilden küçük bir parça alarak, üzerine ne kadar bira getirdiğimizi, adımızı, babamızın adını ve günün tarihini yazıp bir de mührünü basarak bize uzattı. Birer tane de kendisi için yazarak yanına koydu. Bunlar daha sonra günlük, haftalık ve aylık listeler halinde büyük tabletlere geçirilir. Odanın duvarları üst üste, üzerinde etiketler asılı ve tabletler bulunan raflarla kaplı idi. Diğer yazıcı, getirdiklerimizi raftan aldığı koca bir tabletle birer birer karşılaştırdı. Hepsi tamamdı; ancak çok uzun sürmüştü bu işler. Fakat her ikimiz de, tapınakta her zaman seks yapma hakkını kazanmıştık artık. Bu arada biraz sakinleşmiştim. Arkadaşım da öyle görünüyordu. Dışarı çıkınca yine bana hafif hafif titreme gelmeye başlamıştı. Bir rahibe, bizi ve biri genç, ikisi orta yaşlı görünen erkeği yanına alarak, içinde yaşlarını pek tahmin edemediğim on kadar rahibenin bulunduğu bir odaya soktu ve ayrıldı.

Rahibeler sıraya dizilmiş, bizleri şöyle bir gözlediler. Aralarında bir fısıldaşma oldu ve beş tanesi içlerinden ayrılarak bize doğru geldi. Her biri,

birimizi seçerek elimizden tutup bu işler için ayrılmış aşk odaları denen odalara götürdüler. Ben rahibeleri, kendimiz seçeceğiz zannetmiştim. Halbuki onlar sokak fahişeleri değildi ki... Bunlar Tanrıçamızın görevini üstlenen kutsal fahişelerdi, düşünememiştim o zaman. Onların başı Tanrı'nın gelini sayılır ve yüksek düzeydeki kadınlardan olur. Diğerleri, Tanrı'nın odalıklarıdır. Odaya girdiğimizde ilk gözüme çarpan, tahtadan yapılmış, üzerinde bembeyaz keten çarşaf serili bir yatak oldu. O çarşaf bana, sevgili Tanrıçamız İnanna'nın evlenme töreninde serilen çarşafları hatırlattı.

Heyecanım yine en üst düzeye ulaşmıştı. Birdenbire her şeyden vazgeçip eve kaçmak istedim. Fakat iş işten geçmişti artık. Rahibe benim oturmamı işaret etti. Kendisi de karşıma geçti. Yüzüne bir türlü bakamıyorum. Genç miydi, güzel miydi, fark edememiştim. Bana çok tatlı, sevgi dolu bir sesle, "İlk kez mi buraya geldin, adın ne?" dedi. Arkasından annemin adını, babamın adını, okulu bitirip bitirmediğimi, bir iş yapıp yapmadığımı sordu. Sorularına yanıt verirken bir taraftan da onu gözlemeye çalışıyordum. Herhalde o kadar dikkatle izlemiş olmalıyım ki, yüzünü hiç unutmadım diyebilirdim. Boyu benim boyuma yakın, benden daha yaşlı görünüyordu. "Acemi olduğum için beni daha deneylisi aldı herhalde" diye düşündüm. Başını bir örtü ile sarmıştı. Yanlarından siyah lüle lüle saçları görünüyordu. Birden aklıma geldi; kutsal fahişelerin sokakta başlarını örtmelerinin zorunlu olduğunu biliyordum. "Demek tapınağın içinde de başlarını örtüyorlarmış" dedim içimden. Yüzünün rengi biraz esmerce olmasına karşın yanakları al aldı. Acaba o da mı benim gibi heyecanlanıyor? Olabilir, çünkü o da toy birine bir tür ders verecekti ve bunda başarılı olup olmayacağını bilemezdi. O, soruları sorarken bir taraftan ellerimi tutuyor; başımı, yanaklarımı okşuyordu. Ellerinin derimin üzerinde sıcaklığını hissettikçe içime ılık ılık bir şey akıyor gibi olmaya başlamıştı. Bir ara kendimi tutamamış ve bütün gücümle ona sarılarak rasgele öpmeye başlayıvermiştim. Artık açılmış, her şeye hazır duruma gelmiştim. Ondan sonrası bir rüya gibiydi. Zaman hiç bitmesin istiyordum, ama her başlangıcın bir sonu vardı kuşkusuz.

Daha sonraları oraya birçok kez gitmiş olmama rağmen o ilk gün belleğimde öyle derin iz bırakmış olmalı ki, bu yaşımda bile rüyalarımda o günkü heyecanımı yaşadığım geceler oluyor.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 18

KUTSAL NUNBİRDU KANALINDA TÖREN[1]

En sevdiğim eğlencelerden biri de, Nunbirdu kanalında yapılan kutsal törene katılmaktı. Bu kanal, Fırat nehrinin sularını uzaklara kadar ulaştırır ve kıyılarındaki tarla ve bahçelerin sulanmasını, teknelerle Nippur'dan başka kentlere gidilmesini sağlar.

Bu törenler yılda bir kez olur. Törene gitmeden günlerce önce evlerde hazırlıklar başlar. Çeşitli yiyecekler pişirilir. O gün için, özellikle genç kız ve delikanlılara yeni giysiler giydirilir. Tören günü sabahleyin Güneş Tanrımız Utu kendini göstermeden, çoluk çocuk, genç, ihtiyar, odalıklar, köleler yiyeceklerle doldurulmuş sepetler, torbalar, bira ve şarap testileriyle, kanalın etrafındaki ulu ağaçların gölgeleri altındaki yeşil çimenlerin üzerine yayılırlar. Başka şehirlerden de gelen, pek çok olur bu törene.

Çocuklar geniş alanda oynarken, köleler sepetlerini, torbalarını açarak iştahları kamçılayan çeşitli yiyecekleri ortaya çıkarıp, sofraları hazırlamakla uğraşırlar. Bu arada evlerin Hanımları da bir taraftan etrafı gözler, diğer taraftan orada buluştukları komşu ve ahbapları ile gevezelik eder veya onu bunu çekiştirerek dedikodu yaparlar.

Bu törenin en görkemli olayı; kanalı dolduran çeşitli büyüklükte, bir kısmı kıyıdan iplerle çekilen, bir kısmı küreklerle veya yelkenle yüzdürülen süslü tekneler içinde rengârenk giyinmiş kızlarla delikanlıların gezmeleridir. Çocuk iken onlan izlemek, delikanlılığımda ise onlarla gezmek, benim için büyük bir mutluluktu. O gün yalnız gençler çift çift teknelere binerler. Her teknede yüce Tanrımız Enlil'in ve Tanrıçamız Ninlil'in süslü giysiler içindeki yontulan bulunur. Onların yanında ellerinde çeşitli çalgılarla güzel sesli rahip ve rahibeler vardır. Onlar, tekneler salına salına giderken, bazısı neşelendiren, bazısı hüzün veren şarkılar söylerler. Bunlara gençler de katılınca, her taraf inler adeta. Bu şarkılarda yüce Tanrımız Enlil, sevgili karısı Ninlil ve onların tapınakları övülür, hikâyeleri anlatılır. Bu kanalın kutsallığı da onların bu öykülerinden kaynaklanıyor ya!

1 Harita, No. 8.

Anlatılanlara göre daha insanlar yaratılmadan çok çok önce Nippur'da yalnız Tanrılarımız oturuyormuş. Buranın delikanlısı yüce Tanrımız Enlil, genç kızı sevgili Tanrıçamız Ninlil ve yaşlı kadını da Ninlil'in annesi Nunbarşegunu imiş. Ninlil'in annesi, fazının, bütün Tanrıların başı, her istediği hemen yerine gelen güçlü Enlil ile evlenmesini çok istiyormuş. Fakat bütün Tanrıların baştacı olan gururlu, kendini beğenmiş bu delikanlıya kızını beğendirmek öyle kolay bir iş değil ki... Kadın düşünüp taşınıyor, en sonunda aklına bir çözüm yolu geliyor. Kızına, "Kızım Nunbirdu kanalına git. Orada soyunup suya gir ve yıkan! Enlil seni görüp beğenecektir" diye öğüt vermiş. Kız da kendini beğendirmek istiyormuş ki, hemen annesinin önerisine uyarak kanala gitmiş. Soyunup, çırılçıplak berrak sulara kendini bırakmış. Hakikaten annesinin umut ettiği gibi Enlil onu görmüş ve birdenbire çarpılmışa dönmüş. Kıza sırılsıklam âşık oluvermiş. Ona dayanılması olanaksız öyle bir istek duymuş ki, hemen yaklaşıp, evlenmeyi falan düşünmeden, "Gel seninle yatalım" diye zorlamaya başlamış. Fakat kız bu damdan düşer gibi teklife, "Böyle bir şey olamaz" diye karşı çıkmış. Enlil bakmış ki kızı kandıramayacak, hemen veziri Nusku'ya, "Nunbirdu kanalının berrak suyunda yıkanan bir kıza görür görmez öyle bir âşık oldum ki, onu ne yap yap bana getir!" diye emir vermiş. Nusku bir tekne bulup kızı kandırarak ona bindirmiş. Enlil de arkasından girmiş tekneye. O hemen Ninlil'e sarılıp onunla zorla yatmış. Yatmış ama bu uygunsuz hareketi derhal diğer Tanrıların kulağına gitmiş ve hepsini son derece kızdırmış. Enlil onların başı, kralı olduğu halde, "Enlil defol kentten, git yeraltı dünyasına!" diyerek kovmuşlar. Zavallı Enlil babamız büyük bir üzüntü ile yeraltına gitmek üzere iken, Ninlil dayanamamış onu yalnız göndermeye ve o da arkasından yürümeye başlamış. Yolda Ninlil, Ay Tanrı Nanna'ya gebe olduğunu anlamış. Enlil durumu öğrenince, geceleri dünyayı aydınlatacak Ay Tanrısı'nın karanlıklar içinde yaşamasına gönlü razı olmamış. Onun yerine yeraltına yeni doğacak Tanrılar bırakarak oğlunu kurtarmak istemiş ve bu nedenle yolun üzerindeki Nippur şehrinin kapıcısı, yeraltı nehrinin adamı, ölüleri bu nehirden ölüler diyarına götürecek kayıkçı şekline girerek karısının Ay Tannsı'ndan başka üç çocuk daha doğurmasını sağlamış. (Bu çocukların adlarını sorarsanız yazayım: Meslamtae, Ninazu, Ennugi.) Bu arada yüce Tanrımız Enlil ile sevgilisi evlenerek yeraltından kurtulup tekrar Nippur'umuza gelmişler. OğullarıNanna da gökyüzüne çıkarak parlak ışığı ile bizi aydınlatmaya başlamış.

Onların Nippur'dan kovuluşlarını, büyük bir üzüntü ile yeraltına gidişlerini anlatan hüzünlü ezgiler, tekrar yeryüzüne çıkıp Nippur'a gelişlerini dile getiren neşeli şarkılar yüzyıllar boyu yazılıp söylenmiş burada.

Bu öykünün doğru olup olmadığını bilemiyorum; fakat biz buna inanıyoruz. Yalnız aklıma şöyle bir düşünce geliyor: Bizim ulusumuz arasında bir kadınla zorla beraber olmak çok fena sayılır. Kanunlarımızda böyle yapanlara ağır cezalar var... Acaba bunun büyük bir suç olduğunu halkımıza öğretmek için mi bu öyküyü söylemişler, yoksa bu öykü dolayısıyla mı bu, suç sayılarak kanunlarımıza girmiş? Aman Tanrılarım, ben neler düşünüyorum, günaha mı giriyorum acaba? İnsanın hiç istemediği halde bazen neler geliyor aklına!

Bu öykü ister doğru olsun, ister doğru olmasın, bir yandan törenlerle eğlenmemize, öte yandan bir kadınla zorla yatmanın, değil insanlara Tanrılığa bile uygun olmadığını göstermek için bir neden oluyor. Bu hikâyeden ozanlarımızın yaratmış oldukları şarkıların birkaç tanesini, belki merak edersiniz diye size de yazmayı düşündüm. İlgileneceğinizi umut ediyorum. Önce Enlil'imizi ozanlarımızın nasıl tanımladığını gösteren şiirlerden örnek vereceğim, sonra da öyküden birkaç satır yazacağım:

Emirleri uzaklara ulaşan, sözü kutsal olan Enlil,
Sözü değiştirilemeyen, verdiği kaderler değiştirilemeyen
Ülkeyi gözetleyen,
Ülkenin kalbini arayan bey,
Yer Tanrıları, önünde eğilirler,
Gök Tanrıları saygı gösterirler.
Ey Enlil! Kime iyi gözle bakarsan,
O, ayağını bastığı ülkeleri kendine bağlar.
Enlil, değerli çoban!
Soluk alanları yönetecek çobanlık için prensliği yarattın,
Kutsal tacı onun başına koydun!
Ey güçlü olan! Gökte yağmuru, yerde suyu tutarsın,
Ey Enlil! Tanrıların (doğanın) yularını tutarsın.
Sen beysin, sen beysin,
Arpayı büyüten beysin,
Asmayı büyüten beysin,

Göğün beyi, yerdeki bolluğun beyisin!
Sözü döndürülemeyen,
Akıllı sözü değiştirilemeyen sensin!
Enlil Tapınağı'ndaki tahtında parlayınca
Bir gök kuşağı gibi göğü sarar.
Yüzen bir bulut gibi yolunda gider.
O, göğün tek prensi, yerin tek büyüğüdür.
Onun yüce veziri, toplantının başkanı Nusku,
Onun kalbinden geçenleri ve emirlerini bilir,
Onları büyük bir saygı ile yerine getirir.

Gelelim öykümüzden birkaç bölüme:

Annesi kızına söylüyor:
"Berrak suda kız, berrak suda yıkan!
Ninlil, Nunbirdu kanalının kıyısında yürü,
Işıldayan gözlü bey, ışıldayan gözlü,
'büyük dağ', ışıldayan gözlü Enlil baba görecektir seni,
Kararları değişmeyen çoban, ışıldayan gözlü görecektir seni,
Kucaklayacak, öpecektir seni"

Ninlil keyifle annesinin önerisini yerine getirir:
Berrak suda kız, berrak suda yıkandı,
Ninlil, Nunbirdu kanalının kıyısında yürüdü,
Işıldayan gözlü bey, ışıldayan gözlü,
"büyük dağ", ışıldayan gözlü çoban gördü onu.

Bey ona "gel yatalım" dedi, o istemedi.
"Benim kadınlık organım çok küçük, birleşmeyi bilemez,
Benim dudaklarım çok küçük öpmeyi bilmez."

Enlil'in Nippur'dan kovuluşu:
Enlil, Kiur'a (Ninlil'in tapınağı) yöneldi.
Enlil, Kiur'a gelince,
Büyük Tanrılardan ellisi,
Kader veren Tanrılardan yedisi

Enlil'i Kiur'da yakaladı ve dediler ki,
"Enlil, ölümsüz olan sen, defol şehirden,
Nunammir, ölümsüz olan sen
Defol Nippur'dan!"

Bunları yazmakla sizi sıkmadımsa ne mutlu bana!

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 19

FIRAT NEHRİ[1] KIYISINDA BİR GEZİNTİ

Bir gün yolda Lugudu ile karşılaşmıştım. Bana, "Vaktin varsa Fırat kıyısına gidelim, hem gezmiş olur, hem de bulursak balık alırız" demişti. Lugudu'yu eskiden beri tanırdım, ayak ticareti yapardı. Okuması yazması yoktu, ama okumuşlarla beraber olmaktan büyük bir mutluluk ve gurur duyduğunu bilirdim. O gün hava çok güzel, fazla sıcak değildi; benim de vaktim vardı, hem de böyle bir gezinti, günlerden beri biriken yorgunluğuma iyi gelecekti. "Olur, gidelim" dedim. O gezmemizi hiç unutmam; çok keyifli, çok neşeli geçmişti zamanımız. O gün nehir kıyısında, balıkçılar o kadar çok balık tutmuşlardı ki, hiç görmediğim balık türleri vardı aralarında. Balıkçılar, tuttukları balıkları cinslerine göre ayırıyor, büyüklerine göre de ikişer, üçer, dörder yaparak, iplere dizip demet haline getiriyorlardı. Toplanan demetlerin bir kısmı başka kentlere gönderilmek üzere kayıklara dolduruluyor, bir kısmı da, Nippur halkına satılmak üzere ayırılıyordu. Onlan, uzun süre arkadaşla konuşmadan izledik. Lugudu, "Ülkemizde balığın ve balıkçılığın ne kadar önemli olduğunu düşünüyordum" dedi. Ben de, "Biliyorsun bizim halkımız her şeyde olduğu gibi balıkçılıkta da, büyük bir düzenleme yapmış. Tanrılarımızın bizim için var ettiği nehirlerimizde yüzlerce kanal açarak, göller yaparak bu sularda her tür balığı yetiştirmişler. Aynca güneyimizdeki koskoca denizimizde de güzel balıklan bulabiliyoruz, ne mutlu bize!" dedim.

Bu balıklan aklına gelen, gelişigüzel avlayıp, soylarını kurutmasın diye, balık tutacakların bağlı olduğu bir lonca yapmışlar ve bunlan denetlemesi için *baba* **adıyla bir denetleyici koymuşlar. Her şehrin balık avlayacağı yer sınırlanmış. Tapınaklara, saraya, pazarlara verilecek balıklar bir düzene konmuş. Balıkçılar balık fiyatlarını kendileri belirleyemiyorlar, yalnız saray bu işi yapıyor. Oradan ne fiyat konursa ancak ona göre satılabiliyor. Tapınakların balık tutmak için özel yerleri var. Gereğinde orası halka kiraya verilebiliyor.**

1 Harita, No. 1.

Balıklar taze olarak satılmazsa ya kurutuluyor, ya tuzlanıyor veya pişirilip bir tür yağ içinde satılıyor. Çeşitli amaçlarla kullanılmak üzere balıktan yağ da çıkarılıyor.

Gördüğünüz gibi balık ve balıkçılık, büyük bir iş ve ticaret alanı. Halkımız da balık yemeyi çok sever. Tanrılanmız için tapınaklara bol bol balık götürülür. Onlan Tanrılanmız yiyemez ama, onlar için görev yapan yığınla tapınak personeli midelerine indirir. Benim en çok sevdiğim *suhur* balığı ile balık yumurtasıdır. Onların yanında birkaç soğan, ekmek bir de bira oldu mu tadına doyum olmaz. Bizim bir kentten diğer kentte haber, mektup götüren habercilerimiz vardır. Su kenarındaki şehirlerden gönderilenlere yolda yemeleri için balık, ekmek, soğan ve bira verilir. Balık ve balıkçılığımız sosyal düzenimizi koruyan Saygın Tanrıçamız Nanşe'nin sorumluluğu altındadır.

Söz balıktan açılmış iken şunu söylemeden geçemeyeceğim: Şairlerimizden biri, bir balık evi yaptınp içine birçok balık doldurmuş. "Bunda ne var?" diyeceksiniz. Doğru, fakat bir de kalkmış onun için şiir yazmış. Dedim ya, biz, şair ruhlu bir ulusuz. Önümüze ne gelirse ona ait bir şiir yazıveririz. Onu okuyunca bir hayli gülmüştüm: "Balığım senin için bir ev yaptım, dostların da gelsin, sevgilin de gelsin; anan, baban, deden, karın, çocukların, komşuların da gelsin. Gir sevgili oğlum, gir evine. Orada tuzlu bir kanal gibi çalkanmayacaksın, nehir çökeltisindeki gibi bozulmayacaksın, taşan sudaki gibi yatağın yayılmayacak. Evine kimse yaklaşamaz, onu bitki ile kapladım. Eşiğine, sürgüsüne tütsü koydum. İçine en iyi yiyecekler ile bal doldurdum. Ortasına oturacağın bir yer yaptım, orada dinleneceksin, kimse seni rahatsız etmeyecek. Kavga etmeyeceksin, herkes sana hayretle bakacak; gir oğlum, gir evine."

Ben bunları düşünürken, Lugudu, balıkçılara durmadan "Bunun adı ne, şunun adı ne?" diye sorup duruyordu. Ona "Bil bakalım bizde kaç tür balık var?" diye sordum. Şöyle bir düşündü ve "Olsa olsa 15-20 kadardır" dedi. Ben yüzüne, "ne söylüyorsun?" der gibi bakınca hemen, "Çok mu, kusuruma bakma, biliyorsun benim fazla bilgim yok" diyerek özür dilemeye kalktı. Ben, "Arkadaş nereden bileceksin, ben de bilemezdim ne kadar tür olduğunu, fakat bizim eski bilginlerimiz bütün balık adlarını toplayarak bir sıra halinde yazmışlar, katalogunu yapmışlar. Bizim okulun kitaplığında var. Onlan, çocuklara zaman zaman okutup yazdırıyoruz. Fakat

balıkları görmeden, onların hangi balık olduğunu bilmeleri olanaksız. Listeye göre en az 250 balık türü varmış" deyince Lugudu'nın gözleri hayretle açılmış. "İnanamam, nereden bulmuşlar o kadar cins balığı?" demişti. Ben de, biliyorsun balıklarımızın yaşadığı nehirlerimiz, kanallarımız, göllerimiz, denizimiz gibi çeşitli ortamlar var. Buralarda suların cinsine, sıcaklık ve soğukluğuna, içlerindeki bitkilere göre de çeşitli balıklar oluyor." Lugudu, "Doğruyu söylemek gerekirse biz çok mutlu bir milletiz. Atalarımız ne kadar bilgili ve düşünceli imişler. O kadar balığı bulup onlara ad koymayı ve bu adlan yazıp bizlere bırakmayı nasıl akıl etmişler, bir türlü anlayamıyorum!" dedi. Bunları konuşurken kılçığı çok, yemesi çok zor olan bir balık gözüme ilişti. Arkadaşa, "Bak bak, şu balığı tanıyor musun? Onu bir yemeğe kalksan boğazına kılçık kaçırmadan yutabilsen çok şanslısın" dedim. Arkasından, "Bu balığı yerken kadının birinin öyle canı, yanmış ki, 'kocam benim için toplar, oğlum benim için yığar, ne olur sevgilim de, balıktan kılçığı temizleyip bana yedirse!' dediğini ekledim. Bu deyim çok hoşa gitmiş olmalı ki, hemen bizim atasözü kitabına ekleyivermişler" deyince Lugudu güldü, güldü, "Kim istemez öyle sevgiliyi" diye karşılık verdi.

Deniz kenarında yaşayanlar daha değişik balıklar yiyebiliyorlar. Nippurumuz denizden oldukça uzak. Bu yüzden orada tutulan balıkları, taze olarak bize kadar ulaştırmak zor oluyor. Serin havalarda getirilirse de, az olduğundan biz duyuncaya kadar hemen kapışılır.

Lugudu damdan düşer gibi, "Denizle, balıkla ilgili bir Adapa öyküsü olduğu kulağıma gelmişti, sen bu öyküyü bilirsin, ne olur bana anlatır mısın?" diye sordu. Nasıl anlatmam? Bana yeter ki, bildiğim bir şey sorulsun!

"Çok çok eskiden deniz kıyısında bulunan Eridu kentinde Adapa adlı bir kahraman yaşıyormuş" diye söze başladığımda aklıma geldi: Bu öykü bizim, ama Akadlılar onu alarak yazıya geçirirken, bizim Tanrıların adını kendi dillerine çevirip kendilerine mal etmek istemişler. Bu da bizim kültürümüze nasıl konduklarını gösteren bir örnek. Her neyse, ben sözümü sürdürdüm: "Bu kahraman, boş zamanlarında balık avlamaktan çok mutlu olurmuş. Bir gün yine kayığı içinde avlanırken birdenbire güney rüzgârı çıkararak kayığını batırmış. O da, denizde dalgalarla boğuşurken güney rüzgârı *Şutu'nun* kanatlarını kırarak canını kurtarmış. Bu-

nun üzerine uzun süre güney rüzgârı esmez olmuş. Bunu fark eden Gök Tanrımız An (Akadlılar onu Anu yaptılar) 'Neden güney rüzgârı esmiyor?' diye sormuş. Kendisine Efendimiz Tanrı Ea'nın (bu da bizim Bilgelik Tanrımız Enki'ye verdikleri ad) kölesi Adapa, Şutu'nun kanadını kırmış da ondan' yanıtını vermişler. O zaman Gök Tanrımız çok kızmış ve 'Şunu bana çağırın' demiş. Bunu duyan Tanrı Ea, sevdiği Adapa'ya kendisini Tanrı Anu'nun çağırdığını bildirerek, 'Orada sana verilecek yiyeceği ve içeceği sakın ağzına koyma, fakat verilecek elbiseyi giy, kokuyu sür!' diye uyarmış. Adapa, Tanrının yanına götürülmüş. Tanrı Anu ona, 'Niçin güney rüzgârının kanatlarını kırdın?' diye sorunca Adapa, 'Onun kanadını kırmasaydım ben ölecektim' şeklinde kendini savunmuş. Bunun üzerine Adapa'ya, ekmek ve su verilmesini söylemiş Anu. Adapa verilenleri ne yemiş, ne de içmiş. Eğer onları yiyip içse imiş ölümsüz olacakmış. Bunu Ea'nın önerdiğini anlayan Gök Tanrımız ona giysi ile koku vermiş. Adapa, elbiseyi giyip kokuyu sürünce Tanrı Anu'dan, cinler, korkunç yaratıklar ve kötülüklerle savaşabilmesini sağlayacak sihirli bir güç almış" diye sözümü bitirince Lugudu, "Sana hayranım, ne sorarsam hemen yanıtlayabiliyorsun, bu kadar bilgiyi nasıl unutmuyorsun, anlamıyorum" diyerek beni övmeyi de unutmadı.

Bunları konuşurken nerede ise alacağımız balığı unutuvermiştik. Sevdiğim değerli balık bitmek üzere imiş, zor yetiştim. Evimiz kalabalık olduğundan hatırladığıma göre 3-4 deste almıştım, ne kadar gümüş verdiğimi bilmiyorum. Balıkları ayırtıp dönüşte balıkçıdan almak üzere bir kenara koydurduktan sonra Lugudu ile nehrin kenarındaki yeşil ağaçların gölgesinde yavaş yavaş yürümeye başladık. Güneş altında pırıl pırıl parıldayan ve gök mavisi ile boyanmış su, sakin sakin akıyordu. Bize yaşam veren bu sulara bakarken, büyük bir güven ve huzur duyuyor, onu bizim için var eden yüce Tanrımız Enlil'e bütün kalbimle şükrediyordum. Elimde olmadan ağzımdan şu dizeler dökülmüştü:

Enlil baba gözlerini Fırat'a çevirince,
Şahlanan boğa gibi gururla kalktı,
Erkeklik organını dikiltti,
Fırat'ı saçılan sularla doldurdu.
Fırat şaha kalkmış boğaya kendini bıraktı.
O erkeklik organı ile ona gelinlik hediyesini verdi,

Onu doğuma yöneltti.
Getirdiği su saçılan sudur,
Verdiği tahıl, halkın yiyeceğidir.

Bunları duyan Lugudu, "Neler mırıldanıyorsun? Yüksek sesle söyle de, ben de ne olduğunu anlayayım" deyince, kendime gelerek ona da tekrarladım ağzımdan çıkanları. O, "Bak şu işe! Fırat'ı bile Enlil babamız meydana getirmiş" derken, yeni bir bilgi almanın mutluluğu yüzüne vurmuştu.

Kıyıda yürürken arada bir geçen kayıklara, yelkenlilere çocuklar gibi el sallıyorduk. İnsan hiçbir yaşta çocukluğunu bırakamıyor, bugün bile bir tekne gördüm mü, içindekilere el sallamaktan kendimi alamıyorum. Lugudu, yürüdüğümüz sürece bir şeyler öğrenmek amacı ile oradan buradan duyduklarını doğrulamak veya düzeltmek için durmadan sorular soruyordu. Bir ara, "Bu Fırat'ın kıyısında vaktiyle *huluppu* **denilen bir ağacın yetiştiğini duymuştum, şimdi olup olmadığını bilmiyorum; fakat onun da'nginç bir öyküsü varmış. Sen biliyorsundur, ne olur onu da anlatır mısın?" dedi. Nasıl kırardım onun bu isteğini? Biliyorsunuz artık beni; bildiğimi anlatmaktan çok zevk alıyorum işte! Sözlerime, "Şimdi o ağaç nedense yok olmuş, daha doğrusu kökü kurumuş, nasıl bir ağaç olduğunu bilemiyorum" diye başladım. "Çok eski çağlarda bu ağaç, Fırat kıyısında bir fidan olarak büyürken, suların hızına dayanamayıp kökünden çıkarak sürüklenmeye başlamış. Sevgili Tanrıçamız İnanna onu görmüş, yakalayıp sudan çıkararak, kendi şehri olan Uruk'a götürüp, ağaç büyüdüğünde ondan kendisine bir yatak ve taht yapmak amacıyla, kutsal bahçesine dikmiş. Gel zaman git zaman ağaç büyümüş; tam kesilecek duruma geldiğinde, Tanrıçamız bir de ne görsün, ağacın tam kökünde ejder gibi büyük ve acımasız bir yılan yuva yapmış. Ağacın gövdesinde kara renkli Lilit isimli bir cin oturmuş. Tepesine de Anzu kuşu yavrularını kondurmuş. Bunlar, Tanrıçamıza ağacı kesmesi için bir türlü meydan vermemişler. Tanrıçamız buna son derece üzülmüş ve her zaman gülen yüzü gülmez, gözlerinden durmadan yaşlar akar olmuş. Erkek kardeşi, Güneş Tanrımızdan; kız kardeşi, Yeraltı Tanrıçamızdan yardım istemiş. Fakat nedense onlar yardıma yanaşmamış. Bunu duyan kahraman Gılgamış 50** *mana* **(25 kilo kadar) ağırlığındaki silahını göğsüne sararak, eline bronz baltasını alarak kutsal bahçeye girmiş. Gılgamış,**

ağacı bir vuruşta devirmiş ve üç yaratık da ağacı bırakıp kaçmışlar. Gılgamış, ağacın gövdesinden, Tanrıçamız için bir yatak ve taht yapmış. Tanrıçamız da ağacın tepesinden bir davul ve tokmak yaparak Uruk'un kahramanına hediye etmiş" şeklinde hikâyeyi anlattım. Bunun daha sonu var ama, lafı fazla uzatmayayım diye burada bitirdim. Lugudu pek memnundu. "Yine neler öğrendim!" diye sevinçten uçuyordu. Ben de güzel bir havada, büyüleyici bir ortamda beni can kulağı ile dinleyen birine bildiklerimi anlatabilmekten kıvançlı idim.

Elimde bir yığın balıkla eve gelince evdekilerin sevinci de bizden az olmamıştı.

Ne garip, unuttuğumuzu zannettiğimiz bazı olaylar birden gözlerimizin önünde canlanıveriyor ve onlan adeta yeniden yaşıyoruz.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 20

KIZ KAÇIRMA VE BİR CİNAYET DAVASI

Hiç unutmuyorum, bir gün Nippur'da büyük bir haber dalga dalga yayılmıştı. Küçük bir kız çocuğu evinden çıkmış, bir daha geri gelmemiş. Ne yapacağını şaşıran annesi, onu aramak için yollara düşmüş; her tarafa haber salıp bulana ödüller vereceğini bildirmiş. Duyduğuma göre, kız, birçok kimse tarafından günlerce aranmış. Fırat nehri ve kanalların kıyılarına kadar bakılmış, "belki suya düşüp boğulmuştur" diye. Fakat ne ölüsü, ne dirisi bulunabilmişti. Bu kıza ne olmuştu? Çalınmış mı; başka kentlere mi kaçırılmış veya öldürülüp bir yere mi atılmıştı? Her ne olursa olsun Nippur'da böyle kötülükler yakın zamana kadar hiç görülmemişti. Daha önce de belirttiğim gibi, Nippur, insanlar yaratılmadan evvel Tanrılarımızın oturduğu, şimdi de Tanrılarımızın toplandığı kutsal kent olduğu için, burada hırsızlık, düşmanlık, kaçırma, sözden dönme, verilen kararlara karşı gelme gibi kötülükler hiç olmazdı. Son zamanlarda kente çeşitli yerlerden gelenlerle, ahlak bozulmaya başladı. Hele krallarımızın, yabancı ülkelerden getirdikleri esirleri, devlet işlerinde çalıştırılmak üzere Nippur'a yakın bir yere yerleştirmeleri, bunu daha da çabuklaştırdı. Bu yüzden olay, kentte büyük bir panik yaratmıştı. Herkes, kendi çocuğunun kaybolmasından korkuyordu. Hele aklı erenler için bu olay, yalnız çocukların kaybolması yönünden değil, bütün fenalıklara kapalı sevgili Nippur'umuzda böyle uygunsuzlukların başlaması yönünden de çok üzücü idi. Günlerce, hatta aylarca bunun dedikodusu sürdükten sonra olay yavaş yavaş küllendi. Hatırladığıma göre, aradan üç yıl kadar bir zaman geçmişti ki, yeni bir söylenti çıktı ortaya. Kaybolan kızın annesi, kızını çarşıda bir kadının yanında görmüş. Her ikisini yakalayıp, "Bu benim kızım" diye çarşının altını üstüne getirmiş. Herkesi yeniden bir merak sar-

mıştı. Kadının dediği doğru muydu? Doğru ise kızı olduğunu kanıtlayıp onu geri alabilecek miydi? Kız o kadının yanına nasıl gelmişti? Kadın onu çalmış mıydı, kaçırmış mıydı, yoksa çalan birinden satın mı almıştı?

Doğal olarak bizim aile içinde de, bunun nasıl sonuçlanacağı tartışması almış yürümüştü. Bütün bunların yanıtı ancak Puhrum'un vereceği kararda belli olacaktı. Ülkemizde olaylar, kişiler arasında çözülemezse, hemen mahkemeye başvurulur. Mahkemede, her iki taraf, şahitlerle ve yeminle haklı olduğunu kanıtlamak zorundadır.

Bunun sonucunu, Puhrum'da yargıç olan amcam Ursatran'a sormaya karar verdim. Bizde, küçük anlaşmazlıkları ya şehir başkanı çözümler veya tapınakta çözümlenir. Fakat böyle önemli davaların, Puhrum'a getirildiğini biliyordum. Amcam ile ilk konuşmamda hemen bu konuyu açtım ve kadın tarafından başvurunun yapılıp yapılmadığını sordum. O, "Henüz yapılmadı ama yakında geleceğinden kuşkum yok. Böyle işler küçük mahkemelerde çözülemez, mahkeme yapılacağı gün seni mutlaka çağırırım" dedi. Buna çok sevinmiştim. Aradan birkaç gün geçince, amcamın beni çağırdığını öğrenerek hemen bize yakın olan evine koştum. Amcam pek keyifli görünüyordu. Bana, "Haydi işin iş, sen bir dava dinleyecektin, fakat çok ilginç olan ikincisi de çıktı. Yarın gel" dedi. "İkincisinin konusu ne? Bana açıklayabilir misin?" soruma, "bir cinayetle ilgili dava" karşılığını verdi. Birdenbire şaşkına dönmüş, büyük bir hayretle, "Bir de cinayet davası ha! Nereden çıktı bu; kim, nerede, niçin, kimi, neden, nasıl öldürmüş?" gibi soruları birbiri arkasından sıralayıvermiştim. Kentimizde bir cinayet! Ne korkunç bir olaydı bizim için. "Nippur'da nasıl bir cinayet işlenir?" Kalbime düşen büyük acı yüzüme vurmuş olacak ki, amcam hemen, "Merak etme, bizim kentte değil, başkentimiz İsin'de olmuş. Öldürülen adamın karısının da, bu cinayette suçu olup olmadığına oradaki mahkeme ve kralımız karar veremediği için bize göndermişler. Biliyorsun bizim mahkememiz ülkemizin en yüksek adalet kurumu. Burada verilen kararlar kesindir ve kimse ona karşı çıkamaz, değiştiremez. Bu yüzden başka şehirlerde sonuçlandırılamayan davalar bize gönderilir" diye durumu açıkladı.

Ertesi günü iple çektim. Vakit gelince kahraman Tanrımız Ninurta'nın tapınağındaki mahkeme salonunda kendimi buldum. Benden sonra arka arkaya 11 kişi, salona girip hakimin yanında yer aldılar. Bunlar, yargıç

karar vermekte biraz kuşkuya düşse, oylarına başvurulacak kimselerdi. Bunlardan bazılarını tanıyordum: İriyarı olan yük taşıyıcı Şeşkalla; ince, uzun boylu, sakallı Lukan; orta boylu biraz tıknazca olan bahçıvan Ubarsin ve bir de adını hatırlayamadığım, Tanrı Ninurta'nın tapınağında görevli bir memur... Daha sonra amcam büyük bir ciddiyet içinde içeri girip yerini aldı. Arkasından dört kadın, iki erkek ve bir kız getirildi.

Küçük bir sessizlikten sonra yargıç, "Kızının çalındığını söyleyen kalksın, adını ve olayı açıklasın!" dedi. Orta boylu, tombulca, üzerinde maviye çalan renkte keten giysi olan bir kadın ayağa kalktı. Oldukça sıkılgan bir halde kekeleyerek, "Adım Tirannaummi, üç yıl önce kaybolan kızımı, (bir kadın göstererek) onunla birlikte giderken yakaladım. Kızımın adı Nuduptum idi; onu adıyla çağınnca dönüp baktı bana. Fakat bu kadın 'onun adı Amatilia ve bana aittir' dedi. Benim kızım bir Nippurludur; kızımı ona ne evlatlık, ne gelin olarak verdim, ne de köle sattım. Halbuki o, kızıma bir köle adı vermiş." Yargıç, "Bunu kanıtlayabilir ve doğru olduğuna yemin edebilir misin?" diye sordu. Kadın, "Tanıklarım var kanıtlamak için, ayrıca Kahramanlar Tepesi'nin bahçesindeki kapıda hem kralımız, hem de Tanrılarımız adına yemin ederim, o benim kızımdır" yanıtını verdi. Yargıç onu dinledikten sonra, "Kızın kendisine ait olduğunu söyleyen kalksın, adını ve kızın neden onun olduğunu anlatsın!" dedi. Ufak tefek, yüzü solgun görünen, kıvırcık saçları dağınık bir halde omuzlarına dökülmüş bir kadın ayağa kalkarak, "Adım Taribim, bu kızı ben ne çaldım, ne de kaçırdım. Onu Kargula'da satarlarken görüp satın aldım" diye karşılık verdi. Kargula dediği yer, kentin duvarlarının dışında, yıkılmış, şimdi kullanılmayan bir iskele idi. Son yıllarda kente giremeyen bazı fena kimselerin kaçakçılık gibi uygunsuz işler çevirdiğini, zaman zaman koruyucular tarafından yakalanıp cezalandırdıklarını ve onlan orada barındırmamaya özen gösterildiğini duymuştum. "Demek doğru imiş" diye düşündüm. Yargıç iki kadın iki erkekten oluşan tanıklara dönüp, "Bu kızın Tirannaummi'nin kızı Nuduptum olduğuna tanık mısınız?" diye sordu ve arkasından, "Yasalarımıza göre yalancı tanıklık edenlerin cezasının ölüme kadar gittiğini bilin ve ona göre doğruyu söyleyin!" diye ekledi. Tanıklar, onun, kadının kendi kızı olduğunu, yakın komşuları olduklarından kızı iyi tanıdıklarını söylediler. Yargıç hepsini dinledikten sonra kızın, kendi annesine verilmesine karar verdiğini bildirdi. Yanında yumuşak kil bu-

lunan yazıcı, hemen davanın konusunu, davacıları ve kararı, tanıkların adlarını bir tablete yazarak tarafların kararı onayladıklarını belirleyen mühürlerini bastılar. Birbirine kavuşan anne kızı sarmaş dolaş, kız elinden alınan kadın da, ağlayarak salondan çıktılar.

Onların arkasından üç erkek, bir kadın içeri alındı. Yargıç yazıcısına, "Bunların davasının ne olduğunu okuyun!" dedi. Yazıcı okumaya başladı: "Addakalla'nın kölesi bahçıvan Enlilennam, Lusin oğlu berber Nannasig ile Kunanna oğlu Lusin birleşerek, Lugalapindu oğlu *nişakku* memuru Luinanna'yı öldürmüşler. Aynı zamanda öldürdükleri adamın karısı Luninurta kızı Nindada'ya gidip, 'Senin kocanı öldürdük' demişler. Bunu öğrenen kadın durumu gidip hükümet yetkililerine bildirmemiş. Öldürenler yakalanmış ve suçlarını kabul etmişler. İsin'de, kadının da öldürenler gibi suçlu mu veya suçsuz mu sayılacağına karar verilememiş. Sayın kralımız tarafından bu kararın verilmesi Nippur Yüksek Adalet Mahkemesi'ne bırakılmış."

Yargıç, kadına dönerek, "Kocanı bu adamların öldürdüğünü bildiğin halde, neden gidip ilgililere haber vermedin?" diye sordu. Zayıf, uzunca boylu, omuzları çökmüş, çok yorgun görünen kadın, "Kocam bana hiç bakmıyor, geçimimi sağlamıyor, eve de istediği zaman geliyordu. Dokuma tezgâhlarında, tarlalarda çalışarak kendime ve evime baktığım halde hep bağırıp çağırıyor ve beni dövüyordu. Kendisinden bıkmıştım. Onun için 'öldüyse bana ne' diye aldırmadım" dedi. Yargıç katillere döndü ve "Kadının söylediği doğru mu, size yardım etmedi mi, sizi zorlamadı mı? Niçin öldürdüğünüzü korkmadan gidip kadına söylediniz?" diye sordu. Adamlar yine de dürüst kişilermiş. "Bize yardım etmedi, her zaman kadına acıyorduk. Adam hem bakmıyor, hem de karısını dövüyordu. Kurtulduğuna sevineceğinden bizi ele vermeyeceğini biliyorduk" dediler. Yargıç bunları dinledikten sonra karara yardımcı olacak üyelere, "Siz ne dersiniz, bu kadın bu durumda suçlu mu, suçsuz mu?" diye sordu. Üyelerden dokuzu kalkıp, "suçlu" demez mi? Nedense, "eyvah kadın da cezalanacak" düşüncesiyle üzülmüştüm. O ara üyelerden memur olan ile bahçıvan Ubarsin kalktı ve "Bu kadın asla suçlu sayılmaz. Çünkü o, kocası öldürülürken adamlara yardım etmemiş, öldürmeleri için onları zorlamamış. Kendisine bakmayan, kocalık görevlerini yapmayan, onu döven adamın öldürülmesi kadın için bir kurtuluş olmuş. Onun haber vennesi için yasal bir zorun-

luluk da olmadığına göre bu kadın suçlu sayılmaz" dediler. Bütün üyeler aralarında yavaş sesle bir müddet konuştuktan sonra biri kalkarak, "Arkadaşlar haklı, kadın suçsuzdur" dedi. Yargıç da, onlara katılınca kadın suçsuz bulundu. Üç katilin, öldürülenin sandalyesi önünde öldürülmesine karar verildi.

Beni çok heyecanlandıran ve ilk kez tanık olduğum mahkeme bitmişti. "Bana bu fırsatı verdiği için amcama ne kadar teşekkür etsem azdır" diyordum. Mahkeme süresince bütün konuşulanlar, yazıcı tarafından tablete yazıldı. Bir kopyası kralımıza gönderildi. Dava çok ilginç olduğundan, ben de bir kopyasını yazarak okula götürüp kitaplığa koydum. Ayrıca başka kentlerdeki okullara da, birer kopya göndermiştik. Onu, okulda zaman zaman okutup üzerinde tartışmalar yapardık.

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 21

BELEDİYE BAŞKANIMIZIN BAŞINA GELENLER

Bir gün okula gittiğimde, arkadaşların bir araya toplanıp ateşli ateşli konuştuklarını görünce, önemli bir konu olduğunu hemen anladım. Aralarına girip, "Hayrola nedir bu heyecan, meraklı bir olay mı var?" diye sordum. Kakua, şaşkın şaşkın yüzüme bakarak, "Duymadın mı bizim belediye başkanının başına geleni? Söylendiğine göre Nippur'da duymayan kalmamış" dedi. Bu kez şaşkınlık bana gelmişti. "Ne olmuş belediye başkanına; hasta mı olmuş, karısı bir adamla mı yakalanmış, suçüstü mü yakalanmış, rüşvet mi almış?" sorularını birbiri ardınca sıralayıverdim. "Bunların hiçbiri değil; ama insan duyunca gülsün mü, ağlasın mı karar veremiyor doğrusu" diye Aakalla karşılık verdi. "Beni meraktan çatlatacaksınız, anlatın ne olur, bir an önce öğrenmek istiyorum olayı!" dedim. Hemen, "Dur ben anlatayım sana hepsini" diye Enlilbani atıldı. O, çok şakacı, olayları bütün canlılığı ile anlatan ve zaman zaman bizi kahkahalara boğan bir arkadaştı. Onu dinlemekten çok hoşlanırdık. Bazen daha önce anlattığı bir olayı tekrar söylemeye başlayınca, sesimizi çıkarmadan sonuna kadar dinleyebilirdik.

"Çarşıda onun bunun işine koşan Gimilninurta adlı bir adam vardır" diye söze başladı Enlilbani. "Zavallı adam yorulmak nedir bilmez. Onu hep yollarda görürüm; oraya buraya koşar durur. Senin onu tanıman gerek; babanın dükkânının olduğu yerlerde dolaşır. Çalışkandır, ama fakirliği bir türlü üstünden atamaz. Giyinişi ve duruşuna insanın hep gülesi gelir. Bir arkadaşım, 'Sen onun bu haline bakma; o öyle şakacı, öyle muziptir ki, yaptıklarını bir duysan şaşar kalırsın'" demişti. Sabrım tükenmeye başlamıştı. "Haydi, artık gevezeliği bırak, asıl anlatman gerekeni söyle!" diye lafını kesmek istedimse de, o, hiç aldırmadan konuşmasını sürdürdü:

"Anlatıldığına göre, bütün çalışmalarına karşın fakirliği bir türlü üzerinden atamayan Gimilninurta, birçok zaman yiyecek bulamadan aç geziyormuş. Yine böyle aç olduğu bir gün, canı çok et istemiş? Nereye baksa gözünün önüne et geliyormuş. Morali o kadar bozulmuş ki, hiç düşünmeden pazara giderek -eski püskü de olsa- üzerindeki deri giysiye karşılık üç yaşındaki bir keçiyi alıp evine getirmiş. Getirmiş ama, aklı da başına gelmiş birden ve düşünmeye başlamış. Biliyorsun atasözümüzü: 'Fakir olmaktansa ölmek daha iyidir, ekmeği olsa tuzu olmaz, tuzu olsa ekmeği olmaz, koyunu olsa eti olmaz, eti olsa koyunu olmaz.' İşte adamcağız keçiyi almış ama; keçiyi kesip pişirince, geleneğimize göre arkadaşlarına ve akrabalarına bir ziyafet vermeden olmaz. Fakat bu etin yanında en iyi cins bira bulunmazsa gelenler kızacaklar, diye düşünürken, aklına kendine göre çok iyi bir çözüm yolu gelmiş. 'En iyisi ben bunu belediye başkanımıza götüreyim. Böylece hem ona iyi bir etki yaparım, hem de onun hazırlattıracağı ziyafette bana etin en güzel tarafını, biranın da birinci cinsinden verirler' diyerek keçinin boynuzundan tuttuğu gibi doğru başkanın evinin kapısına dayanmış. Karşısına dikilen başkanın kapıcısı Tukultienlil'e, 'İçeri girip başkanı görmek istiyorum, hemen git, kendisine haber ver!' demiş. Kapıcı, başkana, 'Kapıda hediyesiyle gelen biri sizi görmek istiyor' deyince başkan 'hediye' kelimesini duyar duymaz, 'Ne duruyorsun, bir Nippurlu bekletilir mi? Hemen içeri al!' şeklinde emir vermiş. Gimilninurta, kabul edildiği için son derece sevinçli olarak, sağ eliyle keçinin boynuzundan çekerken, sol eliyle de başkana selamı çakmış ve Yüce Tanrımız Enlil ile güzel Nippurümüz, sayın başkanımıza yardımcı olsun, Tanrılarımız Ninurta ve Nusku, onu zengin ve güçlü yapsın' diye dualara başlamış. Bunun üzerine, bizim başkan Gimilninurta'yı baştan aşağı süzerek, 'Ne gibi bir zorlukla karşılaştın, ne istemek için getirdin bu keçiyi?' diye sormuş. O da büyük bir açık kalplilikle durumu anlatmış. Başkan, bunun saflığını; güçsüz, fakir biri olduğunu anlayınca ne yapsa beğenirsiniz? Keçiyi kestirmiş, ziyafeti hazırlattırmış. Adamlarına, 'Şu Nippurluya keçinin kemikli ve sinirli yeri ile üçüncü kalite birayı verip kapıdan dışarı atın!' demiş. Söylenenler ona verilmiş, 'Haydi bakalım kapı

dışarı!' diye kolundan tutup çıkarmışlar. Halbuki o, keçi etinin en iyi yeri ile birinci kalite bira beklerken; böyle kovulunca son derece kızmış, ayrılırken kapıcıya, 'Efendine söyle, bana yaptığının üç katini ondan çıkaracağımı bilsin' demiş. Bunu duyan başkan, 'Bu aptal adam ne yapabilir bana, nasıl üç katını çıkarabilir' diyerek, bütün gün gülmüş durmuş. Doğrusunu isterseniz ben de, 'güçlü, her isteği yerine getirilen başkanın yaptığını, bu zavallı adam nasıl burnundan getirebilir?' diye aklımdan geçirdim."

Enlilbani sözlerini sürdürmeye çalışırken Şulpae araya girerek, "Bırak da, gerisini ben anlatayım" deyince ben biraz şaşaladım. Çünkü o genellikle lafa söze karışmayan; seviniyor mu, üzülüyor mu, kızıyor mu yüzünden hiç anlaşılmayan bir arkadaştı. Kendi kendime, "öykünün gerisi çok ilginç olmalı ki, Şulpae'yi bile konuşturuyor" dedim. Enlilbani'nin sözü kesildiğinden canı sıkılmış gibi idi. Şulpae ona aldırmadan, "Gimilninurta o kızgınlıkla doğru kralın sarayına koşmuş" diyerek anlatmaya başladı:

"Saraya gidip ne yapmış etmiş, kendini kralın önüne çıkarttırmış. Kralı görür görmez kendisini yere atarak ayaklarını öpmüş ve sonra kalkarak iki eliyle kralımızı selamlamış ve 'Ey geleceği iyi, halkını koruyucu ruhu olan yüce kralım, yapmak istediğim büyük bir arzum var, bunun için görkemli bir araba gerekli. Ne olur arabalarından birini bir gün için bana verdir. Ben de ona karşılık bir *mana*[1] kırmızı altın vereceğim size' der. Kralımız buna çok şaşırmış ama, yine de merak dürtüsü ile adamlarına istediğini vermelerini söylemiş. Kralımızın emri üzerine ona saygınlık verecek olan bir saray arabası ile üzerine giysi, beline bağlamak için bir de kuşak vermişler. Gimilninurta, elbiseyi giyip kuşağı beline bağladıktan sonra arabaya kurularak yola koyulmuş. Yolda iki kuş tutmuş ve onları bir kutuya koymuş. Böylece belediye başkanımızın kapısına yanaşmış. Başkan, kapısının önünde görkemli bir saray arabası ve içinde güzel giysilerle birinin durduğunu görünce, hemen dışarı fırlamış ve 'Sayın efendim böyle yolculuk yapıp kapıma gelen siz, kimsiniz?' diye sormuş. Gimilninurta da, 'Efendimiz sayın kralımız tarafından geliyorum. O, yüce Tanrımız Enlil'in tapınağı için altın gönderdi' diyor.

1 Bir *mana,* 450 gram kadar.

Bunu duyan başkan, onu büyük bir saygı ile evine alıyor. Koyun kestirerek en iyi cins bira ile güzel bir ziyafet veriyor. Ziyafetin ardından dinlenmek için girdikleri odada, içtiği bol biranın etkisi ile başkan derin bir uykuya dalıveriyor. Bunu gören bizimki, oda kapısını kapayarak, kutudan kuşları salıveriyor ve hemen 'altınlar gitti, altınlar çalındı' diyerek bağırmaya, üstünü başını parçalamaya başlıyor. Gürültüye uyanan başkanın üzerine atılarak, 'Altınları bul; ben, kralımıza ne diyeceğim şimdi?' sözleriyle onu her tarafı yara bere oluncaya kadar bir güzel dövüyor. Başkan korkudan ağlayarak, 'Ne olur efendim, benim gibi bir Nippurluya kıyma, kanında Tanrısal korunması olan, Enlil'in kutsamasını kazanan bu kişiyi ellerinle kirletme' diye yalvardıktan sonra iki kızıl altınla, yırttığı elbiseler yerine, yeni giysiler vererek evden uğurluyor onu. Gimilninurta, tam kapıdan çıkarken kapıcının kulağına eğilerek, 'Efendine Tanrı'dan gelen şu haberi söyle: Bana bir kez yaptınız, ben de karşılığında bir yaptım. Daha iki hakkınız kaldı' diyerek yürümüş gitmiş. Bunu duyan başkan yine kahkahalarla gülmüş ona."

"Gerisini bana bırak" diye Zazua atıldı ve hemen söze başladı:

"Gimilninurta oradan çıkınca doğru saraydan aldığı arabaya binip gitmiş. Dönüşte bir berber dükkânına girerek saçlarını kazıtmış, belden yukarısı açık bir elbise giymiş. Bir eline sunak testisi, diğer eline içinde ateş olan bir tütsü kabı almış. Beline de, hekimlerin ilaç yaptığı çeşitli otlarla merhemler bulunan torbasını asmış olarak başkanın evinin yanına gitmiş ve 'Yaraları, bereleri, her türlü hastalığı iyi eden, İsin kentinde öğrenim yapmış hekimim ben!' diye bağırmaya başlamış. Başkan bunu duyunca onu hemen içeri çağırtmış. Onun gerçekten hekim olup olmadığını anlamak için birçok soru sormuş. Bizimki öyle akıllı yanıtlar vermiş, dövülmekten yara olan yerlere bakarak onları nasıl iyi edebileceğini öyle inandıncı bir şekilde anlatmış ki, başkan etrafındakilere, 'Bu gerçekten iyi bir hekim' diyerek onu övmekten kendini alamamış. Gimilninurta, Yalnız ben bu ilacı ancak karanlık yerde yapabilirim' demiş ve birlikte hiç ışık almayan bir odaya girmişler. Gimilninurta, hemen, suyu elindeki testiden içinde ateş olan tütsü kabına dökünce, odanın içi du-

manla dolmuş. Bundan yararlanarak, ne olduğunu anlayamayan başkanı tekrar bir güzel dövmüş. Başkan, odada acılar içinde kıvranırken, o, hiçbir şey olmamış gibi kapıdan çıkarken kapıcının kulağına eğilip, 'Tanrı'dan gelen haberi efendine söyle, bana bir yaptı, ben ona iki kez karşılık verdim. Şimdi bir hakkınız kaldı?' diyerek çıkıp gitmiş."

Akadca öğretmeni Alibani, "Ben de sonunu getireyim ne olur?" diye araya girdi. Alibani, Akadlı olduğu için dilini çok iyi bilirdi. Okumaya, yazmaya, öğrenmeye çok meraklıydı. Bir Sumer öyküsü veya şiirini duysa, hemen onu Akadcaya çevirirdi. Anlayamadığı yerlerin açıklamasını da, çoğunlukla bana sorardı. Uzun yıllar birlikte çalıştık. Ne yazık ki, o benden önce yeraltı dünyasına gitti. Bu olayı ilk olarak o Akadcaya çevirmişti.

Alibani sözüne başlamadan, ben, "Yahu ne uzun olaymış bu, insanın doğru olduğuna inanacağı gelmiyor" diye araya girdim. O da, "Merak etme sonuna geliyoruz" diyerek "son hakkı" açıklamaya başladı:

"Aradan biraz zaman geçince Gimilninurta, bir adam bularak ona, 'Git başkanın evinin önüne, avazın çıktığı kadar bağır, çığlıklar at; evdekilerin hepsi dışarıda büyük bir olay var diye, kapıya çıksın' demiş. Adam gidip alabildiğine bağırıp çağırmaya başlayınca evdekiler ne olduğunu anlamak için sokağa fırlayıp adamın yanına koşmuşlar. Bu arada başkan da, kapının önünde merakla olayı izlemeye çalışırken, Gimilninurta hemen başkanın yanına sokularak, 'Bana yaptığın kötülüğün işte bu üçüncü karşılığı' sözü ile onu bir güzel pataklamış ve herkes öteki adamla meşgul olurken sıvışıp kaçmış. Başkan rezil olacağım, küçük düşeceğim korkusu ile kimseye bundan söz edememiş. Fakat yaptığı işlerle hâlâ hırsını alamayan Gimilninurta ile başkanın işten attığı kapıcısının ağzı durur mu? Olayı başta gizli olarak birine anlatmışlar. 'Bir sır verilince dağılması kolay olur' atasözümüze göre herkes birbirine fısıltı halinde anlatırken, bu kez açıktan açığa başkanın nasıl aldandığını, dayaktan nasıl acılar içinde kıvrandığını, taklitler yaparak meydanlarda anlatmaya başlamışlar. Dinleyen halk da gülmekten kırılıyormuş."

Öykünün sonunu böyle getirdi Alibani.

Başkanın Nippur'dan ayrıldığını duymuştum; demek ki, bu yüzden ayrılmış, daha doğrusu kaçmış. Bir yönetici halkın diline düşmeyegörsün, oradan kaçıp adını unutturmadan kurtulamaz. Üstelik öyküye bir yığın ilaveler de yapılır; bundan deyimler, fıkralar çıkarılır; atasözleri bile yazılır.

"Haydi arkadaşlar, bu olay bizi de bir hayli eğlendirdi. Şimdi gelin bunu, gelecek kuşaklara ders olsun diye yazalım!" dedim ve hep birlikte Sumerce olarak yazdık onu.[2]

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 22

2 **Bu hikâyenin yazıldığı tablet, Sultantepe'de yapılan bir kazıda 10 8. yüzyılda yaşamış bir rahibin arşivinde bulundu. 1 000 yıl sonra bu hikâyenin devam ettiğini, edebi eser olarak okunduğunu görüyoruz.**

SİYASAL İKİ MEKTUP VE ANIMSATTIKLARI

Bir gün meslekdaşım Kubaba evime çıkagelmişti. Onun böyle gelmesi pek doğal değildi. Muhakkak önemli bir haber olmalı idi. Kendisinin, başkentimiz İsin'e gittiğini duymuştum. "Kim bilir oralarda neler bulacaktır!" diye düşündüğümü hatırlıyorum. Çünkü o, her gittiği yerden eli hiç boş dönmezdi. Bu kez de, "Ben ne buldum, bakalım bilecek misin?" diye söze başladı. Ben şaka olarak, "Altın mı, gümüş mü, değerli bir taş mı bulup getirdin bana?" dedim. O gülerek, "Benimle dalga geçme; altın, gümüşü nereden bulacağım ben? Nerede biz de o şans? Bilirsin bizim için en değerli olan bilgi. Onu bulduğumuzda mutluluğumuza son yoktur. İşte benim bulduğum da bilgi, hem de çok önemli bilgi. Hiç inanmayacaksın; ama İsin'de kitaplıkları araştırırken, bundan elli yıl kadar önce hangisinin doğru olduğunu bilemediğimiz, devletimize ait birçok dedikodunun aslını açıklayan, iki mektup elime geçti. Hemen kopyalarını yaparak buraya getirdim."

Ben de büyük bir merak başlamıştı. 50 yıl önceye ait siyasal olayları açıklayan iki mektup! İnanılacak gibi değildi. "Kubaba ne açıkgözsün sen! Böyle akla gelmeyecek şeyleri nereden bulur çıkarırsın" dedim.

- Büyük Sumer devletimizin son kralı İbbisin'in başına gelenleri biliyorsun. Sen benden küçük olduğuna göre, o zamanlar 10-15 yaşlarında olmalısın!
- Nasıl bilmem? Onları anımsayınca hep o günlerin heyecanını ve üzüntüsünü yaşarım. Çocuk olmama rağmen, her gün evimize ulaşan acı haberler ve onların yarattığı büyük korku beni çok etkilemiş olmalı ki, hiç unutamadım. "Elamlılar ülkeyi ele geçiriyor, yolları kesmişler; Martular da onlara karışmış, önlerine geçeni öldürüyorlarmış; İsin valisi düşmanlarımızla birleşmiş, kralımızın yerine kral olmakmış isteği" sözleri başlıca haberler arasında idi. Her gün "düşmanlar Nippur'a gelecek" diye büyük korku içinde idik. Yi-

yecek bulmakta zorluk çekiyorduk. Fiyatlar çok artmıştı. Bu yüzden, "birçok fakir aile, çocuklarını, başka şehirlerin halkına köle olarak satıyor" deniyordu. "O zaman ya babam, annem bizleri de satarsa" diye uyku uyuyamadığım geceler çok olmuştur.

- Biz o tarihte başkentimiz Ur'da oturuyorduk. Ben oradaki yüksekokulda öğretmendim. Kralımız İbbisin, Elamlıların ülkemize saldıracağını, Ur'a kadar gelebileceğini düşünmüş olmalı ki, şehrimizin etrafındaki duvarları daha büyütmüş ve onartmıştı.

- Nippur'un surlarının da onartılması aynı tarihlerde olmalı. Arkadaşlarla gider çalışanları izlerdik, onların savaş esirleri olduğu söylenirdi.

- Ne yazık ki, Ur'un duvarı da işe yaramadı. Sen bizim orada neler çektiğimizi bilemezsin. Ur'a gelen bütün yolları düşmanlar tutmuş. Ne şehirden kimse dışarı çıkabiliyor, ne de kimse içeri gelebiliyordu. Dışarıdan hiçbir yiyecek kente sokulmadığından sarayın ve halkın elinde bulunan yiyecekler özellikle tahıl gün geçtikçe azalıyordu. Halk korkudan tarlalarına çıkamaz oldu. Bu yüzden onlan yabanotları sardı. Çobanlar, sürülerini kırlara götüremediler. Hayvanlar açlıktan ölüp ölüp gittiler. Bakımsızlıktan kanalların suları bitti. "Kralımız, İsin valisine tahıl getirmesi için emir vermiş, oradan bol tahıl gelecekmiş" sözleriyle bir zaman avunduk. Açlık, kıtlık gittikçe korkunç bir hal alıyordu. Gençlerin, çocukların şarkılar, türkülerle koşup oyanadıkları o güzelim parklar ve meydanlar insan ve hayvan ölüleriyle dolmuştu.

- Doğrusunu istersen bizde o kadar olmamıştı. Çünkü "İsin valisi İşbiirra, Elamlılarla anlaşmış, onların Nippur'a zarar vermelerini önlemiş" diyorlardı. Onun bütün amacı İsin'de bir krallık kurmakmış. Kendisi Amorit olduğundan, krallığını Sumerlilere kabul ettirebilmesi için yüce Tanrımız Enlil'in de onu kral olarak onaylaması gerekti. Bunun, Nippur'u kendi elinde tutması ile gerçekleşebileceğini bilen İşbiirra, Elamlıları Nippur'a yanaştırmamış. Fakat başkentimiz ile haberleşmeyelim diye Nippur ile Ur arasındaki yolları tutturmuş. "Kralımız krallığını bıraktı" diye bir dedikodu yayılmış. Bu yüzden halk, kimin adına yemin edeceğini ve nasıl bir yıl adıyla tarihini atacağını bilemediğinden sözleşmeler yazılı yapılamamış.

Bu arada size şunu açıklamadan geçemeyeceğim. Belki ileride yöntem değişir ve bizim yöntemimizden haberiniz olmaz. Bizim sözleşmelere ay adı, ayın kaçıncı günü olduğu ve o yılın adı yazılır. Bizim bir yılımız otuzar günlük 12 aydan oluşur. 3 yılda bir, bu 13 ay olur. Yıl adı, o yıl içinde kralımızın yaptığı işlere göre verilir. Örneğin, Kral Şulgi'nin .....savaşı kazandığı yıl,......kanalı yaptırdığı yıl,.....başrahip veya rahibe olarak seçtiği yıl gibi.

"Sen Ur'da bulunup görseydin asıl korkuyu..." diye, Kakua sözü aldı:

> "Kralımızın yirmi beşinci yılında olanlar oldu. Elamlılar şehrin kapılarını, duvarlarını kırıp daldılar içeri. Ellerine ne geçtiyse yakıp yıktılar. Evlerde ne buldularsa alıp götürdüler. Hele koca sarayın, o güzelim tapınakların göğe doğru yükselen alevlerini; bu alevlere boyanmış göğün kıpkızıl rengini; çıkan dumanlardan ortalığın gece gibi karardığını; evsiz kalanların, yangından zor kurtulup üstü başı yanmakta olanların çığlıklarını asla unutamıyorum. Evleri yanmayanlar da, dışarı çıkmaya cesaret edemiyorlardı. Çünkü Elamlılar gördüklerini kesip biçiyorlardı. Sokaklarda, kanlar dereler gibi aktı. Bu arada, düşmanların kralımızı sürükleyerek götürdüklerini duyduk. Bu, hepsinden acı idi bizim için. Bu olaylardan sonra yakılmış yıkılmış, başkentliği elden gitmiş, kültür yuvalığından çıkmış Ur'da oturamadık ve Nippur'a göç etmek zorunda kaldık. Biliyorsun, kralımızın bir daha adı sanı duyulmadı. Öldürüldü mü, tutsak olarak mı yaşadı, nerelere götürüldü, ne zaman öldü, bilinmedi; kuşkusuz bundan sonra da bilinmeyecektir."

Bir uçtan bir uca uzanan Sumer devletini 25 yıl yönettikten sonra, böyle bir sonuç ile karşılaşmak, biz Sumerliler için büyük bir utanç ve yüz karası oldu. Fakat daha da önemlisi, kralımızın dedesi Urnammu tarafından kurulan; babası Şulgi'nin barış içinde 48 yıl, kardeşleri Amarsin ve Şusin'in dokuzar yıl krallık yaptığı, yüz yılın üstünde hüküm süren bir sülale ile birlikte -üçüncü kez- büyük Sumer devletinin de sonu oldu. Bunda, vatandaşımız olarak bağrımıza bastığımız, kendilerine devlet yönetiminde görevler verdiğimiz yabancıların büyük etkisi olmuştu. Buna açık örnek de, Kralımız, Amoritlerden en güvendiği İşbiirra'yı İsin'e vali yaptığı halde, onun, daha kralımız ülkeyi yönetirken, "ben kralım" diye ortaya çıkması.

Ben birden bu düşüncelerden uyanarak Kakua'ya sordum: "Bütün bu üzücü ve acı anıların ortaya dökülmesine neden olan sözünü ettiğin mektupları bu arada unuttuk. Onların bu konu ile ilgisi ne idi?" "Mektupların ikisi de kralımız İbbisin'e yazılmış. Birisi İsin valisi İşbiirra tarafından, diğeri Kazallu valisi Puzurnumuşda tarafından. Onları kendin oku da, o zamanlar ne dolaplar döndüğünü kendi gözünle gör!" diyerek mektubun birini uzattı Kakua. O kadar merak sarmıştı ki, mektubu elinden kaparcasına alarak okumaya başladım. Bu, İşbiirra'nın mektubu idi. Okudukça heyecanlanıyor, ellerim titriyordu. Anlaşıldığına göre kralımız, onu, Kazallu şehrinden tahıl alıp Ur'a göndermesi için görevlendirilmiştir. O da, orada tahıl fiyatlarının çok arttığını, ancak 72 000 *gurluk* tahıl alıp İsin'e getirebildiğini, eğer kralımız her biri 120 *gur* taşıyabilecek 600 tekneyi gönderirse ve teknelerin geçeceği kıyılardaki kentler ile İsin ve Nippur'un yönetimlerini tümüyle kendisine bırakırsa onlan Ur'a ulaştırabileceğini, kralımızın korkmamasını, Elamlıların güçlerini yitirdiklerini ve kendisinde saraya 15 yıl yetecek tahıl bulunduğunu yazmış. Ne kurnazmış vali! "Ülkeyi tümüyle bana ver, tahılı göndereyim" diyor açıkça. Diğer taraftan, Elamlıların güçsüzleştiğini, sarayı 15 yıl besleyebileceğini söyleyerek kralımızı uyutmaya çalışmış. O yüzden Ur'da, "İsin valisi tahıl gönderecek" sözleri halk arasında büyük bir beklentiye neden olmuştu demek.

"Bundan da İsin valisinin ne kadar ikiyüzlü olduğunu gör!" diyerek ikinci mektubu uzattı Kakua. Puzurnumuşda, mektubunda İsin valisinin kendisine gönderdiği haberi bildiriyor. Bu habere göre, -henüz kralımız İbbisin krallık yaparken- İsin valisi, kendisini yüce Enlil'limizin kral yaptığını, nehir kıyılarındaki bütün şehirlerin ve Nippur'un yönetimini ona verdiğini söylemiş. Mektubu yazan da, bu adamın kralımıza karşı düşmanla birleştiğini, birçok şehri ele geçirdiğini, bütün valileri öldürdüğünü, şimdi de kendi şehri Kazallu'ya göz diktiğini belirtip etrafı düşmanlarla sarılı olduğu, onlarla savaşmaya gücü yetmeyeceği için, kralımızın yardım göndermesini rica ediyor. Meğer ne dolaplar dönmüş o zaman! Aradan elli yıl geçti. İşbiirra, krallığı istediği gibi elde etti. Tam 33 yıl krallık yapmayı başardı. Arkasından oğlu, torunu derken, şimdi onun sülalesinden İşmedagan'a geldi sıra. Bu kralımız, Sumerlilere ve Nippur'a çok önem veriyor. Nippur'dan köle olarak verilen çocuklara özgürlüğünü bağışladı. Söylendiğine göre, çok eskiden kuzeyde yaşayan Asurlular,

Nippur'a saldırmış, burasını da Ur gibi yakıp yıkmışlar. O zamandan beri, tam olarak onarılmayan birçok yapıyı, bu kralımız onartıyor. Ve yeni binalar da yapıyor. Nippur, yepyeni bir görüntüye büründü. Bu da, bizi çok sevindiriyor. Bu arada, Larsa'da da yabancı biri bir krallık kurdu. Ülkemiz yavaş yavaş bölüşülüyor. Yabancılar aramızda özgürce yaşadıkları halde, nedense rahat batıyor kendilerine. Ülkede, karışıklıklar hep onlardan çıkıyor. Kendi insanlarımızın da birbirinden üstün olma tutkusu düşmanların eline iyi bir fırsat veriyor.

Biz insanlan bir türlü anlamıyorum. Kısacık yaşam günlerimizi ülkemize ve insanlığa yararlı işler yaparak geçirsek; sen ben diyerek birbirimizi yok etmeye, meydana getirdiğimiz bu güzel ülkeyi ve sanat eserlerini kırıp dökmeye çalışmasak ne olurdu! Ülkemiz, bugüne kadar acı tatlı pek çok gün geçirdi. Bundan sonra ne olacağım hiçbirimiz bilemeyiz. "Artık bizim zamanımız çok kısaldı Kakua. Elimizden geldiğince ülkemizin yararına işler yaptığımıza inanıyorum. Yıllarca o kadar insanı okuttuk, eğittik; bütün ödülümüz de, onların bize teşekkür etmesi, değil mi?"

Ludingirra'nın Yaşamöyküsü
Tablet 23

SONUÇ

Bizim Sumerli Ludingirra'nın öyküleri, böylece sona gelmiş bulunuyor. Acaba onun yazdıkları bu kadar mıydı? Veya onları tamamlayamadan, Sumerlilerin dediği gibi, "dönülmeyen ülkeye" mi gitti veya yazdığı son kısımlar henüz toprak altında mı? Bugün bunları yanıtlayacak durumda değiliz.

Yine de, yalnız bu yazdıkları ile, 4 000 yıl önce ulusunun yaşantısını, inanışlarını, Tanrılarını, okullarını, savaşlarını, alışverişlerini, hukuk ve adalet anlayışlarını, atasözlerini, şiir ve efsanelerini, sevinç ve üzüntülerini önümüze sermiş oldu.

Elimizdeki belgelere göre, Ludingirra'nın üzüldüğü gibi, Sumerlilik onunla birlikte hemen yok olup gitmemiş; daha 250 yıl kadar sürmüş, onların siyasal yaşantıdan çekilmeleri. Bu arada üçüncü kez kurulan büyük Sumer devletinin sonunu getiren hilekâr İşbiirra'nın, İsin'de kurduğu şehir krallığının arkasından Larsa ve Babil'de de krallıklar kuruluyor. Nippur şehri de, bu üç krallık arasında durmadan el değiştiriyor. Ludingirra'nın anlattığı gibi, Nippur, Baştanrının şehri. Okulları, akademileri ve kitaplıkları ile bir kültür yuvası. Yüksek bilim yapanlar, çalışmalarını orada sürdürüyor. Yükseköğrenim yapmak isteyen oraya koşuyor.

Nippur'u ele geçiren kral, yasal kral olduğunu belirtip onların kültürlerine verdiği önemi kanıtlayarak, yerli halkı kendisine bağlamak çabasında. İşte bu dönemde, Sumer yazısı ve dili çok gelişmiş. O zamana kadar ağızdan ağza gelen eski bilgiler, destanlar, şiirler, efsaneler bu yıllar içinde yazıya geçmiş, daha önce yazılanlar kopya edilmiş, yenileri yaratılmış. Bunlar çoğaltılarak başka şehirlerin kitaplıklarına, okullarına dağıtılmış. Böylece bu dönem, Sumer yazılı kültürünün en parlak çağı olmuştur. İsin krallarından Lipitiştar, Sumerce yeni bir kanun kitabı bile yazdırtmıştır. Fakat Babil'de, ünlü kral Hammurabi'nin başa geçmesi ile bütün şehir krallıklarının sonu geliyor. Hepsi Babil krallığının egemenliği altına giriyor. Ülkenin sınırlan genişliyor. Sami bir Amorit olan Ham-

murabi, Sumerceyi devlet dili olmaktan çıkarıyor ve yerine Akadca geliyor. Bundan sonra belgeler çiviyazısı ile ve Akadca olarak yazılmaya başlıyor. Akadca ve çiviyazısı gitgide Ortadoğu ulusları arasında, haberleşme aracı haline geliyor. Kral Hammurabi, Sumer kanunlarından yararlanarak Akadca bir kanun kitabı hazırlattırıyor. Onu, dört köşe diyorit taştan bir sütun üzerine yazdırtıyor. Yazıların üst kısmına, kendisini Güneş Tanrısı'ndan kanunu alır durumda gösteren, bir kabartmasını yaptırıyor ve onu Babil şehrinin meydanına diktiriyor. Bunun tabletler üzerine yapılan kopyaları da, diğer şehirlere gönderiliyor. Artık Sumerliler, siyasal yaşamlarını tamamıyla yitirmişlerdi. Fakat yazıları, edebi yapıtları ve dinleri yüzyıllar boyu varlığını sürdürüyor. Edebi yapıtlarının çoğu Akadcaya çevriliyor.

Bu arada, Anadolu'da Hititler, Huniler çiviyazısını alarak kendi dillerini yazmaya başlıyorlar. Suriye'de Ugaritler ise, ondan bir harf yazısı oluşturuyorlar. Bu milletler, Mezopotamya'dan Sumer edebi eserlerini getirterek, onların çevirilerini yapıyorlar. Bunun için Sumerce, Akadca ve kendi dillerini kapsayan sözlükler geliştiriyorlar. İÖ 8. yüzyılda, Asur kralı Asurbanipal, sarayında büyük bir kitaplık kuruyor. Buna, ülkesinin bütün kitaplıklarından ve özel kimselerin kitaplıklarından, en eski Sumerce yazılmış tabletleri getirtiyor. Sözlükler yaptırıyor. Yüzlerce yıl boyunca, değişen yazı şekillerini eskileriyle bir arada gösteren listeler hazırlattırıyor. Kralın yazdığına göre, kendisi de, Sumerce öğrenerek en zor eserleri okumayı başarıyor. Böylece, Sumer dili; eskiçağda Yunanca, ortaçağda Latince gibi, varlığını İsa'nın doğumuna kadar sürdürüyor.

Son olarak, Persler de çiviyazısından bir harf yazısı geliştirmişler. Onunla Persçe, Babilce ve Elamca olmak üzere üç dilde yazılan kitabeler, bu yazının ve dillerin çözülmesini sağlamıştır.

Bundan sonra, o koca şehirler, görkemli saray ve tapınaklar, kitaplıklar yakılmış yıkılmış. Su kanalları kurumuş. Onların üzerlerini kalın kum ve toprak tabakaları kaplamış. Yeşil tarlalar, bağlar ve bahçeler birer kum çölü haline dönüşmüş ve böylece 2 000 yıla yakın bir süre bu milletler ile onların kültürleri, yazıları ve dinleri unutulmuş gitmiş.

Geçen yüzyıl başlayan kazılarla, bütün bu kültürler ortaya çıktı. Yazıları ve dilleri çözüldü. Bu suretle Ludingina da, Sumerlilerin, "geçmiş ile bugün arasında sihirli bir bağ" olarak tanımladıkları yazılanyla, 4 000 yıl öncesiyle bugünü bağlamış oldu.

KİTABIN YAZILIŞI HAKKINDA BİR AÇIKLAMA

Aziz Atamız, dilleri dilimize benzediğinden Türklerin atası olabileceğini varsaydığı Sumerlilerin dil ve kültürlerinin ülkemizde araştırılmasını istiyordu. Üstelik onların en az 4 000 yıl önce yazıp bıraktıkları on binlerce tablet İstanbul Arkeoloji Müzeleri deposunda işlenmeden duruyordu. Bunun için Batı'dan hocalar, uzmanlar getirterek bu yolu açtı bize. İlk çalışmalarımız, tabletlerin kimliklerinin tespiti ve yayınlarla onların bilim adamlarına tanıtılması idi. Fakat bugünkü kültürümüzün temelini oluşturan Sumer kültürünün halkımıza, aydınlarımıza da tanıtılması gerekti. Bunun için çeşitli dergilerde yazdım ve yazıyorum. S.N. Kramer'in 15 dilde yayımlanıp "Best seller" olan *Tarih Sumer'de Başlar* kitabını Türkçeye çevirdim ve T.T. Kurumu tarafından yayımlandı, halkımız tarafından da çok ilgi gördü.

Ünlü yazarımız Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* romanını okumam bana bir ufuk açtı. O, kitabını hakiki bir yazmadan almış gibi. fakat çeşitli bilgilerden yararlanarak yazmıştı: Halbuki bende 4 000 yıl önce yazılmış orijinal belgeler vardı. 55 yıldan beri onlardan edindiğim bilgileri bir Sumerlinin yaşamöyküleri olarak anlatırsam geniş bir ortama ulaşabileceğimi düşündüm ve onu yazmaya başladım. İçindeki konuların hepsi; dünya müzelerine dağılmış, fakat büyük bir kısmı -içinde 33 yıl çalıştığım- İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin 74 bini kapsayan "Çiviyazılı Belgeler Arşivi"ndeki metinlerden çıkarılmıştır.

Öykülerin yazarı olarak tanımladığım Ludingirra'yı; babası, annesi ve karısı için yazdığı ve kendinden 500 yıl sonra Anadolu'da Hititler, Suriye'de Ugritliler tarafından kendi ülkelerine götürülen şiirlerinden tanıyoruz. Genellikle Sumer şairleri adlarını yazmamış şiirlerinde. Şair adı olarak, yalnızca Ludingirra'yı, Enheduanna'yı ve Dingiraddamu'yu biliyoruz.

Ben ne bir roman, ne de öykü yazarıyım. Bütün amacım, bildiğim konuları akılda kalacak şekilde gençlere ve ilgililere sunmaktı. Bu yolda ilk denemem çocuklar için yazdığım ve Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan *Zaman Tüneli ile Geçmişte Sumer'e Yolculuk* oldu. Onun çok tutulduğu, ilk baskısının bir yıla varmadan tükenmesinden anlaşılıyor. Bütün umudum, bunun da aynı ilgiyi görmesi. Böylece her yönünden birer örnek sunulan Sumer kültürünü halkımıza, gençlere ve ilgililere tanıtabilirsem, hem ulu Atamızın bir isteğini kısmen yerine getirdiğimi, hem de bu alanda bana açtığı yol için, ona olan şükran borcumu biraz olsun ödediğimi düşünerek huzur duyacak, mutlu olacağım.

Mesleğimde kendilerine şükran borcum olanların başında rahmetli arkadaşım Hatice Kızılyay var. Çocukluğumuzda başlayan arkadaşlığımız öğretmenlikte, Üniversitede ve meslektaş olarak Müzede sevgi, saygı ve özveri ile onu yitirinceye kadar sürdü. Aramızda hiç sürtüşme olmadan birlikte çalıştık, birlikte yayınlar yaptık. Böylece bize sayısız ve hesapsız teslim edilen tabletten yabancıların "bir abide yarattınız" dedikleri "Çiviyazılı Belgeler Arşivi"ni meydana getirdik.

Ulu Atamızın büyük bir ileri görüşlülükle Almanya'daki Nazi rejiminden kurtardığı bilim adamlarından Müzeye atanan Prof. F.R. Kraus ile 10 yıla yakın bir süre çalışarak arşivin temellerini attık, birlikte yayınlar yaptık. Müzecilikte bize önder oldu.

Hititoloji hocamız Prof. H.G. Güterbock yalnız okuldaki hocalığı ile yetinmeyip tabletlerin kopya tekniğini öğreterek birlikte yayınlar yapmamızı sağladı.

Son olarak ömrünün en az 60 yılını Sumer edebiyatı araştırmalarına veren ve birlikte çalıştığımız yıllar büyük bir özveri ile bana Sumer edebiyatının ufkunu, bu alanda yayınlar yapmamın yolunu açan 93 yaşında yitirdiğimiz dünyaca ünlü Sumerolog Samuel Noah Kramer oldu. Hepsini sevgi ve şükranla anıyorum.

Ayrıca bu kitabın daktilo edilmesinde bana büyük yardımları olan genç arkadaşım Nihal Vardarin'e teşekkürlerimi sunarım.

17 Nisan 1996
Muazzez İlmiye Çığ
Sumerolog

KAYNAKÇA

ALSTER, Bendt, *Dumuzi's Dream, Aspect of Orral Poetry in a Sumerian Myth,* **Copenhagen, 1972.**

BİGGS, Robert, D., ŞÂ.ZI.GA Ancient Mesopotamian Potency Incantation, Texts From Cuneiform Sources, Vol. II.

FALKENSTEİN, Adam, *Die neusumerischen Gerichtsurkunden I, II, II,* **München, 1956.**

FALKENSTEİN, A. ve SODEN, W. Von, *Sumerische und Akkadische Hymen und Gebete,* **Stuttgard, 1953.**

GORDON, Edmond I., *Sumerian Proverbs Glimpses of Everyday Life in Ancient Mesopotamia,* **Philadelphia, 1959.**

HALLO, William W. ve VAN DİJK, J.J.A., *The Exaltation of Inanna,* **New Heven, 1968.**

JACOBSEN, Thorkild, *The Treasures of Darkness, A History of Mesopotamian Religion,* **New Haven, 1978.**

KRAMER, Samuel Noah, *Tarih Sumer'de Başlar* **(History Begins at Sumer), çev. Muazzez İlmiye Çığ, Ankara, 1990.**

KRAMER, S.N., *The Sumerian, Their History, Culture and Character,* **Chicago, 1965.**

KRAMER, S.N., *From the Poetry of Sumer, Cration, Glorification Adoration,* **California, 1979.**

KRAMER, Ş.N., *The Sacred Marriage Rite, Aspects of Faith, Myth and Ritual in Ancient Sumer,* **Indiana, 1969.**

KRAMER, S.N., *Sumerian Mythology,* **New York, 1964.**

In the World of Sumer, An Autobiography, **Detroit, 1986.**

Kramer Anniversary Volum, Cuneiform Studies in Honor of Samuel Noah Kramer, Alter Orient und Altes Testament Band 25, Almanya, 1976.

KRAUS, F.R., Nippur und Isin, nach altbabylonischen Rechtsurkunden, Journal of Cuneiform Studies Volume HI.

OPPENHEİM, A. Leo, *Ancient Mesopotamia, Portrait of a Dead Civilization,* **Chicago, 1964.**

SANDERS, N.K., *The Epic of Gilgemesh,* **Revised Edition Incorporating New Material, Penguen Books, 1972.**

SCHMÖKEL, Hartmut, *Das Land Sumer.*

The Ancient Near East, Relating to the Old Testament, **Edited by James B. Pritchard, Princeton, 1969.**

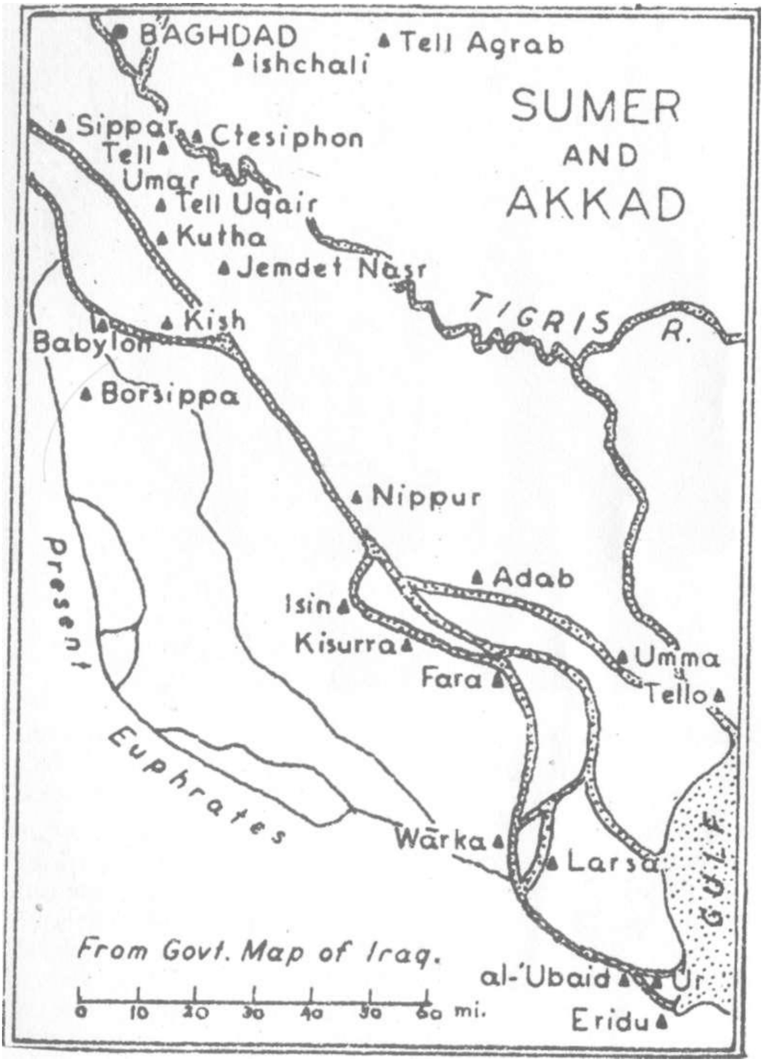
TOSUN, Prof. Dr. Mebrure-YALVAÇ, Doç. Dr. Kadriye, Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-saduqa Fermanı, Ankara, 1975.

WOLKSTEIN, Diane ve KRAMER, Samuel Noah, *İnanna, queen of Heaven and Earth,* **America, 1983.**

WOOLLEY, C.L., *The Sumerian,* **New York, 1965.**

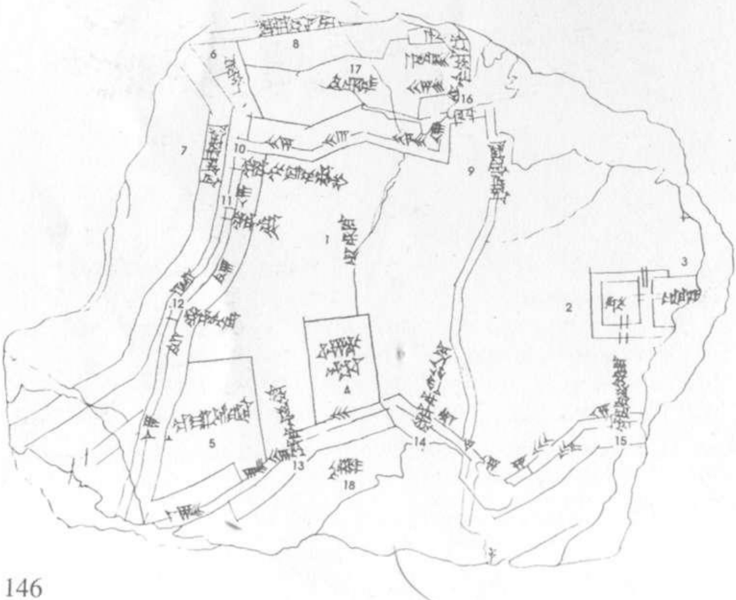
EK:

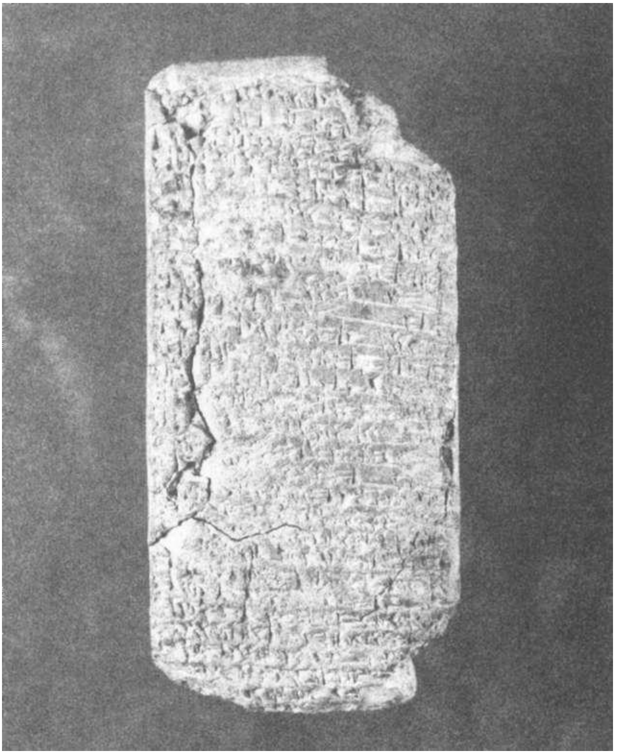
KONUYLA İLGİLİ SÜMER BELGELERİ

Sumer ve Akad Şehirlerini Gösteren Harita,

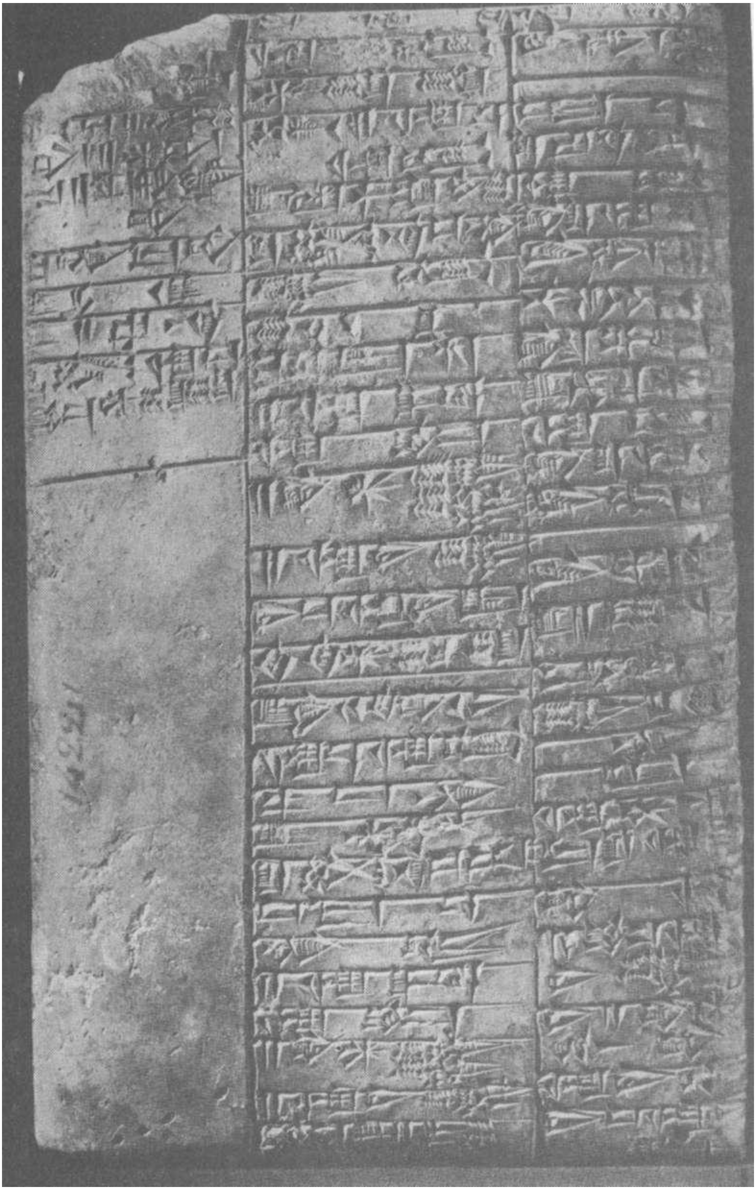

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

Üstte, Ludingirra'nın annesine mektubu, (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Çivizyazılı Belgeler Arşivi.)
Solda, Nippur şehri haritasını gösteren tablet ve açıklaması:

1. Nippur şehrinin adı EN.LİL.Kİ, anlamı 'Tanrı Enlil"in Yeri" 2. E.Kur Tapınağı, Tanrı Enlil'in 3. Kiur Tapınağı, Tanrıça Enlil'in 4. Anniginna yeri (Ne olduğu anlaşılamadı) 5. Nippur'un merkez parkı 6. Eşmah (Yüce Tapınak) 7. Fırat nehri 8. İdnunbirdu kanalı 9. İdşauru kanalı 10. Seks Bakımından Kirli Kapı 11. Kagal.mah (Yüce Kapı) 12. Kagal.Gula (Çok Büyük Kapı) 13. Kagal.Nanna (Ay Tanrısı Nanna Kapısı) 14. Kagal-Uruk (Uruk Kapısı) 15. Kagal-İgibi-Uruşe (Ur Şehrine Yönelik Kapı) 16. Nergal Kapısı 17. Kuzeybatı suru 18. Güneydoğu suru.
Bunlara paralel giden çizgi, hendek. Ona Akadca hendek anlamına gelen *hiritum* yazılmış,

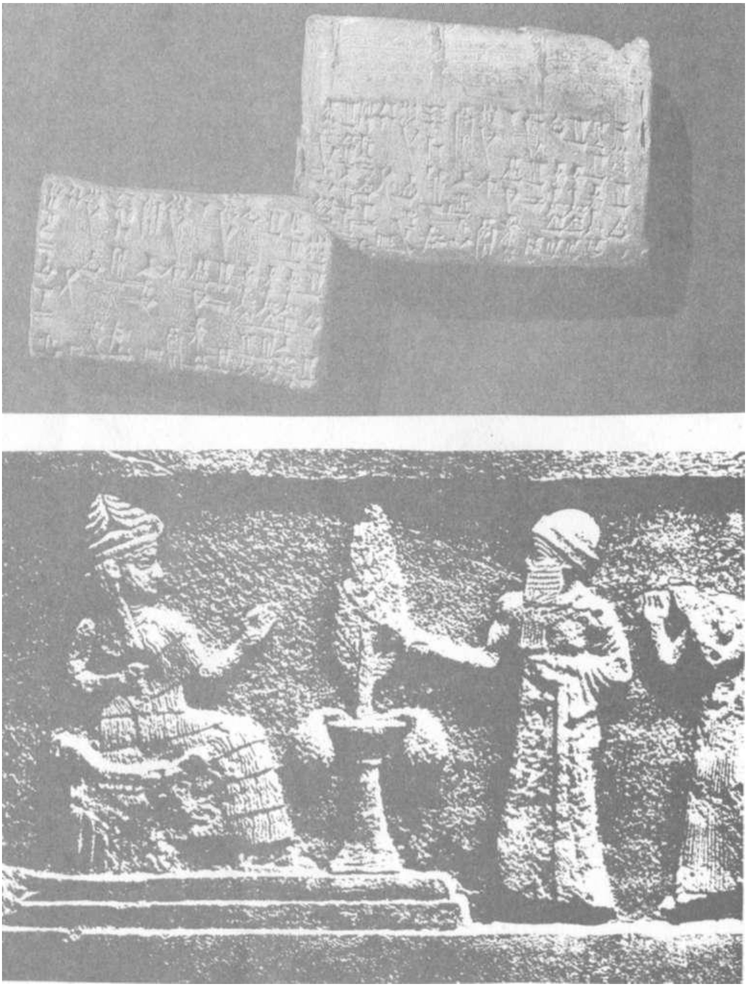
15 Reçetenin Yazılı Olduğu Tablet

Sumerli Kadın (Ludingirra'nın sevgilisi olabilir!)

Çalgı çalanlar, güreş edenler.

Sayfa 151: Tanrıça İnanna'nın *me* leri Bilgelik Tanrısı'ndan kaçırışını anlatan tablet. (Philadelphia Üniversitesi.)
Üstte, hukuki bir anlaşma metni ve zarfı (büyük olan, zarf).
Altta, Kral Urnammu Tanrıça Ningal'e bir takdime yaparken.

MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ

Sumerli Ludingirra

Geçmişe Dönük Bilimkurgu

Sumerli Ludingirra, Sumerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın bir ömür verdiği çalışmalarının *özüdür.* İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan ve Sumer, Akad, Hitit dillerinde yazılmış 74 000 çiviyazılı belge üzerinde 33 yıl çalışan, araştırmalarını bugün de sürdüren Çığ'ı, Sumerliler üzerine yayımlanmış çok sayıda kitap, makale ve çeviri eserlerinden tanıyoruz.

Yine Kaynak Yayınları'ndan çıkan *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni* adlı kitabında (Kasım 1995), kutsal kitapların Sumer yazılı belgelerindeki kaynaklarını inceleyen Çığ, bu kez, Sumerli Şair Ludingirra'nın ağzından, Sumer kültürünü anlatıyor. Anlatılanların tümü, çiviyazılı belgelerdeki bilgilerdir. Eser, bir "kurgu" değil; konuya 56 yılını vermiş bir uzmanın ulaştığı bilimsel düzeyin ve olgunluğun ürünüdür.

Sumerli şairler, üçü dışında, imzalarını kullanmamışlar. İşte Ludingirra, adı bugüne ulaşan üç Sumer şairinden biridir. Dört bin yıl önce yaşamış Ludingirra ile tarihin derinliklerine uzanan zevkli bir yolculuğa çıkacaksınız. Her sözcüğü 56 yıllık birikimin içinden süzülerek gelen bu çalışmayı, konuyla ilgili Sumer tabletleri, Nippur şehri haritası ve öteki belgelerin fotoğraflarıyla birlikte okura sunuyoruz.

***

Muazzez İlmiye Çığ, 1914 yılında Bursa'da doğdu. 1931'de ilkokul öğretmeni oldu ve Eskişehir'de 4,5 yıl öğretmen olarak çalıştı. 1936'da yeni açılan Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne girdi. Sumeroloji Hititoloji ve Arkeoloji bölümlerindeki eğitimini 1940 yılında tamamlayan Çığ, İstanbul Arkeoloji Müzelerine Çiviyazıları Uzmanı olarak atandı. Burada 33 yıl çalıştıktan sonra emekli olan Muazzez İlmiye Çığ, Sumer kültürü üzerindeki çalışmalarını bugün de sürdürüyor.

ISBN: 975-343-122-8